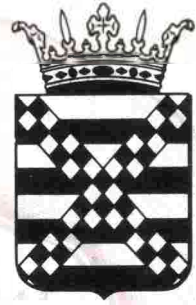
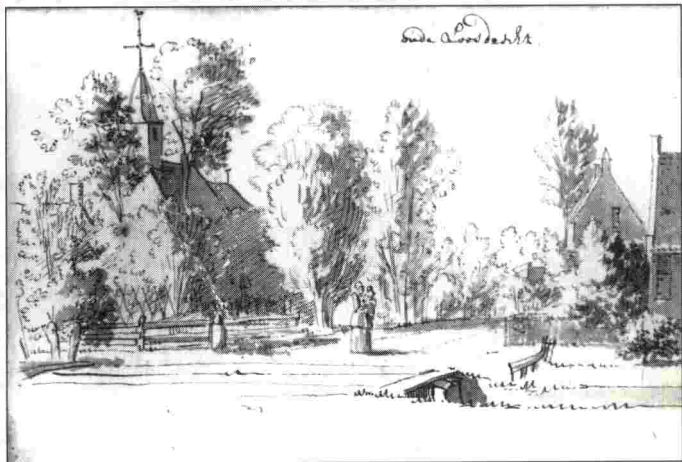

TVE 15e jrg. nr. 2, mei 1997

Tussen Vecht en Eem

Loosdrecht

Tijdschrift voor regionale geschiedenis

GOOIS MUSEUM

**Stichting tot bevordering van de belangen van
"Het Goois Museum" te Hilversum.**

Ontwikkelingen gaan snel. Een deel van wat er vorig jaar nog was, is dit jaar al verdwenen. Een duidelijker voorbeeld dan de Kerkbrink is niet te geven; wij allen kunnen ons nog levendig voor de geest halen hoe de Kerkbrink er uitzag voor de kaalslag, maar voor de lagere schooljeugd van over tien jaar zal dat iets zijn uit een ver verleden, waar ze geen associaties meer bij hebben.

Het is één van de taken van het Goois Museum de karakteristieken van voorbije perioden vast te leggen en te bewaren. Hierbij hebben wij zowel morele als uw financiële steun hard nodig.

Als donateur van het Goois Museum verleent u deze steun en wordt u tevens op de hoogte gehouden van alle activiteiten en tentoonstellingen en krijgt u korting bij een aantal specifieke activiteiten en uitgaven van het museum.

De minimumbijdrage is f30,-. U kunt u opgeven bij het Goois Museum, telefoon 035-6292826.

U kunt het Goois Museum ook gedenken in uw testament. U kunt kiezen uit twee formuleringen:

- a. *Ik legateer vrij van rechten en kosten aan de Stichting tot bevordering van de belangen van het Goois Museum te Hilversum een bedrag van f of*
- b. *ik benoem als mijn erfgenaam voor een gedeelte de Stichting tot bevordering van de belangen van het Goois Museum te Hilversum.*

De Stichting is erkend als instelling van algemeen nut en betaalt daardoor minder (slechts 11%) of zelfs in het geheel (tot f15.866,-) geen successierecht.

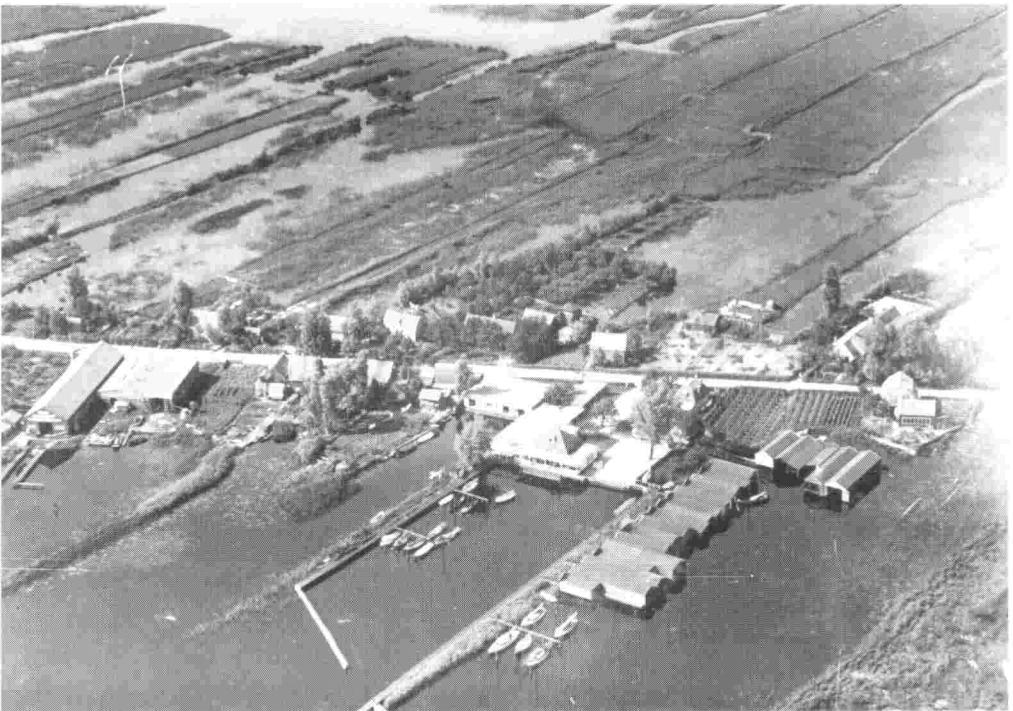
Indien u voornemens bent een schenking te doen aan de Stichting, is een schenking tot f7.933,- (per 2 jaar) onbelast.

Mocht u overwegen een volledig aftrekbare lijfrente te schenken, dan wordt u verzocht schriftelijk contact op te nemen met het bestuur van de Stichting, per adres Goois Museum, Kerkbrink 6, 1211 BX Hilversum.

STEUN HET GOOIS MUSEUM

Tussen Vecht en Eem

Tijdschrift voor regionale geschiedenis

Uitgegeven door de Stichting Tussen Vecht en Eem

Colofon

Het tijdschrift *Tussen Vecht en Eem* is een uitgave van de *Stichting Tussen Vecht en Eem*. Het tijdschrift verschijnt 3 maal per jaar als "gewoon" nummer (48 pagina's) en éénmaal per jaar in de vorm van een dubbelnummer (96 pagina's) dat gewijd is aan één van de gemeenten binnen het werkgebied van de Stichting Tussen Vecht en Eem. In 1996 was dat de gemeente Muiden.

De Stichting TVE is een samenwerkingsverband van meer dan 25 lokale en regionale organisaties op historisch en aanverwant gebied. De Stichting bevordert en verbreidt de kennis op historisch gebied betreffende de streek. Voorts ijvert zij voor het behoud van cultuur-historische en karakteristieke waarden. Donateurs van de Stichting TVE ontvangen het tijdschrift gratis.

Donatie/abonnement

Donateurs kunnen zich aanmelden bij:

T. Kruijmer-Vos, Botterstraat 7a, 1271 XL Huizen, 035-5251713

F.H. Bos, Stargardlaan 10, 1404 BD Bussum, 035-6941382

Voor opgave als donateur kunt u ook gebruik maken van de antwoordkaart die in dit tijdschrift is bijgesloten. Bij bovengemelde adressen kunnen eveneens losse nummers van het tijdschrift worden aangevraagd. De minimum donatie bedraagt f27,50 per jaar. Girorekeningnummer Postbank 3892084.

Extra nummers van het tijdschrift te bestellen onder Antwoordnummer 549, 1400 VB Bussum (portvrije enveloppe).

Redactie

E.F. van Mensch (voorzitter), L.R. Huese-Rommerts (secretaris), mw C.M. Abrahamse, drs Maria W.J.L. Boersen, dr J.D.C. Branger, D. Dekema en dr P.H.D. Leupen.

Redactieadres

Van Gelderlaan 74, 1215 SP Hilversum, 035-6219279.

Inleverdatum voor het volgende nummer is uiterlijk 21 juli 1997.

Productie

Uitgeverij Verloren, Hilversum

Druk

Drukkerij Spiegheprint, Bussum

©TVE 1997. Gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan met uitdrukkelijke bronvermelding. Geheel overnemen is pas mogelijk na schriftelijke toestemming van het redactiesecretariaat.

ISSN 0169-9334

Inhoud

J.J. Gieskens Voorwoord	51
Chr. de Bont Modderen aan de voet van het Gooi. De betekenis van het topografisch archief van de middeleeuwse veenontginning	52
H. Brunekreef †, bewerking R. Loenen De heren Van Amstel en Van Amstel van Mijnden	61
E. Brand Mijnden: de ambachtsheerlijkheid en haar bevolking	70
A.A. Mantén Plannen tot het inpolderen van de Oostelijke Vechtplassen	82
H. Kosman, bewerking J. Mol Waterwinning uit de Loenderveense Plas	94
P. Bakker De buitenplaats Eikenrode (het Bos van Hacke) te Loosdrecht	103
C.L. van der Leer Jonkheer Henri van Sypesteijn en het oude hek van Hoekenburg	109
M. Eerelman en A.P. Hanselman Jonkheer Catharinus Henri Cornelis Ascanius van Sypesteijn	117
B. de Ligt Johannes Bodecheer Benningh (1606-1642). Zijn gedichten als bron voor genealogische gegevens	121
C. van Aggelen De groene geschiedenis van het Vliegveld Hilversum	126
Activiteiten van de Stichting Tussen Vecht en Eem	135
De Historische Kring Loosdrecht	137
Bestuur en redactie Tussen Vecht en Eem	138
Varia	139

Van het bestuur

Dit voorjaar is de heer dr J.D.C. Branger tot de redactie toegetreten. Gezien zijn belangwekkende staat van dienst zal de heer Branger zeker bij het redactionele werk een belangrijke bijdrage leveren.

Omslag: Tekening, Jan de Beijer, Oud-Loosdrecht, 18e eeuw.

Titelpagina: Luchtfoto Jachthavens te Loosdrecht, 1922.

Voorwoord

Algemeen wordt aangenomen dat Oud-Loosdrecht ouder is dan Nieuw-Loosdrecht. Waarschijnlijk is dat ook zo. De eerste schriftelijke bewijzen van het bestaan van Loosdrecht dateren uit het jaar 1300 maar hebben betrekking op Nieuw-Loosdrecht, of zoals het toen heette: Ter Sipe.

Eerst nadat deze buurtschap in navolging van (Oud-)Loosdrecht een zelfstandige parochie was geworden (± 1400), kwamen de namen Nieuw-Loosdrecht (nieuwe kerk) en Oud-Loosdrecht (oude kerk) in zwang.

Bijna 700 jaar hebben beide dorpen, hoewel verenigd onder één bestuur, zich apart ontwikkeld met ieder zijn eigen karakter en structuur. Zal hier binnenkort abrupt een eind aan komen? Die vrees schijnt hier en daar inderdaad aanwezig te zijn in het licht van de gemeentelijke herindelingsvoorstellen van de provincie Utrecht.

In die voorstellen zal Loosdrecht per 1 januari 2000 ófwel samengaan in een nieuwe gemeente met de Utrechtse burens Breukelen, Loenen en Abcoude, dan wel met het Noord-Hollandse 's-Graveland en Nederhorst den Berg.

Het is hier niet de gelegenheid stil te staan bij de voor en tegens van gemeentelijke herindeling of de voor- en nadelen van beide varianten. Van één ding ben ik echter overtuigd. Wat het ook moge worden, Nardincklant of Niftarlake, de beide Loosdrechten mogen hun zelfstandigheid misschien verliezen, zeven eeuwen eigen ontwikkeling en cultuur zullen zich niet laten verloochenen.

De Stichting Tussen Vecht en Eem, in hechte samenwerking met de Historische Kring Loosdrecht, organiseert na negen jaar opnieuw haar jaarlijkse open dag in Loosdrecht, ter gelegenheid waarvan ook dit themanummer van TVE, geheel gewijd aan Loosdrecht, verschijnt. Het gemeentebestuur is met beide bijzonder gelukkig.

Misschien de laatste open dag in een zelfstandig Loosdrecht? Voor Loosdrecht geen reden de toekomst niet met vertrouwen tegemoet te zien; ik ben er dan ook van overtuigd dat het succes van deze dag dat van de vorige zo mogelijk nog zal overtreffen.

*J.J. Gieskens
burgemeester van de gemeente Loosdrecht*

Ned. Hervormde kerk in Oud-Loosdrecht, ca 1910.

Modderen aan de voet van het Gooi

*De betekenis van het topografisch archief
van de middeleeuwse veenontginning Loosdrecht*

Chris de Bont

Inleiding

Dat de kern van het Gooi uit een aantal beste heuvels bestaat, zal eenieder die daar wel eens fietst, vanuit de kuitspieren bekend zijn. Deze zogenaamde stuwwallen hebben dezelfde ontstaansgeschiedenis als bijvoorbeeld de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe: ze zijn in de een na laatste ijstijd (het Salien) door de naar het zuiden opschuivende ijskap op hun plaats gebulldozerd. De combinatie van een afwisselend reliëf, bodems die redelijk vruchtbaar waren en water in de nabijheid, bleek in de vroege middeleeuwen een relatief kleine groep boeren een bestaan te kunnen garanderen¹. Naast naamkundige aanwijzingen uit enkele sporadische schriftelijke vermeldingen, komt dit beeld vooral vanuit de archeologische vondsten naar voren². Daarbij is het veelzeggend dat een deel van deze oude bewoningssporen is teruggevonden in – of beter gezegd onder – de heidevelden die de verschillende Gooise dorpen al vele eeuwen van elkaar scheiden³. Klaarblijkelijk zijn de oorspronkelijk gunstiger bewoningscondities daar in de late middeleeuwen veranderd. Hier zien we trouwens dat de – vaak als vanzelfsprekend gepresenteerde – tegenstelling 'natuur versus cultuur' zo hard nog niet is.

Tot in de late middeleeuwen waren de gronden rondom het Gooi niet bewoonbaar. In de loop van enkele duizenden jaren hadden zich in een groot deel van west-Nederland, tussen de kust en het Gooi/de Heuvelrug, moerassen en venen gevormd. Dit zogenaamde Hollandveen kon op sommige plaatsen meer dan tien meter dik zijn⁴. Hoewel zompig veen niet tot bewoning noodde en zeker een groot deel van het jaar moeilijk begaanbaar was, werd er in drogere perioden hout gesprokkeld, voor eigen gebruik op kleine schaal turf gestoken en werd er wat vee geweid. In de late middeleeuwen is dit veranderd. In relatief korte tijd

is het hele Westnederlandse veengebied ontgonnen⁵. Ook de Gooiers kregen burens, maar dat ging wel gedeeltelijk ten koste van de bewoonbaarheid van hun hogere gronden. Door de ontwatering van de venen aan de voet van het Gooi daalde de grondwaterspiegel in de stuwwallen te veel. De reden van vertrek van de boerderijen hoog op de heide is het verhaal van waterschaarste en verdroging⁶.

In dit artikel wil ik, aan de hand van enkele voorbeelden uit de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis van Loosdrecht en omgeving, twee zaken aan de orde stellen. Eerst geef ik aan wat voor oude sporen in het hedendaagse landschap nog aanwezig zijn, sporen die hun oorsprong vinden in de middeleeuwse agrarische veenontginning en in de latere turfwinningperiode. Daartoe neem ik u mee naar het ruige landschap in de late middeleeuwen, een landschap dat de ontginners vele beperkingen oplegde, maar ook kansen bood, zoals dat tegenwoordig in managementtermen heet. Met wat voor landschap hadden de ontginners rekening te houden en hoe moesten zij hierin het meest optimale netwerk van afwateringssloten uitgraven en kaden aanleggen? Om dit beter te begrijpen verplaatsen we ons als het ware in de huid van die oude ontginners. Daarbij pretendeer ik niet een volledig beeld van de ontginning te geven. Daar is recentelijk het nodige over geschreven. Toch zal de discussie – gelukkig maar – voorlopig nog niet zijn uitgewoed⁷. Daarna komt een tweede belangrijke fase uit de Loosdrechtse landschapsgeschiedenis aan de orde: de landvernietigende turfwinning. Kunnen we – ook weer vanuit de historisch-landschappelijke benaderingswijze, dus met gebruikmaking van de kennis over de landschapsofbouw rond het jaar 1000 – begrijpen waarom het ene deel van het gebied wel is uitgeveend en een ander deel niet?

In het tweede deel van dit artikel stel ik de

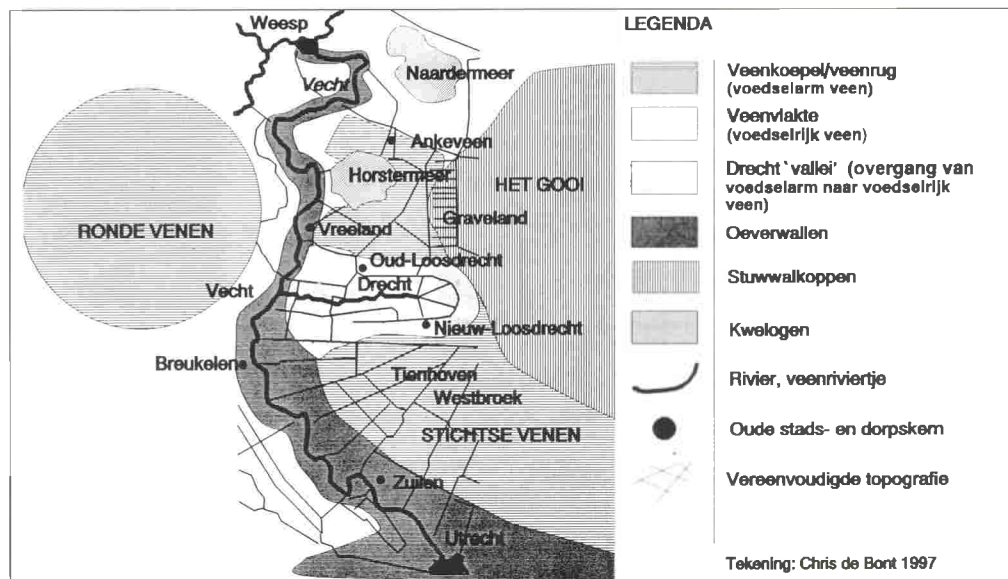

Fig. 1. Situatie rond Loosdrecht ca 1000 na Chr.

vraag wat we met deze informatie eigenlijk aanmoeten. Voor de zogenaamde toegepaste historische geografie staat vooral de vertaling van gegevens voor planologisch gebruik centraal. Planologie is: het maken van keuzes over hoe we de komende decennia onze woon- en werkomgeving willen gebruiken en inrichten. De planoloog moet daarbij vele belangen tegen elkaar afwegen. Ook de historisch-gegroeiende omgeving, als drager van de regionale geschiedenis, speelt daarbij een rol. Wij moeten aangeven wat voor waarden daarbij in het geding zijn. Immers, alleen dan kan een evenwichtige afweging van belangen, op provinciaal en gemeentelijk niveau, plaatsvinden. Pas nadat de ontginning- en bewoningsgeschiedenis is geschetst is het mogelijk de oude sporen van eeuwenlange menselijke activiteit, voor zover nog in het huidige landschap aanwezig, van een waardeoordeel te voorzien.

Modderen in het laatmiddeleeuwse landschap

Rond 1000 na Chr. waren in de omgeving van Loosdrecht de oeverwallen langs de Vecht en de hogere gronden van het Gooi – zeker al

vanaf de Romeinse tijd – bewoond⁶. Langs de Vecht was de strook met bewoning in vergelijking met de Kromme en Oude Rijn overigens maar smalletjes. Meer naar het noorden waren de oeverwallen van de Vecht zelfs (gedeeltelijk) onder het veen verdwenen. De bewoonde gronden langs de Vecht lagen ingeklemd tussen twee grote onbewoonde moeras- en veengebieden, die naar samenstelling en reliëf onderling sterk verschilden⁷ (fig. 1).

Veen ontstaat in een nat zurig milieu, waarin de vegetatie na afsterving niet volledig vergaat. Vuistregel bij nog levend – dus onontgonnen – veen is dat voedselrijk (eutroof) veen altijd vlak blijft, terwijl voedselarm (oligotroof) veen tot enkele meters hoogte kan doorgroeien. De mate van voedselrijkdom werd bepaald door de herkomst en aanwezigheid van voedingsstoffen van het water waarmee de vegetatie werd gevoed.

Ten westen van de Vecht lag een min of meer cirkelvormige, tot een flauwe heuvel opgegroeide, veenkoepel: de latere Ronde Venen. Het veen was hier dus voedselarm, wat betekent dat het zo hoog was opgegroeid dat de vegetatie alleen nog door arm regenwater werd gevoed. Tussen deze veenkoepel en de Oude Rijn lag een praktisch vlak veengebied. Telkens als de Oude Rijn bij overstromingen

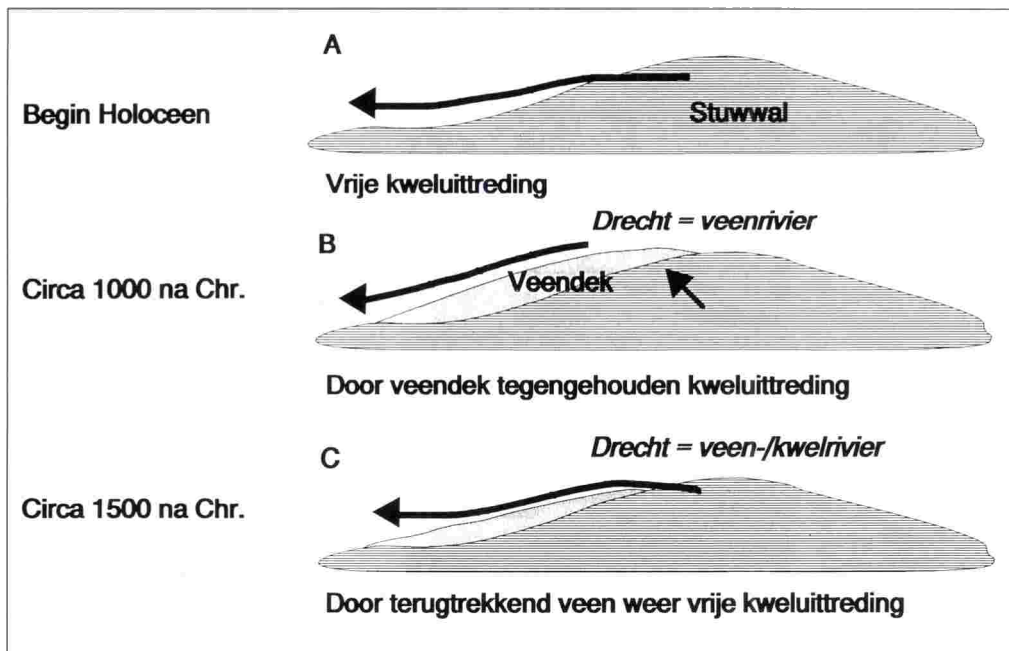

Fig. 2. De loop van het kwelwater vanuit de stuwwal in drie perioden.

buiten zijn oevers trad, werd er een kleilaagje over het veen afgezet. Dit daardoor voedselrijke (eutrofe) veen kon dus niet hoog opgroeien. De venen ten oosten van de Vecht waren lithotroof. Dat wil zeggen dat de wateraanvoer vanuit de grond kwam: het was kwelwater vanuit de hogere gronden van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug. In de Stichtse Venen, pal ten zuiden van Loosdrecht, kon dit veen alsnog uitgroeien tot een voedselarme veenrug. Het hoogste deel van dit veengebied liep als een kam parallel aan de Vecht, ongeveer ter hoogte van Tienhoven-Westbroek. De uittrekking van kwelwater was nu door een dik pakket veen afgedekt: de veenmosveenvegetatie op de kam werd slechts gevoed door regenwater. Bij de Horster- en Naardermeer ten noorden van Loosdrecht is het nooit tot veengroei kunnen komen. Daar was de uittrekking van kwel zo groot dat er geen vegetatie kon groeien. Het waren zogenaamde kwelogen: open meren in een venige omgeving.

Het historisch landschap van Loosdrecht zelf had een tweeslachtig karakter. Het bevatte zowel voedselarm – omhooggegroeid – veen, als ook voedselrijk – lager gelegen – veen. Langs de westelijke rand van het Gooi en de

Utrechtse Heuvelrug lag – zoals we al zagen – een brede strook oligotroof, dus relatief hoog opgegroeid veen. Dit veendek wigde uit tegen de hogere zandgronden. Oorspronkelijk zal de Drecht – of beter gezegd een voorloper daarvan – gestroomd hebben vanaf de uittredingszone van kwelwater vanuit de stuwwal (fig. 2 A). Tijdens de veengroei is in de loop van vele eeuwen de Drecht als het ware mee omhoog gegroeid¹⁰. Door dit in dikte toenemende veendek werd de uittrekking van kwel bemoeilijkt (fig. 2 B): de Drecht werd een pure veenrivier, immers: levend veen is praktisch volledig met water verzadigd – de grondwaterstand is bijna het gehele jaar gelijk aan maaiveld – waardoor bijna alle neerslag via het veenoppervlak direct in de Drecht terecht kwam en vervolgens via de Vecht werd afgevoerd. In deze situatie volgde de loop van de Drecht de helling van dit veendek, maar lag wat lager – in een voedselrijkere omgeving – dan het omringende veen (fig. 1). Niet vrij van overdrijving kunnen we spreken van de Drecht 'vallei'. Hoewel in historische tijd de Drecht dus een veenriviertje was, werd er later, als gevolg van maaiveld daling, ontstaan door een natuurlijke ontwatering, door de

laatmiddeleeuwse ontginning, of door een combinatie van beide, weer kwelwater door afgevoerd. Deze kwel is dan onder het, zich vanaf de hogere gronden terugtrekkende veendek vandaan gekomen, om er vervolgens overheen af te stromen. De Drecht werd van een oorspronkelijke veenstroom een veen-/kwelstroom (fig. 2 C). Hoe dit ook zij, door de aanwezigheid van de Drecht is de ontginning van Loosdrecht anders verlopen dan in de aanpalende gebieden.

Loosdrechts ontginning geschetst

Over de ontginning van Loosdrecht zijn ons niet al te veel oude bronnen overgeleverd. In deze – deels hypothetische – ontginningschets, combineer ik dan ook de ideeën over het historische landschap dat de ontginners aantreffen, naar hartelust, maar in zekere vrijheid¹¹, met de schaarse historische gegevens¹². Daarbij is voor de historisch geograaf het cultuurlandschap met zijn vele sporen van ontginning en bewoning zelf ook een belangrijke informatiebron. Ook het hierboven beschreven – gereconstrueerde – oorspronkelijke landschap ten tijde van de ontginning laat zich als bron voor de ontginningswijze gebruiken, want wie de aard van het oorspronkelijke veen kent, heeft de sleutel tot het begrijpen van de middeleeuwse ontginningswijze in handen¹³.

Bij een middeleeuwse agrarische veenontginning speelden altijd dezelfde factoren een rol¹⁴. Mensen maakten onderling afspraken over de manier waarop zij de ontginning van het veen gingen aanpakken. Sterker nog, dit was een noodzakelijke voorwaarde om tot ontginning over te gaan. De ontginners moesten door een uitgekiend ontwaterings- en afwateringssysteem te graven, het veen begaanbaar, bewerkbaar en bewoonbaar maken en het vervolgens ook zo zien te houden. Dit ging als volgt in z'n werk: eerst werd een zogenaamde ontginningsas bepaald van waaruit de ontginning kon gaan plaatsvinden. Dit kon zowel een waterloop, een weg of een ander min of meer rechthoepig element aan de rand van (of in) het veengebied zijn. Haaks op deze lijn werden op regelmatige afstand van elkaar sloten gegraven (regelmatige strokenverkaveling). Hierdoor kon het veen worden ontwa-

terd. Het resultaat was een ontginningsblok met regelmatige strokenverkaveling, begrensd door dijkjes of kaden (zij- en achterkaden). Hierdoor kwam het afstromingswater van de nog maagdelijke, onontgonnen venen niet meer op de nieuwe landerijen binnen het ontginningsblok. Was een blok eenmaal ontgonnen dan kon een aanwezige achter-, of zijkade later als nieuwe secundaire ontginningsas fungeren.

Evenals in de zuidelijker gelegen Stichtse Venen¹⁵ het geval was, is niet lang na 1000 het Loosdrechtse veengebied vanaf de oeverwal van de Vecht volgens het genoemde ontginningsprincipe in gebruik genomen. De Loenerveense en Mijndense Polders zijn het eerst aan snee gekomen en voor agrarische gebruik geschikt gemaakt. Als argumenten voor deze west-oostgerichte ontginning kunnen worden genoemd het feit dat in de aangrenzende veenontginning *Dursker Vene*, dat vlak achter de oeverwal ligt, een zodanig lage tijns bij de zogenaamde cope-overdracht werd bedongen, dat het hier een vroege ontginning betreft. 'Cope' wijst op de overeenkomst die namens de landheer met de ontginners werd gesloten, waarin o.a. werd bepaald onder welke juridische condities met de ontginning kon worden aangevangen en hoe het nieuwe land in de bestaande territoriale verhoudingen kon worden ingebed¹⁶. Daarnaast wijst de naam Loosdrecht op naamgeving vanuit het Vechtgebied en op mogelijk oudste ontginningen en bewoning in het veen vlak achter de oeverwallen van de Vecht. *Drechten* waren oorspronkelijk plaatsen waar een veenriviertje moest worden gepasseerd middels een vonder of brug¹⁷. De naam van deze oversteek is vervolgens overgegaan op het over te steken water, of hangt er in ieder geval direct mee samen. De enige doorgaande route ten tijde van de ontginning liep over de oeverwal van de Vecht, of, als de naam niet uit de eerste maar de tweede ontginningsfase dateert, over de achterkade van de eerste veenontginningen vanuit de Vecht, de tegenwoordige Veendijk en Horndijk. De vonder zou dan tussen het Loenerveen en Mijnden-, of Muijveldse Veld hebben gelopen.

Oorspronkelijk liep de Drecht nog in een brede bedding tussen de twee zijkaden van deze oudste ontginningsblokken achter de oe-

verwal – de noordelijke met de toepasselijke naam Bloklaan. De Nieuwe Kaart van Mynden en de Loosdrecht uit 1734, gemaakt door J. Spruytenburg¹⁸, toont dat tussen beide oude ontginningen een duidelijk jongere ontginning direct achter het Huis te Mynden, langs de Drecht aanwezig was: deze relatief jongere noord-zuid gerichte verkaveling, die gericht is op de Drecht, wijkt af van de verkavelingsstructuur in de omgeving. Deze verkaveling diende om dit oorspronkelijk te natte stuk voedschrijk – dus lager gelegen – veen alsnog te ontwateren.

Toen het veen direct achter de oeverwallen was ontgonnen, zag men zich spoedig genoodzaakt om de hoger gelegen venen open te gaan leggen. Dit hangt samen met het feit dat de oorspronkelijke agrarische bedrijfsvoering op jong ontgonnen veen gemengd was: veeteelt en akkerbouw¹⁹. Het voor de ontginning ontwaterde veen begon te oxyderen, of te veraarden. Hierbij kwam stikstof vrij, een goede meststof voor graanteelt. Door deze veraarding daalde het maaiveld echter, zodat de natuurlijke afwatering van het hele veengebied op de Vecht gaandeweg verslechterde: het gebied vernatte en akkerbouw werd steeds moeilijker. Uiteindelijk verdween dat geheel. In de Enquete van 1494 verwoordden de pastoor, de schout en andere 'gedeputeerden van Loosdrecht' het als volgt²⁰: We houden ons bezig met

...tufft te delven, oock metten coeyen (... en) met een weynich lanteling....

Deze lanteling zou dus spoedig geheel verdwijnen; op de turfwinning kom ik nog terug.

De jongere ontginning heeft zich in enkele fasen voltrokken. Aan weerszijden van de Drecht liep de ontginning op tegen de oligotrofe veenrug van respectievelijk Kortenhoef en de Stichtse Venen. De situatie in het noorden blijft wat onduidelijk. Delen van de 'Kortenhoefse' venen waren zeker voedselarm, dus hoger opgegroeid. Onzekerheid bestaat over de werkelijke vorm van dit reliëfrijke landschap²¹. Zowel het noordelijke Oud-Loosdrecht, als de (nu praktisch verdwenen) Oude Dijk tussen de Drecht en Nieuw-Loosdrecht, vormden hier de oudste ontginningsassen. Vanwege een vernattend milieu heeft de bewoning aan de Oude Dijk zich verplaatst naar de oorspronkelijke achterkade van deze oude

veenontginning: de Nieuwe Dijk. In het oosten lag de jongste veenontginning, die uitwijdde tegen de hogere gronden van het Gooi. Deze karakteristieke waaiervormige afronding van de ontginning (Nieuw Loosdrecht) is in de 15e eeuw nog in volle gang. Nog in het begin van de 16e eeuw is er strijd over de rechtspositie van de nieuw tot stand gekomen Loosdrechtse ontginningen in het Goois territoir²². Evenals in het nabijgelegen Westbroek, waar sprake was van een laatste ontginningsfase met opschuivende bewoningsassen²³, dateren de oudste delen van de toren van Nieuw-Loosdrecht uit de 15e eeuw. Hiermee is de afronding van de Loosdrechtse agrarische veenontginningsactiviteit gemarkeerd.

Turf gewonnen, land verloren

Al op het eind van de 15e eeuw bleek er in Loosdrecht sprake te zijn van turfwinning, zoals ook al in 1494 was gemeld. Vanaf de 16e eeuw komen de begrippen turftekken en slagturven in de bronnen voor²⁴. In enkele eeuwen is het westelijk deel van het Loosdrechtse agrarische cultuurland in de kachel verdwenen. Wat maakte sommige gronden wel geschikt voor turfwinning en andere juist niet? Met het beantwoorden van deze vraag geef ik als het ware achteraf een onderbouwing van de eerder aangenomen middeleeuwse landschapskarakteristieken. In het kort komt het er op neer dat voedselrijk (eutroof) veen niet voor turfwinning geschikt was: het kleine aandeel brandbare stof maakte dat de zich warmende mens bij gebruik om zou komen in een allesverstikkende rookvorming, zonder dat er ooit veel warmte vrij kon komen. Uit voedselarm (oligotroof) veen werd de beste turf gestoken, of gebaggerd. De dikke pakketten oligotroof veen, die tot veenkoepeles of -ruggen waren 'op'gegroeid, zijn in deze omgeving praktisch geheel met baggerbeugels weggebaggerd. Wat eens hoog lag, veranderde in relatief korte tijd in grote waterplassen, zoals op figuur 3 is aangegeven.

Over de turfwinning zelf kan ik kort zijn. De turf werd met behulp van baggerbeugels tot op de pleistocene zandondergrond weggehaald. Eerst ontstonden de karakteristieke petgaten en legakkers: de turf werd uit de pet-

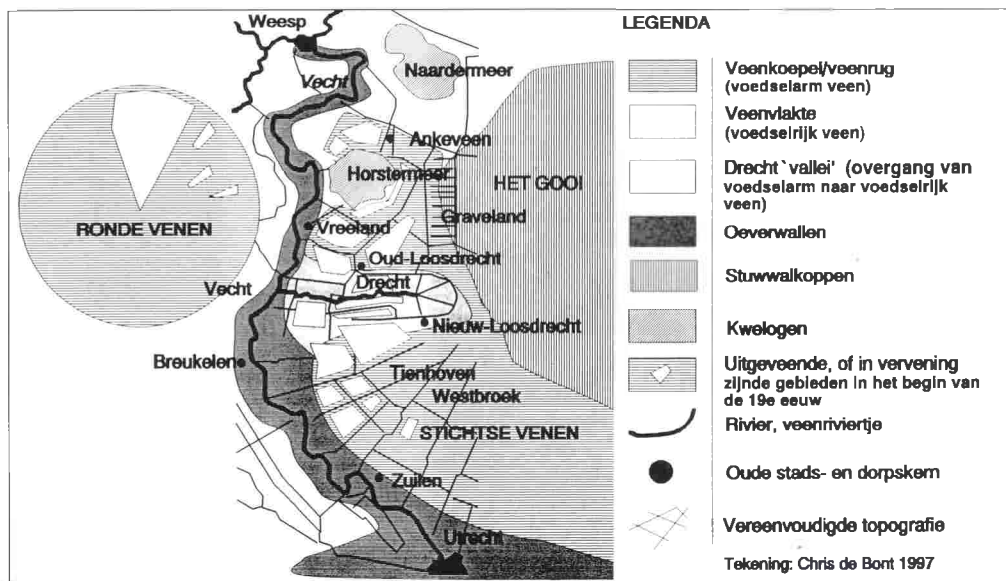

Fig. 3. Situatie rond Loosdrecht na de turfwinning.

gaten gehaald en op de legakkers te drogen gelegd. De vraag naar steeds nieuwe brandstof leidde er uiteindelijk toe, dat ook deze landschappelijke ribben grotendeels werden veruisd: de Loosdrechtse plassen bleven over.

Het topografisch archief: het derde wiel aan de cultuurhistorische wagen

Het verhaal van de agrarische veenontginninngen en hun ontginners ligt voor een groot deel verborgen in de geschiedenis: er zijn erg weinig schriftelijke gegevens van overgeleverd. Toch is dit verhaal ook te lezen in de sporen die de mens – al ontginnend – in het landschap heeft achtergelaten. Wij noemen de sporen die nu nog in onze leefomgeving aanwezig zijn: relictten. Deze vormen samen het zogenaamde 'topografisch archief'. Historisch-geografen vinden eigenlijk de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis van een streek, of van een heel land, de basis van alle geschiedenis. Immers, zonder ontgonnen grond geen boeren, geen burgers, laat staan koningen, keizers en admiralen en hier in het Sticht: bisschoppen.

Naast het topografisch archief kennen we het 'bodemarchief' van de archeologen en de

'historische bebouwde omgeving' van de monumentenzorgers. Zoals ik het hier heb verwoord lijkt het alsof archeologie, historische geografie en historische bouwkunde drie hoofdrolspelers op één toneel zijn. De werkelijkheid is anders: de eerste en de laatste kennen een wettelijke bescherming en spelen dus een hoofdrol. Archeologica en oude bebouwing vallen onder de Monumentenwet van 1988; het topografisch archief komt daarin niet voor: het is het derde wiel aan de wagen.

Het topografische archief van Loosdrecht

We hebben de ontwikkeling van het Loosdrechtse cultuurland in sneltreinvaart aan ons voorbij laten gaan, zonder ons al te veel in de details te hebben verdiept. We zagen dat menselijke activiteiten sporen hebben nagelaten in het huidige Loosdrechtse cultuurland: het topografisch archief. Als we de sporen en hun ontstaanswijze systematisch in beschouwing nemen kunnen we er met gebruikmaking van de begrippen 'gaafheid' en 'historisch-geografische informatiewaarde' direct een waardeoordeel aan hechten. We vragen ons namelijk af in welke mate er sporen van ontginning (verkevelingsstructuur, kaden) en

bewoning (dorpsstructuur), van de oude droge en natte infrastructuur (wegen en waterlopen) en van de historische openheid tot op de dag van vandaag herkenbaar (gaaf) zijn gebleven. Met andere woorden, zijn er in het huidige landschap nog genoeg aanknopingspunten om de geschiedenis van het gebied te kunnen vertellen; heeft het Loosdrechtse nog historisch-geografische informatiewaarde?

Wat er aan ingericht Loosdrechts land nog aanwezig is kan als redelijk gaaf worden aangemerkt. De overgebleven verkaveling weerspiegelt qua structuur (regelmatige stroken) en richting (die bijzondere waaivorm) nog grotendeels de middeleeuwse ontginningwijze die zich gedurende vele eeuwen goed heeft kunnen handhaven. Hoewel het nu nog aanwezige wegen- en dijkenpatroon ten opzichte van de middeleeuwse uitgangssituatie niet veel is gewijzigd, is een deel hiervan door het slagturven verloren gegaan. De oorspronkelijke bebouwing, die deel uitmaakte van de oude ontginning, is deels verdwenen en deels verplaatst. Door oxydatie als gevolg van ontwatering van het veen heeft zich al vrij snel na de ontginning in het oostelijke deel van de gemeente een omslag in het natuurlijk substraat voorgedaan: het natte, tegen de hogere gronden uitwiggende veen heeft zich gedeeltelijk teruggetrokken: het onderliggende reliëf is als het ware door het verdwijnend veen aan het oppervlak komen te liggen. De oorspronkelijke openheid van het ontgonnen veengebied is hierdoor verloren gegaan. Nog op de 19e-eeuwse topografische kaart²⁵ is te zien dat de drooggevalen sloten voor een deel zijn opgegaan in het akkerland. In sloten die geen water meer voerden, kreeg spontane houtopslag een kans. Deze houtige randen gingen ook als veekering functioneren. Was de grote nieuwbouwwijk van Loosdrecht nog niet aangelegd, dan hadden we kunnen concluderen dat hier, ondanks het droogvallen van de sloten en het teloor gaan van de historisch gegroeide openheid van het landschap, het topografisch archief toch nog verrassend veel informatie bevatte. Maar – panta rhei – de nieuwbouw heeft weinig van de onderliggende historische landschapsstructuur heelgelaten, laat staan van de historische openheid. Het zijn in het centrale veenweidegebied, naast de oude verkavelingsstructuur, de oude

lintvormige bebouwing en de mate van openheid, vooral de natte verveningsactiviteiten die sporen in het Loosdrechtse landschap hebben getrokken. In een studie in opdracht van de provincie Utrecht kon ik in 1991 concluderen²⁶, dat – globaal gezien – de regio Loosdrecht een hoge historisch-geografische informatiewaarde bezit. Er liggen nog heel wat sporen in het landschap, die de belangrijkste ontwikkelingen uit de Loosdrechtse landschapsgeschiedenis weerspiegelen. Zelfs de Loosdrechtse plassen, want die vormen voor de historisch geograaf de echo van het slagturven.

Voer voor planologen

De provincie Utrecht heeft naar aanleiding van het verschijnen van en als logisch vervolg op de 'Beleidsnota Monumenten en Archeologie'²⁷ laten onderzoeken of het mogelijk is een gedetailleerde cultuurhistorische waardenkaart samen te stellen, waarin archeologie, historische geografie en historische bouwkunde elk hun eigen waarden kunnen tonen, maar waarop ook geïntegreerde cultuurhistorische ensembles zijn aangegeven. Want zeg nou zelf, een oud veenarbeiderswoninkje aan de rand van een petgaten en legakkerlandschap is toch veel interessanter, dan als Fremdkörper midden in een post-moderne woonwijk. Zo'n kaart kan een goed handvat bieden bij het maken van gemeentelijke bestemmingsplannen en het toetsen daarvan door de provincie. Als eenmaal het Verdrag van Malta is geratificeerd – waarbij de verstoorder van het bodemarchief wordt geacht te betalen voor onderzoek, of veiligstelling – zal zo'n kaart alleen nog maar aan belang winnen. Dat ik daarbij de historische geografie een volwaardige plaats naast de archeologie en de historische bouwkunde wil zien innemen, zal duidelijk zijn. In een snel veranderend land als Nederland is het topografisch archief nu nog te vaak het kind van de rekening. Want weet, verloren cultuurland komt nooit weerom.

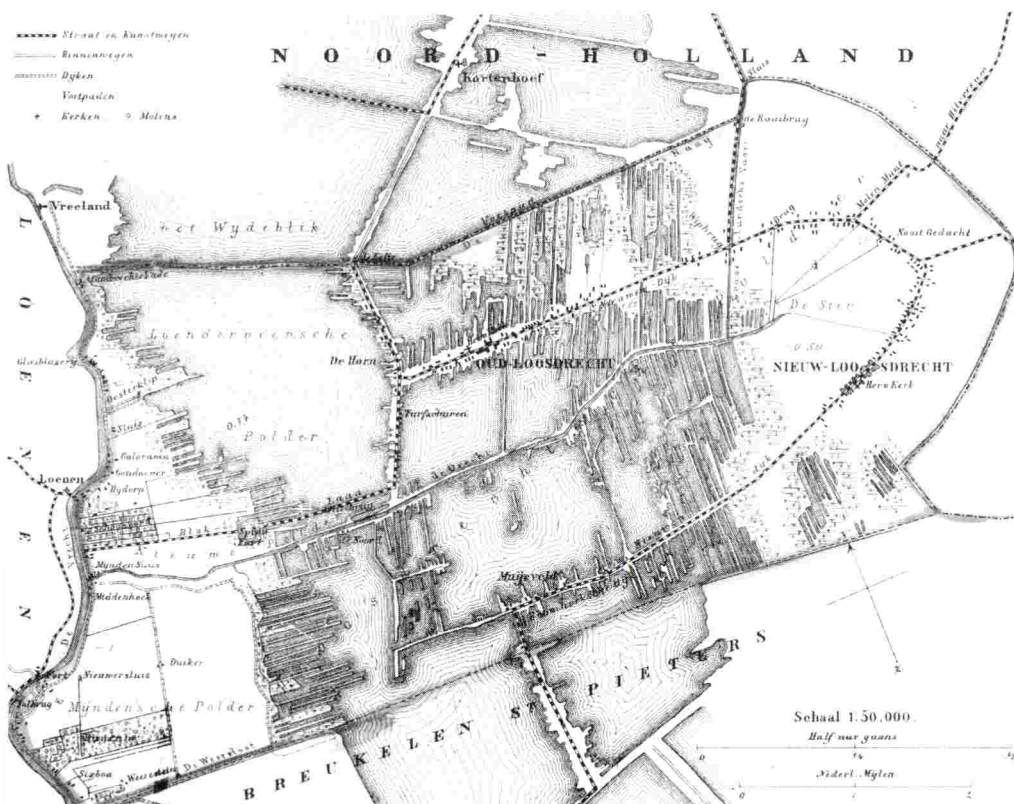
Literatuur

- D.E.H. de Boer, *Graaf en grafiek; sociaal en economische ontwikkelingen in het middeleeuwse 'Noordholland' tussen ± 1345 en ± 1415* (Leiden 1978).
- Blok, D.P., Nogmaals het bestanddeel Drecht. In: *Mededelingen Naamkunde* (1959) 12-16.
- Chr. de Bont, *Het historisch-geografische gezicht van het Nedersticht; een cultuurhistorische landschapsverkenning van de provincie Utrecht*. DLO-Staring Centrum, rapport 133 (Wageningen 1991).
- Chr. de Bont, Reclamation patterns of peat areas in the Netherlands as a mirror of the mediaeval mind. In: *L'Avenir des paysages ruraux européens entre gestion des héritages et dynamique du changement* (Lyon 1994) 61-68.
- G.J. Borger, Draining-digging-dredging; the creation of a new landscape in the peat areas of the low countries. In: J.T.A. Verhoeven (ed.) *Fens and Bogs in the Netherlands: Vegetation, History, Nutrient Dynamics and Conservation* (Dordrecht/Boston/London 1992) 131-171.
- A.L.P. Buitelaar, *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek* (Hilversum 1993).
- Cultuurnota, *Cultuurnota 1995-1998 van provincie Utrecht, deel III 'Beleidsnota Monumenten en Archeologie* (Utrecht 1994).
- J. Daams Jzn, De ontwikkeling van het landschap in het Loosdrechtse gebied. *Tussen Vecht en Eem* (1988) 52-65.
- G.H.P. Dirks en J.A.J. Vervloet, 'Oude Leede'; een historisch-geografische beschrijving, inventarisatie en waardering van het cultuurlandschap. DLO-Staring Centrum, rapport 2 (Wageningen 1989).
- M. Donkersloot-de Vrij, 1985. *De Vechtstreek; oude kaarten en de geschiedenis van het landschap* (Weesp 1988).
- A. van Duinen, *De archeologie van de Loenderveense Plas; een rapport over ontgraving van de waterleidingplassen van de Gemeentewaterleidingen Amsterdam* (Amsterdam 1994).
- Enquete ende Informatie 1494, bezorgd door R. Fruin (Leiden 1876).
- M.K.E. Gotschalk, De ontginning der Stichtse venen ten oosten van de Vecht. *Tijdschrift KNAG* (1956a) 207-222.
- M.K.E. Gotschalk, De waterbeheersing in het Stichtse veengebied ten oosten van de Vecht tijdens de ontginningsperiode. *Tijdschrift KNAG* (1956b) 311-317.
- K. van de Graaf, R. Datema en K. Anderson, *Landschapsplan en archeologie in de Provincie Utrecht*. RAAP-rapport 43 (Amsterdam 1990).
- J. Kwantes, Opmerkelijkheden over ontstaan en begrenzing van Kortenhoef. *Tussen Vecht en Eem* (1995) 20-26.
- H. van der Linden, *De Cope; bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagolakte* (z.p. 1956).
- H. van der Linden, History of the reclamation of the western fenlands and of the organization to keep them drained. In: *H. de Bakker & M.W. van den Berg, Proceedings of the symposium on peat lands below sea level*. ILRI-publication 30 (Wageningen 1982) 42-73.
- R. Loenen, Grensgeschillen te Loosdrecht. *Tussen Vecht en Eem* (1989) 3-14.
- J. van Loon, Naschrift: de namen *Berendrecht* en *Ossendrecht*. In: *Mededelingen Naamkunde* (1996) 78-83.
- H.H.M. Meyer, Het Tweede Blok. Bijdrage tot de historische geografie van een Goois grensgebied. *Tijdschrift Holland* (1981) 46-57.
- H.H.M. Meyer, Amsterdamse ontginningen in het westen van Gooiland. Een bijdrage tot de historische geografie van een Goois grensgebied. *Tussen Vecht en Eem* (1984) 60-78.
- R. van de Noort, *De Utrechtse Heuvelrug en Het Gooi in de Vroege Middeleeuwen; een archeologisch perspectief*. Doctoraalscriptie Instituut voor Pre- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 1988).
- W. van Osta, Drecht en drechtnamen. In: *Mededelingen Naamkunde* (1996) 51-77.
- L.J. Pons, De veengronden. In: *De bodem van Nederland; toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200 000*. Stichting voor Bodemkartering (Wageningen 1965).
- L.J. Pons, Holocene peat formation in the lower parts of the Netherlands. In: J.T.A. Verhoeven (ed.) *Fens and Bogs in the Netherlands: Vegetation, History, Nutrient Dynamics and Conservation* (Dordrecht/Boston/London 1992) 7-129.
- S. Pos, Loosdrechtse bodemvondsten en het ontstaan van Loosdrecht. *Tussen Vecht en Eem* (1988) 67-68.
- G. van de Ven, (red.), *Leefbaar laagland, geschiedenis van de waterbeheersing en landaanwinning in Nederland* (Utrecht 1993).
- J.A.J. Vervloet, en J.R. Mulder, *Cultuurhistorisch onderzoek landinrichting Amstelland*. Rapport nr. 1681. Stichting voor Bodemkartering (Wageningen 1983).
- R. van Zweden, E. Jansma en K.J. Stehouwer, *Archeologische inventarisatie van de Vechtstreek*. Intern rapport Instituut voor Pre- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 1985).
- F.D. Zeiler, *Onder de hei; archeologische en historisch-geografische landschapselementen in het Gooi* (Utrecht 1994).

Noten

1. Van de Noort (1988) geeft voor deze periode een maximale bewoningsofkomst van zo'n 500 personen voor het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug samen.
2. De Graaf et al. 1990.
3. Zeiler 1994.
4. Pons 1965, 1992.
5. Van der Linden 1956 en 1982; Gotschalk 1956. De meest recente samenvatting met literatuurverwijzingen: Borger 1992 en Van de Ven 1993.
6. De putten die men op de hei moest slaan om de dalende grondwaterspiegel aan te kunnen tappen zijn steeds dieper uitgegraven, totdat het technisch niet verder ging (Zeiler 1994).
7. Zie bijvoorbeeld: Buitelaar 1993 en voor toch weer lokale verlijningen in het daarin geschetste beeld: Kwantes 1995.
8. Van Zweden et al. 1985; De Graaf et al. 1990; Van Duinen 1994; Zeiler 1994.
9. Deze landschapsreconstructie en de beschrijving daarvan is gebaseerd op De Bont 1991 voor het Utrechtse deel en op een bewerking van Vervloet en Mulder 1983. De topografie op dit kaartje is alleen ter oriëntatie opgenomen, want daarvan was rond 1000 natuurlijk nog geen sprake!
10. Voor een vergelijkbaar verschijnsel bij het riviertje de Leede bij Delft: Dirks en Vervloet 1989.
11. Bij de toegepaste historische geografie is er altijd het spanningsveld welke verhouding er idealiter moet zijn tussen wetenschappelijke informatie en toepassingsmogelijkheden van deze kennis. De meningen kunnen hierover verschillen.

12. Zie noot 7 en Pos 1988.
13. De Bont 1994.
14. De Bont 1991, p. 50 e.v.
15. Gottschalk 1956, p. 207-222.
16. Van der Linden 1956, p. 302-305. De opmerkingen van Van der Linden over de ontginningen van het venen oostelijk van de Vecht moeten overigens met enige terughoudendheid worden bekeken, omdat hij bij zijn veronderstellingen over het verloop van de ontginning van de Stichse Venen de geografische landschapsdynamiek niet in zijn redenering betreft.
17. Het blijkt dat de oude drecht- en voordenaamen niet naast elkaar voorkomen. De drechtnamen hangen samen met een (voormalig) veengebied; de voordenaamen komen meestal voor in die omgeving waar het natuurlijk substraat het doorwaden van een waterloop ook toestaat (Blok 1959 en mondelinge mededeling). In een zeer recente publicatie wordt het verband tussen 'drecht' met het Latijnse 'trajectum' in de betekenis van rivierovergang in twijfel getrokken. Drecht zou duiden op een '...water(loop)' waar vaartuigen van op de oever door het water werden voortgesleept. (...) Dergelijke namen konden overgaan op een nabijgelegen nederzetting, terwijl nederzettingen ook genoemd konden worden naar een nabijgelegen drecht.' (Van Osta 1996). Met Van Loon (1996) ben ik van mening dat met het artikel van Van Osta de discussie nog geenszins is gesloten.
18. Donkersloot-de Vrij 1985, p. 93-95, afbeelding van deze kaart op p. 94.
19. In de veenontginningsgebieden werden oorspronkelijk aanzienlijke graanpachten geheven (De Boer 1978).
20. Enquete 1494, p. 109 e.v.
21. Hier speelt de nog lang niet uitgewoede discussie over het evenwicht tussen lithotroof veen, kwel, ontginning en oxydatie, verandering van het uitredingspunt van kwel en zelfs mogelijke aanzuigende werking vanuit de Zuiderzee via de Vecht vanuit het noorden.
22. Meyer 1981 en 1984; Loenen 1989.
23. Gottschalk 1956a; De Bont 1994.
24. Daams 1988, p. 58.
25. Grote historische Atlas 1850, 46-47.
26. De Bont 1991.
27. Cultuurnota deel III.

Kaart J. Kuyper, Gemeente Loosdrecht, 1865.

De Heren Van Amstel en Van Amstel van Mijnden

H. Brunekreef †, bewerking R. Loenen

Inleiding

In de 10e eeuw behoorde wat thans Nederland is, tot het grote Duitse Rijk. Ons land was opgedeeld in gewesten, in die tijd gouwen genaamd. De naam voor Gooiland was toen Nardincland, voor de Betuwe Teisterbant, en voor de Vechtstreek Niftarlake. In elke gouw resideerde een hoge functionaris, meestal een graaf, tevens vazal van de Duitse keizer, die dikwijls tot de hoge adel behoorde. Vanaf het begin van de 10e eeuw begonnen sommige gouwgraven naar zelfstandigheid te streven. Maar de keizer had in zijn bisschoppen trouwe steunpilaren van het centrale gezag. In ons gebied was dat de bisschop van Utrecht. Deze werd een rijksvorst, dat wil zeggen dat hij naast zijn geestelijke taak als bisschop in en rondom Utrecht door de keizer ook met het grafelijk gezag werd bekleed. Binnen dit wereldlijk territorium, dat door de verlening van nieuwe privileges steeds groter werd (het Oversticht, Drenthe, de stad Groningen) steunde de bisschop voor bestuur, rechtspraak, militaire en financiële zaken op zijn eigen dienaren, dienstmannen of ministerialen genaamd. Zij hielden van de bisschop bepaalde delen van zijn territorium in leen. Tot deze gebieden hoorde in het begin van de 12e eeuw dat van Wolfert van Amstel (afgeleid van Amestelle, is Amstelland). Amstelland is het gebied rond Ouder- en Nieuwer-Amstel.

De latere heren van Amstel waren dus dienstmannen van de Utrechtse bisschop. Zij moesten hem onvoorwaardelijk steunen en met hem ten strijde trekken. Over de Van Amstels gaat dit artikel.

De Heren van Amstel

Wolfert

Van de eerste leden van het geslacht Van Amstel is niet veel bekend. Wolfert wordt als stam-

vader genoemd en komt voor het eerst voor in de annalen van bisschop Burchard. Hij gold als een vrij aanzienlijk man. Grote stukken van de gouw Niftarlake waren aan Amstelland toegevoegd. Daarbij ook goederen, aan weerszijden van de Vecht gelegen. Wolfert had onder meer als taak te zorgen dat de bisschop er zijn inkomsten uit ontving. Na 1126 komt zijn naam niet meer voor.

Egbert

Zijn oudste zoon, Egbert, zette het werk voort. Van een overdracht van onroerende goederen, zeker als het aanzienlijke bezittingen of personen betrof, maakte een klerk de stukken op. Bij geschillen moesten soms personen borg staan. De namen van getuigen of borgen werden op deze stukken, charters of brieven genaamd, vermeld. Tevens moesten deze personen de stukken voorzien van een 'hantmerck' of een 'handteyken'. Adellijke personen gebruikten hiervoor hun zegel, afgedrukt in was. Dat deden ook de Van Amstels. Zo komt Egbert acht keer als getuige voor: bij de bisschop, maar ook bij keizer Frederik Barbarossa. Met deze laatste kreeg Egbert het echter aan de stok. Hij had namelijk niet alle inkomsten aan de bisschop afgedragen en deze laatste sprak de ban uit over Egbert. De keizer bekrachtigde dit met de zogenaamde rijksban. De aartsbisschop van Keulen trachtte te bemiddelen en toen was Egbert zo verstandig water in de wijn te doen. Wel was hij zo handig dat hij in ieder geval zich van een recht van opvolging in ambten en bezittingen voor zichzelf en zijn nageslacht verzekerde. Egbert moet tussen 1172 en 1176 zijn overleden. Zijn oudste zoon, Gijsbrecht I, volgde hem op.

Gijsbrecht I

Veel is er over hem niet bekend. Hij had nauwe banden met Utrecht, want hij trad viermaal op voor zijn bisschop. Gijsbrecht werd

ook door zijn oudste zoon opgevolgd, Gijsbrecht II. Ook was er een zoon Egidius (Aegidius, Gillis). Egidius kreeg bij de deling van zijn vaders gebied de streek Mijnden (aan de Vecht gesitueerd, vlakbij Loenen) en de ten oosten daarvan gelegen wildernis in bezit. Hij werd de stamvader van het geslacht Van Amstel van Mijnden, waarover later meer.

Gijsbrecht II

Gijsbrecht II speelde als ridder een actieve rol in het leger van de bisschop, bijvoorbeeld in de Loonse successie-oorlog (1203-1213). Graaf Dirk VII van Holland was in 1203 gestorven zonder een zoon na te laten. Zijn dochter Ada wilde met haar man, de graaf van Loon, in de rechten van haar vader treden. Maar ook Dirks broer, Willem, maakte aanspraak op de opvolging. Dat betekende dat de wapens moesten beslissen. De Kennemers, directe burenen van de Van Amstels, kozen voor Willem. De bisschop en zijn leenman Gijsbrecht kozen voor Ada. Omdat er gevaar voor ontvoering dreigde, wist Gijsbrecht met zijn mannen de graaf van Loon en zijn schoonmoeder naar Utrecht over te brengen. Hierover maakten de Kennemers zich erg kwaad en zonnen op wraak. Voeg in 1204 vielen ze Gijsbrechts gebied binnen, staken de Amsteldijk door en inundeerden het omliggende land. Ze staken ook zijn huis (kasteel?) in brand. Rovend en brandend trokken zij via Muiden en Weesp langs de Vecht, tot Breukeken. Bisschop Diederik was een goed ridder en kwam zijn dienstman Gijsbrecht te hulp. De vijand werd met gelijke munt betaald. De dijk werd weer hersteld en mogelijk is ook Gijsbrechts kasteel weer opgebouwd.

Het jaar 1226 was belangrijk voor Gijsbrecht. De toenmalige bisschop, Otto II van Lippe, schonk Muiden, Weesp en Diemen, met hun tolleren en het visrecht, voor 30 ponden per jaar als leen aan de heren Van Amstel. Maar Gijsbrecht wilde meer. Aan de overzijde van de Vecht lag een groot gebied, Gooiland, eigendom van de abdis van het klooster in Elten. Hij kreeg van haar rond 1230 een stuk van Gooiland in leen voor het leven, dus niet erfelijk. Er zijn aanwijzingen dat dit het gebied Naarden en Laren omvatte.

Bisschop Otto was meer soldaat dan geestelijke. Hij ging diverse keren 'in de slag', bijvoorbeeld in 1227 met de kastelein (kasteelbeheerder) van Coevorden, ook een van zijn dienstmannen. Ondertussen hadden dienstmannen als de Van Amstels en ook de kastelains van Coevorden zich een ridderlijke status aangemeten. Zij werden steeds meer gezien als een verlengstuk van de adel, die dikwijls ook tot de ridderschap toetrad. In Otto's militaire gevolg waren veel edelen en ridders, onder hen ook Gijsbrecht II. De bisschop overleefde de strijd met zijn trouweloze dienaar niet, evenmin als diverse edelen. Gijsbrecht werd "ter doot toe" gewond en door de kastelein van Coevorden gevangen gezet. Hij mocht daar tijdelijk uit om aan de verkiezing van een nieuwe bisschop deel te nemen. Daarom werd hij "op bedde liggende binnen gedraghen in 't generael capittel." De opvolgerbisschop ontsloeg Gijsbrecht van zijn plicht weer naar de gevangenis terug te gaan. Hij deed de kastelein in de ban en daarmee was volgens het recht van die tijd de gevangenhouding onwettig geworden. Nadat Gijsbrecht nog als getuige wordt genoemd in 1228 en 1230, is hij kort daarna overleden.

Gijsbrecht III

Opvolger werd zijn zoon Gijsbrecht III, die zich aan de bisschoppelijke dienst- en leenband trachtte te ontworstelen. Hij zocht aansluiting bij de graaf van Holland, Floris IV. Deze werd gedood tijdens een toernooi in Clermont aan de Maas en zijn zoon Willem nam, zodra hij 18 jaar oud en volwassen was geworden, de taak van zijn vader over. Nauwelijks 20 jaar oud, in 1247, werd hij tot koning van het Roomse (Duitse) rijk gekozen. Hij moest in Aken gekroond worden, maar sommigen verzetten zich tegen de keuze voor Willem van Holland en waren in Aken aan de macht. Om gekroond te kunnen worden, moest Willem dus eerst Aken innemen. De belegering, waarbij Gijsbrecht met zijn mannen aanwezig was, duurde vijf maanden. Toen eerst kon de feestelijke intocht plaatsvinden.

Ondanks de hulp die Gijsbrecht aan de jonge Willem had verleend, was hun verstandhouding niet best. Met argusogen bekeek Willem de groeiende macht van de Van Amstels.

De verkiezing van de proost van St. Jan in Utrecht, Gozewijn van Amstel, tot bisschop, droeg bij aan deze angst. Het lukte koning Willem, tevens dus graaf van Holland, om samen met anderen deze nieuwe bisschop Gozewijn terzijde te schuiven, ten gunste van Hendrik van Vianden; ook de paus keurde dit goed. Gozewijn legde zich hierbij niet neer: hij bleef nog een jaar lang op zijn bisschopszetel zitten. Waarschijnlijk gedwongen door de pauselijke legaat, gaf hij in 1250 zijn verzet op. Gijsbrecht accepteerde deze verandering niet. Hij bracht met zijn bondgenoten een leger op de been om de nieuwe bisschop te bestrijden. Het liep slecht af voor hem: hij verloor de slag en bisschop Hendrik van Vianden keerde terug naar Utrecht, waarbij hij Gijsbrecht en heer Herman van Woerden, ter weerszijden aan zijn paard gebonden, ten aanschouwen van iedereen de stad in bracht.

Toch had koning Willem wel zoveel macht, dat hij de bisschop dwong de twee gevangenen vrij te laten. Voor Gijsbrecht bleef de nederlaag en de koninklijke voorspraak moeilijk te verteren.

De bisschop liet Gijsbrecht overigens niet met rust. Hij liet een sterk kasteel in Vreeland bouwen. Dat betekende een directe bedreiging van Gijsbrechts gebied. Waarschijnlijk overleed Gijsbrecht al voordat het kasteel gereed was. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Gijsbrecht IV.

Gijsbrecht IV

Deze Gijsbrecht had de zijde van koning Willem gekozen: de bisschop zat te dicht bij zijn bezittingen. Voor een belediging die de koning in Utrecht was aangedaan, moest de bisschop gestraft worden. Met zijn mannen bevond Gijsbrecht zich in het leger van de koning. Dit leger werd door het bisschop verslagen en Gijsbrecht moest – dat was een van de vredesvoorwaarden – in Utrecht komen, om daar als boeteling in de St. Maartenskerk de bisschop knielend om vergiffenis te bidden. Omdat hij als leenman van de bisschop de eed van trouw gebroken had, moest hij deze opnieuw afleggen. Tevens moesten alle achters-tallige schulden uit zijn leengebied voldaan worden.

Willem zou in Rome tot keizer gekroond

worden, maar besloot vooraf de lastige Westfriezen een afstraffing te geven. In de strenge winter van 1255-1256 trok het geharnaste leger brandend en moordend het waterrijke woongebied van de Westfriezen binnen. Daar zakte de zwaar geharnaste Willem met zijn paard bij Hoogwoud door het ijs. De Friezen waren er als de kippen bij om hem af te maken. Een roemloos einde van een dapper man, nog maar 22 jaar oud. Willems zoon Floris (de latere Floris V) was slechts 1½ jaar oud. Daarom waren er opeenvolgende voogden, die het bestuur in Holland voor hem waarnamen. Toen Floris V twaalf jaar was, vonden de Hollandse edelen hem oud en wijs genoeg om zelf het heft in handen te kunnen nemen. 18 Jaar oud, ging hij de Westfriezen een afstraffing geven voor de dood van zijn vader, maar dit draaide opnieuw op een smadelijke nederlaag uit.

De boeren van Kennemerland waren hun horigheid, hun armoede en de steeds zwaar-

Afb. 1. Zegel van Gijsbrecht IV van Amstel: een ridder te paard, met het wapen van Amstel, te weten vier balken en een geruit St. Andrieskruis daarboven. Het randschrift is: 'S. guiselberti militis dni: de amstel'. Op het tegenzegel staat een schild met hetzelfde wapen en de tekst: 'S. guiselberti de amstel'. Ook bij de tak van Amstel van Mijnden werd dit wapen gebruikt en zodoende als gemeentewapen van Loosdrecht ingevoerd.

dere belastingen meer dan beu. Een opstand brak uit en met hooivorken, zeisen en knotsen gewapend, trokken zij het Hollandse gebied binnen, onder de leus: "Dood aan de adel". Vele edelen vluchtten, zo niet Gijsbrecht: hij sloot zich als hun hoofd bij de opstandelingen aan. Hij trok naar Vreeland en het Vechthebied. Het leger groeide snel in omvang en menige burcht werd met de grond gelijk gemaakt. Ook Eemland en Amersfoort kwamen in opstand. Zelfs Utrecht werd bezet en de nog niet gewijde (elect) bisschop Jan van Nassau vluchtte de stad uit. Hierna overtuigde Gijsbrecht zijn opstandelingen dat het beter was naar huis terug te keren. Graaf Floris V was toen 20 jaar en Gijsbrecht 40 jaar. Spoedig zouden zij elkaar treffen.

In 1276 zat de elect Jan van Nassau in geldnood en Gijsbrecht schoot hem een grote som geld voor. In ruil daarvoor kreeg hij eindelijk het slot Vreeland in leen, met de heerlijkheid van Maarssen en Everzele. Jan van Nassau had ook misbruik gemaakt van gelden, bestemd voor de kruisvaart en hij wist niet hoe hij dit weer kon aanzuiveren. Floris V hielp hem en 'kocht' van hem het hele Nedersticht. Zodoende werd hij – in plaats van de bisschop – de feitelijke heer van de edelen en ook van Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden. Zij weigerden echter Floris te gehoorzamen en Gijsbrecht werd gevangen genomen, terwijl Herman van Woerden wist te ontsnappen. Floris nam ook hun goederen over, tot dat zij hem zouden hebben erkend. Omdat de overdracht van kasteel Vreeland door de bisschop aan Gijsbrecht destijds schriftelijk geregeld was, kon Floris dit niet zomaar afnemen. Wel kon hij het kasteel met geweld innemen. Hij sloeg het beleg voor Vreeland op. Toen de Zeeuwse troepen, opgeroepen door Floris, bij Loenen aankwamen, trachtte Gijsbrecht hen te verjagen. Hij werd echter verslagen, gevangen genomen en moest Vreeland aan Floris overgeven. Herman van Woerden's kasteel te Montfoort viel ook in handen van Floris.

Van de abdis van Elten wist Floris te bereiken dat Gooiland aan hem werd afgestaan. Ook daarbinnen raakte Gijsbrecht dus zijn bezit kwijt. Pas na ruim zes jaar werd Gijsbrecht vrijgelaten. Onder vernederende voorwaarden kreeg hij een deel van de leengoederen weer terug. Er moest een groot bedrag aan

'oorlogsschuld' betaald worden en als garantie moesten er niet minder dan 30 borgen gesteld worden, die met lijf en goederen garant stonden voor de stipte nakoming van alle voorwaarden. Gijsbrecht was nu zo vastgenageld, dat hij geen kant meer op kon.

Floris verloor in die tijd de goodwill van de edelen. In de geschiedschrijving wordt dit toegedicht aan zijn slechte reputatie op zedelijk gebied. Nieuw onderzoek heeft uitgewezen dat het verhaal van de verkrachting van de vrouw van Van Velzen een fabeltje is. Omdat ook Gijsbrecht van Amstel aan de samenzwering en de daaropvolgende moord op de graaf had meegedaan, vervielen zijn bezittingen nu definitief aan het Hollandse huis. Gijsbrecht overleed in ballingschap.

De Heren Van Amstel van Mijnden

De naam Van Amstel zou nog een tijdlang voortleven in het geslacht van de heren van Amstel van Mijnden. Onder deze familie ressorteerde het gebied van 'Mijnden en de beide Loosdrechten', zoals de ambachtsheerlijkheid werd genoemd. Ook Loenen en kasteel Kronenburg hoorden hier later bij en in de kerk van Loenen zijn meerdere heren Van Amstel van Mijnden begraven.

Egidius (Gilles)

Eerder werd al aangehaald, dat Gijsbrecht II van Amstel een broer, Egidius of Gilles had. Deze kreeg van zijn vader rond het jaar 1200 het gebied van Mijnden in bezit. Hij en zijn opvolgers noemden zich dan ook Van Amstels van Mijnden. Aan de oever van de Drecht, een veenriviertje dat dicht bij Loenen in de Vecht uitmondde, liet hij een kasteel bouwen. Uit die begintijd is weinig bekend. In 1227 en 1233 trad Egidius op als getuige voor de bisschop van Utrecht en in 1235 blijkt hij ridder te zijn. Egidius en zijn nakomelingen moesten veel gedaan hebben om de aan hen toebehorende gronden vruchtbaar te maken. Door de brede opzet van de ontginning verliep de ontsluiting van de wildernis zeer langzaam. Na de aanleg van dijken, paste Egidius een zogenaamde veerverkaveling toe. De Drecht was de centrale waterlozing: daar loosde men het

overtollige water in de Vecht. De naam 'Drecht' betekent oorspronkelijk een plek waar men overgezet kon worden, een overzet-veer dus. Met de hier vooral in de winter drassige grond en daardoor dikwijls slechte wegen, was zo'n riviertje ook erg belangrijk: men kon personen en goederen gemakkelijk van de ene naar de andere plaats vervoeren.

Rond 1300 kreeg Loosdrecht een eigen parochiekerk. Deze kerk was waarschijnlijk een afscheiding van de kerk van Loenen. Ter Sype kreeg pas 100 jaar later een eigen kerk. De bewoners aldaar waren dus op (Oud-)Loosdrecht aangewezen.

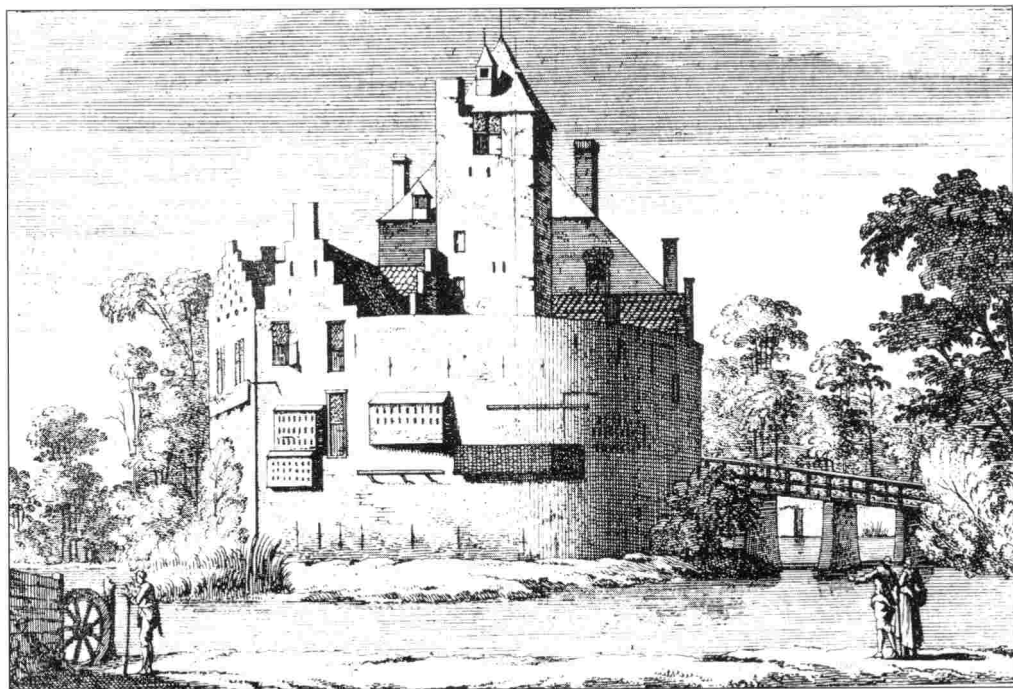
Willem

Na Egidius dood volgde zijn zoon Willem hem op. Deze leefde in de tijd van Rooms koning Willem II. Hij was ridder. Van 1235 tot 1283 wordt niemand uit dit geslacht genoemd. Als opvolger van Willem wordt Amelis van Amstel van Mijnden genoemd.

Amelis I

Deze opvolger kan Willems zoon, maar mogelijk ook zijn kleinzoon geweest zijn. Vanaf 1285 werden de heren Van Amstel van Mijnden tot de Stichtse edelen gerekend. Rond deze tijd hebben zij ook het gebied van Ter Sype tot hun bezit gerekend, waarmee hun eigendom dus reikte van de Vecht tot aan de hoge gronden van het Gooi. En niemand betwistte deze aanspraken. In deze voor een groot deel nog woeste gronden was niemand geïnteresseerd. In Gooiland had de familie Van Amstel een belang en derhalve sloten deze geruisloos op elkaar aan. Over 'Ter Sype' zegt Brunekreef dat het ten noordwesten van de Nieuwloosdrechtsedijk kan hebben gelegen. Later onderzoek heeft aangetoond, dat de oorsprong van 'Ter Sype' in het (zuid)oosten en dus richting Gooiland gezocht moet worden.¹

Omdat Amelis I borg voor Gijsbrecht IV van Amstel was, werd na de moord op Floris V het vrije en allodiaal gebied van Mijnden (= vrij van leenrecht, hij had het van zijn vader gekregen) nu onderhorig aan het huis van Hol-

Afb. 2. Ets J. Schijnvoet, Huis te Ruwiel bij Breukelen, 18e eeuw.

land en hijzelf leenman van de Hollandse graaf Jan II. Vanaf dit moment mochten zij de naam Van Amstel niet meer dragen en werd het eenvoudig: heer van Mijnden. Amelis is jong gestorven, slechts 32 jaar werd hij.

Wouter I

Zoon Wouter (I) volgde Amelis op. Toen Wouter de goederen overnam, moest hij zijn bezit aan de graaf van Holland opdragen. Na een eed van trouw ontving hij de heerlijkheid weer in leen van de Hollandse graaf terug. In een oorkonde van 1317 staat dat de graaf in geval van oorlog de beschikking zal krijgen over het kasteel van Wouter. Ter zekerheidstelling waren borgen vereist: de heren van Nyenrode, van IJsselsteyn, van Zuylen, van Loenreslooth en van Ruwel tekenden hiervoor. Hieruit kunnen we opmaken dat Wouters kasteel in geval van oorlog een belangrijk bezit was en dat hij – gezien de belangrijke vriendschaar – in hoog aanzien stond. Toen Wouter in 1326 jong overleed werd Dirk van de Does tot voogd over de nog jonge kinderen benoemd. Zijn salaris hiervoor bedroeg 130 ponden per jaar.

Amelis II

Amelis II werd de opvolger van zijn vader. Hij trouwde op twaalfjarige leeftijd en hertrouwde later met Luitgarde van der Merwede. Pas 14 jaar oud, ontving Amelis de ridderslag. Hij moet in een goed blaadje gestaan hebben bij de strijd-lustige bisschop van Utrecht, Jan van Arkel. Amelis verkreeg kasteel Ruwel, omdat zijn neef aldaar overleden was zonder nakomelingen. Ruwel was een bisschoppelijk leen en Amelis had nu twee heren te dienen: de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht. Kon dat goed gaan?

Het ontginnen van woeste gronden bracht het probleem van grensscheiding met zich mee. Amelis kreeg daar rond 1343 mee te maken. In de oorkondenboeken komt een beschrijving voor, gedateerd Pinksteravond 1343, waarboven staat: "Rascheiding van Loosdrecht door Amelis van Mijnden." Daarin wordt gesproken over een "vriendelicke scydinghe tusschen den goeden luden van Goeyland an die eene zijde, ende mij [Amelis II] en minen luden van Loesdrecht an die ande-

re zijde." Hij beloofde de scheiding te zullen houden voor wettig, "ten waare dat mijn lieve heere van Holland [de graaf] dit anders scheyden woude." Amelis moest dus wel degelijk rekening houden met zijn leenheer. Maar ook met de bisschop ...

Toen er een oorlog op gang kwam tussen de Hollandse graaf Willem IV en de Utrechtse bisschop, en eerstgenoemde een beleg op sloeg voor de stad Utrecht, moest Amelis kiezen aan welke kant hij stond. Hij koos hoogst waarschijnlijk voor de graaf en was daarmee de bisschop ontrouw geworden. Toen Willem bij Warns sneuvelde (1345), kreeg de bisschop de gelegenheid de afvallige leenman te straffen. Hij trok "met groot volck van wapenen, met ontwonden banieren naar Eemnes, stack daer 't vuer in en sloech er met alle veel doot en nam eenen groten roof en vele ghevanghenen."

De Hollanders wilden de burgers van Eemnes een handje helpen en Amelis was zo overmoedig om de leiding over dit legertje op zich te nemen. "Op een groot, groen velt, gheheten Lapers, nabij Eemnes" ontmoetten de troepen elkaar. De Hollanders verloren en hun aanvoerder, Amelis van Mijnden, ridder, werd daar gevangen genomen. Het kostte hem "een grote somme van penningen", waarna hij weer vrijgelaten werd. Amelis overleed in 1352, slechts 26 jaar oud.

Wouter II

Amelis liet drie zoons na: Wouter, zijn opvolger; Willem, later schepen van Utrecht en Gijsbrecht, beheerder van de financiën van Utrecht. De zoons stonden, gezien hun jonge leeftijd, aanvankelijk onder voogdijschap. Hoewel jong, werd Wouter II door de bisschop zowel in 1353 als in 1357 beleend met Ruwel. Wouter van zijn kant beloofde het kasteel te zullen ontruimen, als de bisschop het voor een oorlog nodig zou hebben. Toch was Wouter geen trouwe gezal van de bisschop. Hij raakte Ruwel een tijdlang kwijt, want toen de bisschop Woudenberg belegerde gaf Wouter geen of te weinig steun en werd daarvoor gestraft. Later heeft Wouter het kasteel van de bisschop gekocht. Hij behoorde tot de belangrijkste Utrechtse ridders. Op 28 juni 1375 ontving Wouter van het kapittel van St. Pieter te

Afb. 3. Zegel van Wouter van Mijnden, 1362.

Utrecht gedurende tien jaar in pacht "de tien-den van Broeckelervene en van Tyenhoeven op Maersenvene."

In Loosdrecht kreeg Wouter bekendheid bij de stichting van de kerk van Nieuw-Loosdrecht. Hij bezat het collatierecht, d.w.z. het recht om pastoors te benoemen, in Oud-Loosdrecht. Bij de stichting van de nieuwe kerk vergunde bisschop Frederik van Blankenheim hem ook hetzelfde recht aldaar en "ten eeuwen daage." Als ambachtsheer had Wouter ook het recht van voorofferen: hij mocht tijdens de dienst het eerst een gift voor de priester op het altaar leggen. Op 28 mei 1412 werd Wouter benoemd tot baljuw van Mijnden en Loosdrecht. Dit recht betekende dat Wouter het recht kreeg om een schout en de schepenen aan te stellen. Wouter heeft ook de eerste korenmolen in Loosdrecht gebouwd, op de Molenmeent. Dit is de weg die vanaf het gemeentehuis in de richting Hilversum loopt. Eeuwenlang heeft deze molen gefunctioneerd. Het malen van het koren mocht door de Loosdrechters alleen bij deze molen plaatsvinden; overtreders werden bestraft. Deze molen zorgde voor een deel van de inkomsten van de ambachtsheer.

In het conflict tussen de Hoeks en Kabeljauwen koos Wouter de kant van de Hoeken. Op 82-jarige leeftijd streed hij nog in het leger van Jacoba van Beieren. Tussen 1422 en 1424 is hij overleden, zijnde "seer out."

Amelis III

Wouters zoon Amelis III was midden veertig toen zijn vader overleed. Hij was toen al baljuw van Amstel- en Waterland en in 1415 volgde zijn benoeming tot schepen van Utrecht. Al in 1394 werd deze Amelis door hertog Albrecht van Beieren beleend met "het dobbelschool en quakbord in de Loosdrecht." Quaken is de benaming van een oud spel dat met dobbelstenen gespeeld werd; dit spel moet men dus ook in Loosdrecht beoefend hebben.

Ook Amelis III koos de zijde van de Hoeken en diende in 1398 met vijftien man in een krijgstoct tegen de Friezen. In 1405 nam hij met zes glaviën (glavie: een ijzeren spits van een lans, met zes lansknechten dus) aan een gevecht deel. Toen Philips van Bourgondië, de tegenpartij, de macht kreeg in Gooiland en Loosdrecht, raakte Amelis al zijn bezittingen hier kwijt. Er werden bewaarders van de kastelen Mijnden en Ruwel aangesteld. Pas toen zeven jaar later Jacoba van Beieren volledig afstand deed van haar aanspraken, kreeg Amelis zijn oude bezittingen weer terug.

Uit de periode 1432-1439 dateren een aantal overeenkomsten met de bisschop van Utrecht, waaruit blijkt dat zowel de bisschop als de ambachtsheer het uitgraven van de venen hebben bevorderd. Voor de geschiedenis van Loosdrecht is de belangrijkste overeenkomst die van 21 januari 1439, waaruit gereconstrueerd kan worden, dat het riviertje de Syte – waaruit de namen Sypekerk en Sypesteyn afgeleid zijn – ontsprong in de venen op de grens tussen de ambachtsheerlijkheid en Westbroek en waar aan Loosdrechtse zijde een kleine nederzetting van boeren woonden. Deze nederzetting is waarschijnlijk vanuit het Gooi daar gekomen.²

Brunekreef meldt dat Amelis in 1424 eigenaar van het slot Kronenburg werd. Dit is een misverstand; zoals hieronder nog zal blijken, moet dit toegeschreven worden aan zijn zoon. In 1434 stelde Philips van Bourgondië Amelis aan tot baljuw over Mijnden en Loosdrecht. Als zodanig oefende hij de hoge rechtspraak in dit gebied uit. Omstreeks deze tijd telde Loosdrecht ongeveer 100 huizen. Men leefde van de landbouw, de veeteelt en de visserij. Maar ook de turfsterkerij vormde een belangrijke

bron van inkomsten. Amelis is in 1436 overleden. Zijn zoon, Amelis IV, werd de opvolger.

Amelis IV

In de ambtsperiode van Amelis IV was het kasteel Mijnden langzamerhand vervallen geraakt. Veel mooier was het nog onlangs weer opgebouwde kasteel Kronenburg, aan de overzijde van de Vecht gelegen. Het werd bewoond door een neef van Amelis, heer Hendrik van Kronenburg. Omdat de kerk van Loenen – waar ook de heren Van Mijnden ter kerke gingen – in Hendriks gerecht stond, had deze het privilege om altijd als eerste de kerk te mogen binnengaan. Daarna pas de heer Van Mijnden. Zo ook bij het uitdelen van de heilige hostie: deze werd eerst aan Hendrik van Kronenburg gegeven, daarna pas aan Amelis. Dat was de laatste een doorn in het oog. Toen Hendrik in grote problemen raakte vanwege een enorme schuld, zag Amelis zijn kans schoon en kocht de heerlijkheid Kronenburg. Daar ging hij ook wonen en niet alleen was hij een mooi en sterk kasteel rijker geworden: voortaan was hij de belangrijkste heer in dit gebied.

Amelis stond in de gunst van Philips van Bourgondië. Zo mocht hij van de hertog de oude familienaam Van Amstel van Mijnden weer gaan voeren. Ook werd hij raadgever van Philips van Bourgondië. Omdat intussen een bastaardzoon van Philips, David, bisschop van Utrecht was geworden, was er ook van die kant weinig gevaar meer te duchten. Amelis werd in 1458 ook raad van de bisschop. Amelis had een groot gezin: maar liefst dertien kinderen en hiervan kwamen zes meisjes in een klooster terecht. Op 28 februari 1465 kreeg hij toestemming om zijn lenen over zijn kinderen te verdelen. Uiteraard kreeg de oudste zoon, Anthonis, het leeuweaandeel. Zoon Wouter kreeg Ruwel toegewezen.

Anthonis I

Deze zoon noemde zich heer van Mijnden, Loosdrecht, Cronenburch, Loenen en Loenersloot. In de tweede helft van de 15e eeuw verarmde Loosdrecht door de vele oorlogen van de vorsten, waarvoor steeds opnieuw betaald moest worden. Tweemaal tijdens de re-

gering van hertog Karel de Stoute (1647-1477) brandde Loosdrecht geheel af. Een groot deel van de bevolking werd naar Utrecht gebracht als gijzelaar en mocht pas weer terug keren nadat een losprijs van 450 kocien aan de stad was betaald. De verarming had tot gevolg dat het turfwinning een grotere omvang ging aannemen. Omdat de kwaliteit goed was, kwam er ook veel vraag vanuit de grote steden. Anthonis is overleden in 1494 en werd, evenals zijn vader, begraven in de kerk van Loenen.

Amelis V

Amelis droeg dezelfde naam als zijn vader, met de toevoegingen Oncoop en Ter Aa. Het gebied van deze heren had zich dus weer uitgebreid.

De strijd voor een zelfstandige Nederlandse staat zal gaan beginnen, met als bijkomend effect vele en grote veranderingen voor de edelen. De belasting ging steeds zwaarder op hen drukken. Ook Amelis ondervond dit aan de lijve.

Hij is tweemaal getrouwd geweest met meisjes uit vooraanstaande geslachten: Van Mathe- nesse en Van den Boetzelaer. Hij is in 1542 overleden.

Anthonis II

Luther had in 1517 zijn 95 stellingen bekend gemaakt. Ondanks de door de Rooms-Katholieke kerk genomen maatregelen – of misschien juist daardoor – kregen de hervormers grote aanhang onder de bevolking. Ook Loosdrecht werd vrijwel geheel protestants. Anthonis en zijn gezin bleven echter de oude kerk trouw. Door de vervolgingen van onder andere Alva, zuchtten ook de door Amelis bestuurde gebieden onder de grote druk. Het werd voor Anthonis moeilijk zijn gebied goed te besturen, hij had de tijd niet mee. Van Anthonis' kinderen werd Anthonis III zijn opvolger.

Anthonis III

Anthonis was in 1570 vertegenwoordigd in de ridderschap van Holland. Hij kreeg zes kinderen, waaronder een zoon, Amelis. Een veelbelovende zoon, die al in 1570 zitting had in de Staten van Holland. Helaas overleed hij in

1572 en de vader was troosteloos. In 1573 werd Kronenburg door de Spanjaarden bezet. Dit leen was een zogenaamd 'zwaardleen', hetgeen betekende dat het alleen in mannelijke lijn voortgezet kon worden. En er was dus geen opvolger. Als enige mogelijkheid riep Anthonis de hulp in van Philips II om er een 'onversterflijk' leen van te maken. Dat wilde Philips wel, mits hij er goed voor betaald werd: 4172 ponden van 40 groten elk, een bijna niet op te brengen bedrag voor Anthonis. Al zijn goederen werden bezwaard. Al deze tegenslag kon Anthonis niet meer aan en zijn goederen werden onder zijn kinderen verdeeld. Hij overleed in 1580, als laatste heer Van Amstel van Mijnden. Via zijn dochters kwamen de goederen in bezit van de jonkheeren van Lynden van Hemmen en daarmee was een lang en roerig tijdperk voor Mijnden en Loosdrecht afgesloten.

Verantwoording

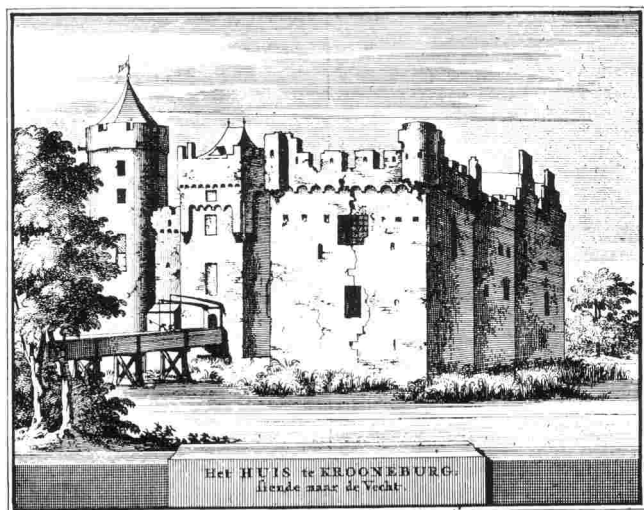
De heer H. Brunekreef heeft bovenstaande meer uitgebreid gepubliceerd in het periodiek van de Historische Kring Loosdrecht, de nummers 53 t/m 57, 1985-1986.

Bronnen

- J. Ter Gouw, *Geschiedenis van Amsterdam*, (Amsterdam 1879)
 W.A. Rijksvrijheer van Spaen, *Historie der Heeren van Amstel, van IJsselstein en van Mynden*, (Den Haag 1807)
De Geschiedkundige Atlas van Nederland, Martinus Nijhoff, (z.j.)
 S. Pos, 'In en om de Oukereck', *periodiek Hist. Kring Loosdrecht* nr. 14 blz. 105
 P.J.A. van Mensch, 'Willem Hallinck ... een misverstand', *periodiek Hist. Kring Loosdrecht* nr. 3 en nr. 16
 Gouthooven, *Cronycke van Holland, Seeland ende Utrecht* (1620)
 Wittert van Hoogland, *Utrechtse Ridderhofsteden*
 D.Th. Enklaar, *Het Nederlandsch Archiefblad* (1931-1932)
 R. Loenen, 'Grensgechillen', *periodiek Hist. Kring Loosdrecht* nr. 48
Regesten van het archief der bisschoppen van Utrecht inv.nrs. 877 en 906; RA-Utrecht
 G. Vellenga, 'Een fundatiebrief van het recht van patroonaatschap en collatie', *Nederlands archief voor Kerkgeschiedenis*, deel IV, afl. 3
 S. v. d. Linde, *1000 jaar dorpsleven aan de Vecht*, (Loenen a/d Vecht 1954)
 Regesten kapittel St. Pieter no. 996, 2704, 2716, 2719, Rijksarchief te Utrecht
 A.J. v.d. Aa, *Aardrijkskundige woordenboek*
 S. Muller Fzn., *Gedenkschriften van Herbeden van Mijnden* Nederlands Adelsboek 1909
 P.C. Bloys van Treslong Prins, *Het geslacht Ploos van Amstel*, (1911)
 W.J. Voogseer, 'Ets uit de geschiedenis van Loosdrecht en het ontstaan der Loosdrechtse plassen', *De Waterkampioen* (15.5.1962)

Noten

1. Zie hiervoor 'Tussen Vecht en Eem', 8e jaargang nr. 1, R. Loenen "Ter Syde in Loosdrecht: een misverstand?"
2. Zie het eerder genoemde artikel van R. Loenen.

Afb. 4. Ets J. Schijnvoet, Huis te Krooneburg, 18e eeuw.

Mijnden

De ambachtsheerlijkheid en haar bevolking

F. Brand

Aan de oever van de Vecht, in het uiterste westen van het gebied tussen Vecht en Eem, ligt de buurtschap Mijnden. De betekenis van het woord Mijnden – Minden, Miinden, Mynen of Mynde werd er ook wel geschreven – is onbekend. Deze voormalige heerlijkheid is lange tijd nauw verbonden geweest met de beide Loosdrechten en ze is dat – afgezien van een korte onderbreking – nog steeds.

De heerlijkheid Mijnden grensde in het noorden aan de Drecht, in het oosten aan Nieuw-Loosdrecht, in het zuiden aan Breukeleven en in het westen aan de Vecht. In 1750 werd de oppervlakte begroot op 296 morgen en 100 roeden, voornamelijk bestaande uit laag wei- en hooiland.¹ Er heerste zulk eene buitengewoone stilte (...) dat een stedeling, aan het drukke gewoel gewoon, er zig weldra verveelt.² Mijnden werd met Loosdrecht vaak als één geheel beschouwd, maar het is lang een op zichzelf staande ambachtsheerlijkheid gebleven. Het gebied behoorde in de twaalfde eeuw aan het geslacht Van Amstel. De meer dan honderd goederen (landerijen), die bij deze heerlijkheid hoorden – de zogenaamde 'lenen' – lagen in Loosdrecht, Oud-Over, Loenderveen, Nieuwersluis, Loenen, Portengen, Oucoop, Vreeland, Kortrijkerveld, Horstwaard, Nichtevecht en zelfs in Schalkwijk en Leersum. Slechts voor een klein deel in Mijnden zelf.³

Afb. 1. Fragment Nieuwe Kaart van Baljuwschap van Gooyland, Isaak Tirion, Amsterdam 1750.

Het Huis te Mijnden

De heerlijkheid was militair een belangrijk gebied wegens de strategische ligging op de plaats waar de Drecht in de Vecht uitmondde, met als achterland een goede bron van inkomsten: de nog te ontginnen (veen)landen. Het zou ridder Egidius, zoon van Gijsbrecht van Amstel, geweest zijn, die rond 1200 het gebied in zijn bezit kreeg en die in 1227 het kasteel, ook wel *het Huis te Mijnden* genoemd, bouwde en vandaar als heer van Mijnden de wijde omgeving beheerste.

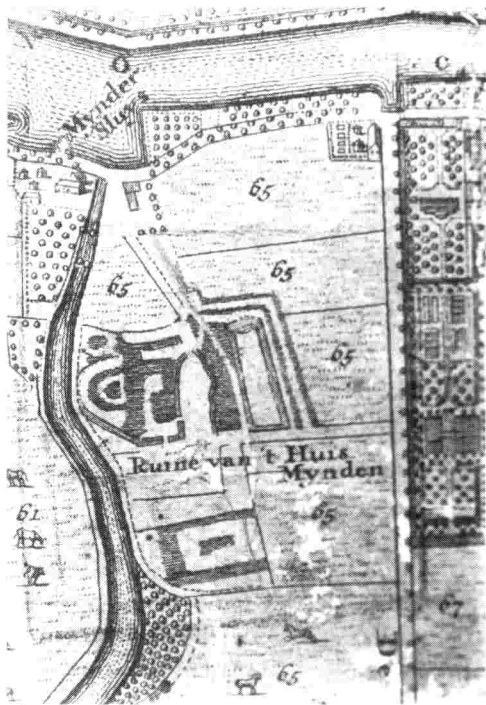
Na de moord op Floris V (1296) werden de heren Van Amstel onderworpen aan de graaf van Holland. Ook de heer van Mijnden moest trouw beloven aan het Hollandse huis om de heerlijkheid weer als leen van de graaf te mogen ontvangen. Dat gebeurde door middel van een bijzondere akte, gedateerd in 't Jaar dertien hondert seventien des Sonnedaghs na Sint Victors dagh, dat was 17 oktober 1317. Tot meerdere zekerheid voor de naleving van zijn belofte van trouw zou Wouter (I) van Mijnden zijn huis en goed beschikbaar stellen, meende Voogsgaerd.⁴ Maar Wouter beloofde, volgens Renaud in 1966, dat *ingeval* hij een huis timmerde (= bouwde) hij dit aan de graaf in leen zou opdragen. Zijn vroege dood heeft hem dat belet. Pas een goede veertig jaar later droeg Amelis (II) van Mijnden, de zoon van Wouter, zijn pas gebouwd huis aan de graaf op, zo blijkt uit een oorkonde in het Grafelijk archief van Holland.⁵ Renaud verwees hiermee het verhaal over een mogelijke stichtingsjaar 1227 naar het rijk der fabelen. Het kasteel stond er dus pas rond het midden van de veertiende eeuw en een eeuw later was het alweer door oorlog verwoest. Dit blijkt uit een brief uit de vijftiende eeuw van Amelis (IV) van Mijnden, die zich inmiddels ook heer van het nabijgelegen Kronenburg mocht noemen. Hij schreef namelijk: *zoe is 't dat 't vorn[oe]emde huys deur oeloch ende anders vergaen ende vervallen is.*⁶

De Ruïne van Mijnden

Een aardige plattegrond van het tot ruïne vervallen kasteel is te vinden op een kaart uit het begin van de achttiende eeuw.⁷ Plannen voor wederopbouw zijn er, voorzover wij weten, niet geweest. Volgens de schrijver van de *Historische aantekeningen*: heeft men voor gehad *deez' puinhoopen te ontdekken [blootleggen] en te graaven in derselver fondamente, om oudheede en de nette grondslag, die niet, noch ook den opstal bekend is (ons weetens), te ontdekken*. Welke archeoloog of oudheidkundige dit plan koesterde staat niet vermeld. Het ging ook niet door. De belangstelling om opgravingen te verrichten bij de ruïne ontbrak door d'wijnig liefde ter kennis der vaderlandse oudheid.⁸

Geen enkele afbeelding van het kasteel is ons bekend. We zullen het moeten doen met de kale berg op een achttiende-eeuwse gravure uit Ludolf Smids' *Schatkamer der Nederlandse Outheden*. De tekst daarbij luidt: *Ten Noorden van den Drecht, niet verre van de Mijnden Sluis, door welke alle vaartuigen van de Loosdrechtten naar de Vecht moeten, is ten oosten dezer rivier, een ruig begroeide puinheuvel, die, gelijk men noch eenigszins kan ontdekken, met graften omvangen is geweest. Deeze is het eenig overblijfsel van het Huis te Mijnden, dat vrij groot schijnt geweest te zijn en volgens de gedaante der steenen, die men hier weleer vond, doch merkelyk verminderen en verdwijnen, een hooge oudheid moet gehad hebben.*¹ In 1795 vinden we in de *Stad- en Dorpsbeschrijver* van Lieve van Ollefen ditzelfde verhaal terug, alleen de laatste zin is veranderd in het vermoeden dat het kasteel *eene hooge rondheid* moet gehad hebben.² Een schrijffout? Gezien de plattegrond van de fundamenteën wél. Gezien de bestaande gravure niet. Men zou op deze puinheuvel een groot rond kasteel kunnen denken. Van der Aa kan daardoor ook misleid zijn. Hij vermeldt in het midden van de vorige eeuw daarover in zijn aardrijkskundig woordenboek: *Aan de ruige heuvel kan men zien, dat het door grachten omgeven is geweest. Het gebouw schijnt vrij groot geweest te zijn en moet, volgens het maaksel der stenen, welke men er weleer vond, een ronde gedaante gehad hebben.*³

De laatste resten van de met gras en ruigt begroeide puinhopen werden omstreeks 1860 geheel met de grond gelijk gemaakt. De grote kloostermoppen, waaruit de fundamenteën be-

Afb. 2. Plattegrond ruïne kasteel Mijnden op de Nieuwe Kaert van Loenen, door Van Bloemswaerd.

stonden, werden afgevoerd en hier en daar weer als bouw materiaal gebruikt. Het enige wat overbleef was een vage afdruk in het landschap, waar ooit de grachten hebben gelegen. Van het Huis te Mijnden was niets meer zichtbaar. Momenteel rest ons alleen nog een nabijgelegen woonhuis, in de achttiende eeuw gebouwd door een Amsterdamse familie, met daarop de naam: *Van ouds de Ridderhofstad Mijnden*. De Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort heeft in verband met het aanleggen van het recreatiegebied Mijnden in de jaren 1964/'65 een onderzoek verricht naar de overblijfselen van het verdwenen kasteel. Er werden resten van een brug aangetroffen, rijen paaltjes van een beschoeiing, die de begrenzing van de gracht aangaven, resten van een broodoven en een stuk bestrating. Uit grondboringen was een plattegrond samen te stellen. Men kwam tot de conclusie dat het kasteel geen rond, maar een rechthoekig gebouw is geweest. Het fundament had de afmetingen van 25,5 bij 16,5 meter. Het gevonden aardewerk (steengoed) dateerde uit het midden van de veertiende

Afb. 3. Gravure naar tekening van Rochman uit Ludolf Smids' *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, ca 1640.

eeuw en uit latere perioden. Renaud, die het onderzoek leidde, stelde tenslotte dat het huis eigenlijk maar een goede honderd jaar heeft bestaan en dat de eerste heren van Mijnden dus *niet* op het kasteel hebben gewoond.¹⁰

De Mijnder molen

In Mijnden heeft heel lang een watermolen gestaan aan de wetering die ten oosten van Nieuwersluis in de Vecht uitmondde, schuin tegenover het huis *Ouder Hoek*. De eerste berichten spreken over het jaar 1420.¹¹ Uit een akte van 1544 blijkt, dat Antonius van Amstel van Mijnden alle ingezetenen opdroeg te zorgen voor het onderhoud van de toen alweer vernieuwde molen om hem te houden *gaande, malende, zeilgansch ende watergansch*. Dat alles op kosten van de bewoners.¹² Het zal deze bewoners veel kopzorgen gegeven hebben de watermolen gaande te houden. Uit een lijst van *belastinge van dyc-*

kaegien uit 1557 wordt duidelijk, dat de molen toentertijd volledig verwoest was *deur onghewal ende storm van winde lestleden*. En dat men verzocht de *wint watermoelen weder te doen rechten dien alsdoen int geheel gedestruuert es*. De inwoners van Mijnden verklaarden: *dat wy ons voorsz land niet en hebben mogen gebruke ofte genot daer van te crigen sonder daer op te doen stellen enen nywen windt watermolen om dat water uut onsen landen te malen*. Zij verklaarden verder, kennelijk om de hoge heren te overtuigen dat ze niet veel belasting konden opbrengen, *dat wy gemeen buerlieden die muelen mit mencanderen becostigt tot profyt des landts, ende (...) wel gecost heeft vierdenhalf hondert gl.*¹³

In 1570 werd er een reglement opgesteld waarin onder andere bepaald was dat de molenaar altijd aanwezig moest zijn binnen veertig roeden van de molen anders werd hij gestraft met zes stuivers boete. Cornelis Anssem was toen de molenaar. Hij kreeg een jaarloon van negen gulden en 7,5 stuiver. Dat kwam

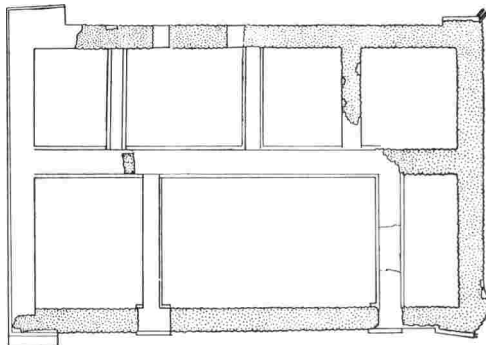
neer op 2,5 cent per dag! Een boete van zes stuivers zou dus een zware straf voor hem geweest zijn.¹¹ Verder bepaalde de ambachtsheer, dat de inwoners van Mijnden de molen weer moesten laten maken als die door wind, onweer of ander geweld defekt raakte. Dat *ander geweld* viel voor in 1577, toen door een zware storm de molen *geheel nederviel ende gestruert* werd. Het meeste houtwerk werd door Spaanse (Waalse) soldaten, die verblijf hielden op Kronenburg, opgehaald om ervan te stoken. Het ijzerwerk werd door hen te gelde gemaakt. In mei 1577 werd het overschot van de molen publiekelijk verkocht.¹²

Niettemin was bemaling van de polder Mijnden zeer noodzakelijk, dus werd weer een nieuwe molen gebouwd. Ook deze is in later jaren nog vele malen door geweld beschadigd. Dat blijkt o.a. uit een archiefstuk van 1712, waarin wordt geschreven over de *nieuwe* molen te Mijnden.¹³ Latere restauraties en reparaties werden de ene keer gegund aan de Loenense timmerman/molenmaker Lourens Krook, de andere keer aan molenmaker H. Griffioen uit Breukelen. Omstreeks 1926 werd het werk van de molen overgenomen door een machinegemaal. De molen zelf werd van zijn kap ontdaan en de overgebleven romp werd in 1971 gesloopt.

De bevolking

Van de oorspronkelijk aan de Vechtdijk wonende bewoners zal het grootste gedeelte met de ontginning zijn meegetrokken om zich blijvend te vestigen op de plek waar we nu de kern van Oud-Loosdrecht vinden. Alleen zij die in Mijnden een bestaan konden vinden bleven daar wonen. Zij genoten de bescherming van de ambachtsheer op het nabijgelegen kasteel maar waren tevens afhankelijk van hem. Zo waren ze bijvoorbeeld verplicht jaarlijks de gracht om het kasteel schoon te maken.

We weten vrijwel niets van die bewoners af. In ieder geval hebben zij meer dan latere generaties het landschap bepaald, de plaats van de molen en de sluis, de ligging van wegen en sloten. Wanneer we meer over hun bezigheden te weten willen komen denken we in de eerste plaats aan de molenaar en de sluiswach-

Afb. 4. Tekening F. Roodschild-Koning van de plattegrond van het Huis te Mijnden.

ter. Over het ontstaan van de Mijndense sluis is niets bekend. In een archiefstuk uit 1432 kunnen we lezen dat burgers van Haarlem en Alkmaar toestemming kregen om aan deze sluis turf te halen.¹⁴ Waar handel in turf was en een sluis kon tol geheven worden en woonden en werkten mensen. Zo groeide deze gemeenschap in het midden van de vijftiende eeuw uit tot zestien *haardsteden* (woningen). Deze gegevens zijn te vinden in de *Enquete ende Informatie* van 1494 en die van 1514.¹⁵ Dit waren onderzoeken op last van de overheid van Holland om inzicht te krijgen in de financiële toestand van de plaatsen vanwege herziening van de belastingen.

In 1494 lieten de commissarissen een gedeputeerde uit Mijnden voor zich verschijnen: de 61-jarige Jan Eggertsz. Deze moest onder ede verklaren hoe de toestand van de buurtschap Mijnden was. Jan Eggertsz vertelde dat ten tijde van het overlijden van Hertog Karel (1477) er zestien haardsteden in Mijnden waren, doch nu (1494) nog slechts tien. De bewoners hielden zich bezig met *een weynich koeyen* en het verbouwen van hennep in de nabijheid van hun huizen, zonder *hoogere of beter neringe te hebben*. Over de algemene welstand – *den staet van heuren faculteyt int generael* – vertelde hij, dat ze in 1477 hadden: *50 kerven; te weten, die rijk was twee kouden met een huysken hadde een kerff, ende zoe voort*, maar dat ze in 1494 nog maar vijftientwintig kerven hadden. (Kerven waren een aanduiding voor de omslag van de belasting. Iemand die vijf koeien had was goed voor één kerf op de 'kerfstok' van het gezamenlijke vermogen). Dat zij zo achteruit geboerd hadden kwam door de Utrechtse en

Afb. 5. Detail met ruïne en Mijnder molen op de Nieuwe Kaart van Loenen van J. Covens en C. Mortier, 1734.

Gelderse oorlogen en de krijgs- en strooptochten van Utrecht, Montfoort en Woerden, door wie ze *verbrandt ende geschat* zijn geweest. Ook de Hoekse en Kabeljauwse twisten gingen niet ongemerkt aan Mijnden voorbij. Het gerecht Mijnden werd samen met dat van Loosdrecht in 1481 gebrandschat voor 2047 pond. Dit was bijzonder zwaar als we het vergelijken met Hilversum (994 pond), Nigtevecht (877 pond) en Breukelen (513 pond).¹¹

Tijdens de *Informatie* van 1514 werden gehoord Ewout Clemenszoon, schout, 41 jaar, Gijsbrecht Jacobszoon, 54 jaar, Jan Hubertszoon, 53 jaar, Pieter Huygenzoon, 49 jaar, Gijsbrecht Dirckxsoon, 44 jaar, Claes Melissoon, 40 jaar, Jan Anssenzoon, 32 jaar, en Willem Janszoon, 28 jaar, alle *buyluyden* (ingezetenen) te Mijnden. Zij vertelden dat voorheen door de rijksten de tiende penning werd betaald, maar omme dat de rijke wech zijn gevaeren, zoe moet de rijcxste, die gebleven es, nu geven den 5 penninck an de ommeslagen. Er waren nog steeds tien haardsteden, waarvan er één bewoond werd door een arme zieke man. In de andere huizen woonden 23 communicanten (de kinderen, die nog niet ter communie gingen, dus niet meegerekend).

In feite waren de bewoners dus nog armer dan in 1494. Van de 350 morgen land in Mijnden gebruikten ze er 254. Slechts 13,5 morgen waren eigendom van de bewoners. Ze voorzagen in hun levensonderhoud met de

vis- en vogelvangst, met wat landbouw en *mit de grave* (de veenderij). Er waren geen *geestelike luyden, die aldaer lant gebruycken*. De reden was dat *'lant te snoode es*. Het zal hun moeite hebben gekost om de belastingen op te brengen. Die voor onderhoud van dijken en sluisen werd door hen opgebracht samen met de bewoners van Tekkop aan de andere kant van de Vecht maar de samenwerking werd door de Mijndense bevolking niet op prijs gesteld waarop *die van Mijnen begeren van Teecoop gescheyden te wesen*.

'Schamele Luiden'

Lezen we in de hierboven beschreven *Informatie* van 1514 de namen van acht inwoners van 'tdorp Mynden onder Loenen, in een lijst van ruim veertig jaar later worden ze (waarschijnlijk) allemaal genoemd. Toen, in de jaren jaar 1557-1558, werd op last van de Staten van Holland een lijst opgemaakt ten behoeve van de inning van het morgen- en huisgeld, een belasting op de in gebruik zijnde grond (per morgen) en over het huisbezit.¹² Daarin worden genoemd: Lueger Jan Hubertsz, Gerrit Dircksz, Dirck Jansz, Hubert Cornelisz, Claes Jansz, Ansem Willemsz (*), Peter Willemsz (*), Dirckgen Willem Ansems Wed', Cornelis Willemsz (*), Willem Ghysbertsz, Wiggert Gherritsz (*), Lueger Willem Ansemsz (*), Claes Ghysbertsz (*) en Dirck Ghysbertsz *ghebroeders*, Cornelis Simonsz, Grietgen Ghysbert Dircksz (*), Dirck Cornelisz Bon, Vrerick Hermensz (*) en Heyndrick Claesz. De met een asterisk (*) gemerkte personen hadden een eigen huis. Vrerick Hermensz kreeg een aparte aantekening. Zijn huis was *staende opter Vechten op een aengewonne stukken uterlants*; het stond dus op een stukje voorland aan de Vechtzijde.

We tellen in totaal achttien manspersonen, achttien *Ghebuuren* van Mijnden. De grond die door hen gehuurd werd was eigendom van verschillende personen en instellingen. We lezen niet alleen de namen van rijke edelen zoals de jonkvrouwe van Nyenrode en de ambachtsheer Anthonis van Amstel van Mynden, maar ook die van verschillende burgers, o.a. te Naarden en Utrecht. Het grootste gedeelte was in eigendom bij kerkelijke instellingen zo-

als de *Vicarius Sinte Peeters tUtrecht, de vicarij Sinte Sebastiaens altaar tot Loenen, Sint Lysbeth Gasthuys, Sint Gheertruwen kerck binnen Utrecht, vand Domkerck tUtrecht, van Onsen Vrouwe altaar tot Vrelant, van 't clooster genaemt Sonnenberch, van 't Capittel binnen Vuytrecht, van het Baghyn hof binnen Utrecht, van die kerck tot Loenen, etc.*

Het was nauwelijks de moeite waard om voor deze kleine gemeenschap een aparte schout en secretaris aan te stellen, alhoewel de ambachtsheer het recht had deze te benoemen. Daarom bepaalde hij dat de schout en de secretaris van de beide Loosdrechten ook moesten dienen in Mijnden. De schout werd bij het rechtspreken geassisteerd door Mijndense schepenen. Terwijl een schepenbank vaak tot zeven leden telde, waren er in Mijnden slechts drie. Uit de Mijndense bewoners werden jaarlijks drie heemraden gekozen die gemachtigd waren de dijken en watergangen te schouwen. Deze drie werden tevens beëdigd als schepenen. Deze dubbelfuncties kadden sinds 1567 de goedkeuring van het Hof van Holland. De reden ervan lag in het lage inwonertal: er waren nog maar elf volwassen mannen waaronder vier broers. Eén van die elf was ook buurmeester. Een volledige schepenbank vond de ambachtsheer in Mijnden maar overbodig. Het waren tenslotte maar *schamele Luiden, die dagelijks hun brood moesten gaan winnen, en derhalven op de Rechtdagen niet konden passen.*¹

Mijnden heeft in 1573 veel geleden van krijgsvolk dat tijdens de tachtigjarige oorlog langs de Vecht trok. De Vechtdijken werden

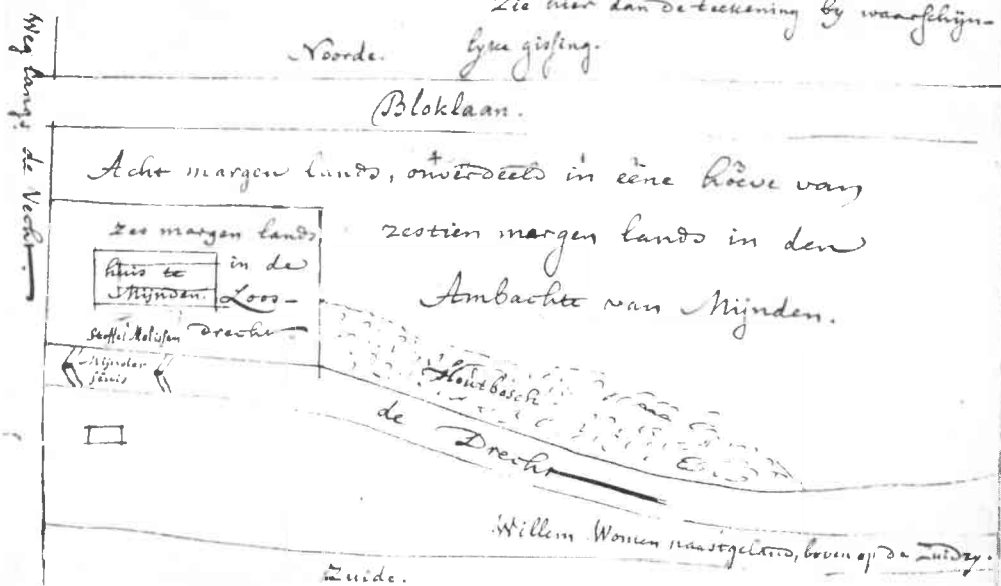
streng bewaakt door troepen van Don Frederik. De Spanjaarden bij Haarlem werden namelijk langs de Vecht van munitie en eten voorzien. Toen de Geuzen uit Gorkum trachtten zich van de Vecht meester te maken om haar af te dammen werd hen dat door Spaanse ruiters uit Utrecht belet.¹⁰ Geen wonder dat er van de huizen weinig overbleef. Wagenaar schreef dat in de oudste verpondingslijsten melding werd gemaakt van slechts drie huizen te Mijnden. De lijsten van 1494 en 1514 waren hem kennelijk onbekend; hij bedoelde waarschijnlijk de lijsten uit het jaar 1632.²⁰

Wederopbouw

De weg door Mijnden was lange tijd niet meer dan een karrespoor. In 1600 werd een jaagpad (het *Sandt-padt*) aangelegd. Dat liep van Utrecht tot Nieuwersluis aan de oostzijde van de Vecht. In 1628 werd het doorgetrokken tot aan de Hinderdam. Door voorbijtrekkende troepen werd het zodanig beschadigd dat in 1638 werd gesproken over de aanleg van een nieuwe weg aldaar.²¹ Met onze moderne opvattingen zijn we dan geneigd te denken aan het bestraten met klinkers er was echter hooguit sprake van dat het pad van een nieuwe zand- of kleilaag werd voorzien. De gewone rijweg van Amsterdam naar Utrecht liep aan de westkant van de Vecht. Deze *Herenwagenweg* was een kleiweg. Gedurende de zomer verkoos men de kleiweg maar bij nat weer en in de winter was het zandpad beter begaanbaar.¹⁹

in den lande van Mijnden zo wel als de
6 M. onder ~~Landrecht~~, tusschen de Drecht
en de Bloklaan liggen. en 2° dat de 6
M. beneden, zo wel als Willem Wonen
als bekendenen aan de Zuidzyde de
rekenen rijn.

Zie hier dan de tekening by waarschyn-
lyce gisfing.

Afb. 7. Tekening kaart van de sluis te Mijnden en omgeving, ca 1700.

In de zeventiende eeuw – de ‘Gouden eeuw’ – kwam er verandering in de bewoning van Mijnden. Steeds meer rijke kooplui hadden de Vechstreek uitgekozen om aan de boorden van de rivier te kunnen wonen. Zo werd rond 1630 bij de schutsluis van de Weer, de scheiding van de provincies Holland en Utrecht, ‘t Huys te Weerestein’ gebouwd.²² Dit buiten werd in 1672/’73 volledig verwoest en pas rond 1700 herbouwd. Het lag op een buitengewoon strategisch punt. Vanuit het huis was de Vecht in beide richtingen ruim drie kilometer te overzien. Het kwam in de belangstelling toen in 1760 achter het huis een zware natuurstenen doordijk werd ontdekt, waarin behalve resten van beenderen ook delen van een mijter en een bisschopsstaf werden aangetroffen. Met enige zekerheid kon worden vastgesteld dat deze kist uit het midden van de

twaaftde eeuw stamde. Hieruit blijkt hoe oud de bewoning in Mijnden was.

Een eeuw later vinden we meerdere buitens aan de Mijndense kant: *Oover Sticht*, *Lixboa* (een fraai buiten, in 1730 gebouwd door Jacob Balde), *Angola* (later genaamd *Gelder Rust* en bewoond door de excentrieke Gustaaf Adolf Pechlin), *Veenvegt*, *Sluis-Nae* (in de zeventiende eeuw een zeer groot buiten, later *Hunthum* genaamd, naar de eigenaar P. Hunthum. Het is rond 1850 afgebroken.) en *Schans Sight*. Al deze ‘Lustplaatsen’ lagen in het gebied tussen de Weersluis en Nieuwersluis. Ook was er een groep huisjes, *De Warme Hand*, gebouwd in de tijd dat er langs de Vecht gejaagd werd en waar de jagers, die met hun paarden de trekschuiten verplaatsten, konden uitrusten en zich verwarmen.

Afb. 8. Litho huis Weerstein door P.J. Lutgers, 1836.

Nieuwersluis

Tussen de dorpen Breukelen en Loenen bestond op de westelijke oever van de Vecht een kleine gemeenschap. Al vóór 1400 werd er gesproken van *de Nieuwe sluis tot Loenen in den Gestichte van Utrecht*. De sluis diende om het zoute Vechtwater af te schutten van het brakke water uit de Angstel. Deze buurtschap, Nieuwersluis, werd in het rampjaar 1672/'73 bezet door kolonel Stokijne (ook wel: Stokheijm). Hij versterkte dit punt in opdracht van stadhouder Willem III door daar met behulp van 1600 soldaten en 1000 boeren een schans op te werpen, die van geschut werd voorzien. Deze versterkingen en schansen lagen aan de oostkant van de Vecht. De brug, ter vervanging van het wagenveer, werd gebouwd in 1700. Zowel Amsterdam als Utrecht droegen bij in de kosten.²³

Na het vertrek der Fransen werden de versterkingen afgebroken, maar in 1744 is er een nieuwe schans gebouwd. Deze bevond zich ook op de Mijndense kant. Daar ontstond bewoning op de plaats waar in 1877 door Ko-

ning Willem III de z.g. *Pupillenschool* werd gevestigd. Deze school heeft van 1877 tot 1896 bestaan en veel jongens voor het infanteriekader opgeleid.

Het Rechthuis

Het rechthuis van Mijnden lag aan de Mijnder sluis. Het was tevens herberg. Schepen Pieter Hogeveen voerde daar in 1737 de scepter, hij was de *hospis*.²⁴ Schout, secretaris en schepenen – die samen de rechtbank vormden – konden zich ter plekke voorzien van spraakwater. Dit was geen bijzonderheid. Herbergen en rechthuizen gingen vaak samen. Dat was niet het geval in Loosdrecht. Daar moesten de 'Edel Achtbaren' de weg oversteken om in *De Hollandsche Tuin* hun dorst te lessen. Behalve dit rechthuis waren er te Mijnden geen andere 'wereldse' gebouwen. Er was geen school, geen kerk, geen weeshuis. Men moest daarvoor naar Loenen, waartoe de bevolking ook kerkelijk behoorde. Dit gaf wel de nodige verplichtingen, want toen omstreeks 1715 de

BIJLAGE VI.

LAAGSTE VERDIEPING.

Hoogte in verhouding tot een persoon, lang M. 1.74.

Afb. 9. Tekening van een man in huisje te Mijnden uit het Rapport over de woningonderzoek, 1903.

kerktoren van Loenen door de bliksem werd getroffen, moesten ook de ingezetenen van Mijnden hun steentje bijdragen aan het herstel daarvan.²⁵ Deze lasten kwamen bovenop hun verplichtingen ten aanzien van de bekostiging van herstelwerkzaamheden aan de sluis en de brug over de uitwatering. Verplichte betalingen die zwaar op de bewoners drukten. Veel huurspraken zijn er gehouden om de ambachtsheer te bewegen de kosten daarvan op zich te nemen wegens het gevaar van doorbraak en inundatie van Loosdrecht.²⁶ Dat gevaar werd werkelijkheid in 1747 bij de doorbraak van de Lekdijk. Om Mijnden te beschermen moest er een kade aangelegd worden tegen deze overstroming.²⁷

Belastinginners, de *guarders*, hielden goed zicht op de financiële handel en wandel van de bevolking. Toen in 1732 de woningen geteld waren bleek dat er, van de twintig woningen die op dat moment te Mijnden stonden, vier bewoond werden door personen die een behoorlijk vermogen hadden. Dat waren: Dirk Bruynenburg, rentenier; Abraham Hagendoorn, bouwman; Gijsbert van Gogh, koehouder, en Meijer Aartse Meijers, koehouder. Zij werden dan ook in de hoogste belastingsschaal ingedeeld.²⁸

Pruisen te Mijnden

Na de strijd tegen Spanjaarden en Fransen volgde in 1787 een burgeroorlog, waarbij prinsgezinden en patriotten elkaar het leven moeilijk maakten. De Staten van Holland besloten tot het in staat van verdediging brengen van de Utrechtse linie. Deze liep van Gorkum, via Vianen en Vreeswijk, naar Utrecht en langs de Vecht naar de Zuiderzee. Het patriotse leger verschanste zich te Nieuwersluis. De Pruisen vielen met drie divisies op 13 september 1787 ons land binnen. Via Amersfoort werden het fort Hinderdam en de schans bij Uitermeer ingenomen. Zij probeerden ook via Loosdrecht en Tienhoven naar Nieuwersluis te komen maar vonden de Mijndense polder geïnundeerd. Toen probeerden zij via Oud-Loosdrecht de schans bij Nieuwersluis te bereiken. De patriotten, die naast de schans ook de Mijndense sluis hadden bezet en de brug hadden afgebroken, hadden deze post verlaten en zich op de schans teruggetrokken met achterlating van drie kanonnen. Von Kalkreuth, die het commando voerde over de Pruisen, had inmiddels van een aantal deserteurs gehoord dat de schans voornamelijk bezet werd gehouden door gehuurde troepen en burgers, die bij aanvang van een gevecht de wapens wel zouden neerleggen. Hij zond een officier met trompetter naar het fort met de mededeling aan de commandant zich over te geven. Voldeed deze daaraan, dan zouden de troepen vrij mogen vertrekken. De commandant weigerde hierop in te gaan, maar door de omsingeling van het fort bleek er een groot gebrek aan levensmiddelen te ontstaan. Hierdoor moest hij hij op 21 september, toen hij nogmaals gesommeerd werd zich over te geven, toch voldoen aan die eis. De patriotten trokken met militaire eer uit het fort. Met twee kanonnen, wapens en vaandels voorop, vertrokken zij naar een buitenplaats in de omgeving waar zij de wapens neerlegden en waar vandaan als krijgsgevangenen werden overgebracht naar Utrecht. De Pruisen – 260 soldaten – konden op deze manier 761 man uit de schans gevangen nemen. De oorlogsbuit bestond uit vijftig kanonnen, een aantal Coehoornmortieren, geweren, munitie, vaandels, enzovoort. Een prinsgezinde commandant, luitenant-kolonel De Hartog, werd de nieuwe

Afb. 10. Gewassen tekening Mijnderse sluis door L.P. Serrurier, 1729.

toezichthouder op het fort. Oranjevlaggen konden weer van de torens wapperen.²⁹ De Pruisen, eerst bondgenoten, bleken een plaag voor de omgeving. Zij bleven acht jaar heer en meester in Nieuwersluis.

Armoe troef!

In 1795 werd de schans door Daendels, namens de Bataafse republiek, weer in bezit genomen. In Loosdrecht nam schout Blanke de leiding om Loosdrecht te verlossen van de *tirannie van Oranje*. Ook in Mijnden werd het bestuur vernieuwd. In die tijd (1798) woonden er negentig mensen in Mijnden, grotendeels arme boeren of arbeiders. Dit is vele jaren zo gebleven. De armoede blijkt ook uit de administratie van *Steun aan armen*, in het leven geroepen door een testamentaire bepaling van mevrouw Elias onder andere ten behoeve van de armen te Mijnden.³⁰

In 1810 verloor Mijnden zijn zelfstandigheid. Samen met Muijeveld, Oud-Over en Oud- en Nieuw-Loosdrecht werd het één gemeente: Loosdrecht. Mijnden werd ingedeeld als Wijk A van de gemeente Loosdrecht. Het aantal inwoners bleef stijgen. In 1870 waren dat er 198 en twintig jaar later 529! Dit had te maken met de werkgelegenheid in de glasfabriek te Oud-Over en met de leerlingen van de

al eerder genoemde Pupillenschool. Het is dus een vertekend beeld. Nog steeds was er bittere armoede. Vanwege de in 1901 in werking getreden Woningwet bracht de commissie van woningonderzoek in 1903 een bezoek aan Mijnden om de daar heersende slechte woonomstandigheden in ogenschouw te nemen. Het grootste deel van de 206 zielen werd door hen gekwalificeerd als *arme lieden*. Er was in al die jaren dus niet veel veranderd. Men telde veertig woningen waarvan er drieëntwintig van hout waren. Dat hield verband met de ligging binnen de verboden kring van het fort Nieuwersluis. Op veel van die woningen stond het merkteken {01080} wat betekende dat deze in oorlogstijd moesten worden afgebroken.

De commissie constateerde dat, doordat de Vecht meerdere malen per jaar buiten zijn oevers trad en de woningen dan onderliepen, de houten beerputdaksels omhoog kwamen en de inhoud daarvan zich overal verspreidde. Aangezien het ongezuiverde Vechtwater door de bewoners gedronken werd was het niet verwonderlijk dat er veel mensen met typhus werden besmet en de sterfte hoog was. Veel huizen waren éénkamerwoningen met een lage zoldering. Er was er zelfs een waarvan het plafond op 1,57 m lag bij een oppervlakte van 20 m². In die woning leefde een gezin: man, vrouw en twee kleine kinderen.³¹

Wie waren de mensen die daar aan het be-

gin van deze eeuw woonden? Daarvoor hebben we tot onze beschikking een kiezerslijst van de gemeente Loosdrecht uit 1915.³² Hierin staan alle kiesgerechtigde mannen met hun geboortjaar en huisnummer. In Mijnden waren op dat moment 61 huisnummers. Van de inwoners waren er maar weinig die in Loosdrecht geboren waren. De meesten waren afkomstig uit Breukelen, Loenen, Loenersloot of elders. Mijnden was ook weinig 'Loosdrechts'. Dat zal één van de redenen geweest zijn dat het in 1952 is overgegaan naar de gemeente Loenen. Op 1 januari 1989 werd Mijnden echter alweer bij Loosdrecht gevoegd. De beide oude rechtsgebieden zijn thans weer bij elkaar.

Noten

- ARA** Algemeen Rijks Archief te Den Haag
GAA Gemeente Archief Amsterdam
SAGV Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek te Hilversum
HKL Archief van de Historische Kring Loosdrecht
RAU Rijks Archief in Utrecht.

1. J. Wagenaar, *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, dl. 8, p. 47-53 (Amsterdam, 1750).
2. L. van Ollefen, *De Nederlandsche Stad- en Dorpsbeschrijver*, deel III (1795).
3. W.A. Rijksvrijheer van Spaen, *Historie der heren van Amstel, van IJsselstein en van Mijnden*, Den Haag, 1807, p. 171, noemt ca. 100 lenen.
4. W. Voogsgeerd, *Een akte uit den jare 1317, waarin Wouter van Mijnden voor zich en zijn nakomelingen trouw belooft aan den Graaf van Holland*, in *Niftarlake*, jrg. 1917, pp. 23-29.
5. J.G.N. Renaud, *Varaties op het thema kasteel*, bibliotheek ROB, Amersfoort.
6. ARA, Den Haag, 3e Afdeling, coll. 1902, stuk nr. 30.
7. *Nieuwe kaart van Loenen*, getekend door C.C. van Bloemswaardt en opgedragen aan Jacob Balde, Heer van Loenen en Nieuwersluis. Uitgegeven door J. Coevens en C. Mortier te Amsterdam (begin 18e eeuw).
8. Archief kasteel-museum Sypsteyn, C. Gooten van Blomswaard, *Historische aantekeningen, 1737..*
9. A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek*, (Gorinchem, 1846).

10. J.G.N. Renaud, *Nieuwbuletin K.N.O.B.* 64, 1965, afl. 7, p. 82, en J.G.N. Renaud, *De Openbare Les*, 1966, (Amersfoort, 1966).
11. S. van der Linde, *1000 Jaar dorpsleven aan de Vecht*, (Loenen aan de Vecht, 1954).
12. RAU, Archief heerlijkheid Kronenburg, inv. nr. 3.
13. ARA, Den Haag, Archief Staten van Holland 1445-1572, *Administratie van de 10e penning*, inv. nr. 701.
14. HKL, W. Voogsgeerd, *Geschiedenis van Loosdrecht*, manuscript 1928.
15. SAGV, archieven gemeente Loosdrecht, 1592-1945, inv. nr. 51, fol. 351^v, d.d. 29.5.1712.
16. RAU, Regesten Kapittel St. Pieter, inv. nr. 2704.
17. R. Fruin, *Enquete ende informatie upl stuck van der reductie ende informatie van den schiltlaen, voerlyts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Holland ende Vriesland. Gedaden in den jaere MCCCXCIII*, Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, Leiden, 1876 en *Informatie up den staet faculteyt ende gelegentheyit van de steden ende dorpen van Hollant ende Vriesland om daernaet te reguleren de nyeuwe schiltlaen, gedaden in den jaere MDXIV*, Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, (Leiden, 1866).
18. ARA, Archief Staten van Holland 1445-1572, *Administratie van de 10e penning*, inv. nr. 701.
19. Isaac le Long, *Kabinet van Nederlandsche en Kleefse Outheden*, (Amsterdam, 1732).
20. ARA, Archief Financiën van Holland, *Lyst of 't Quohier der Verpondinge van alle de Huysen en Landeryen, mitsgaders de verderre onroerende Goederen, van geheel Hollandt en Westvrieslandt, sedert het redres Generaal van den jaare 1632*, inv. nrs 463, 466, 467, 586.
21. GAA, PA 76 (De Graeff), Appendices III, nr. 665, missive van Mr. Ploos van Amstel uit Utrecht gericht aan Symen van der Does te Mijnden d.d. 28.4.1638.
22. E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisman, *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel*, (Alphen aan den Rijn, 1985) p.8.
23. *Beknopte beschryving der Provincie UTRECHT*, (Utrecht, 1799)
24. RAU, oud rechterlijk archief Loosdrecht, inv. nr. 1201.
25. RAU, Archief Mijnden, inv. nr. 221.
26. HKL, collectie Voogsgeerd, inv. nrs, 69, 254 en 259
27. RAU, Archief Mijnden, inv. nr. 215.
28. ARA, Den Haag, *Kohier van het redres der verpondingen op de huizen van 1732*, Archief Financiën van Holland, inv. nr. 502.
29. E. van Beusekom, *De inname van het Fort Nieuwersluis*, in *jaarboekje Niftarlake*, 1940, p. 1-6.
30. RAU, archief Mijnden, inv. nr. 114, *administratie Steun aan armen*, 1873-1888.
31. HKL, *Rapport over het woningonderzoek in de gemeente Loosdrecht. Uitgebracht door de gezondheidscommissie voor Loenen, e.a.* (Utrecht, 1903).
32. HKL, *Kiezerslijst met suppletoire lijsten voor de gemeente Loosdrecht*, 1914-1915, 1915-1916, 1916-1917 en 1917-1918.

Plannen tot het inpolderen van de Oostelijke Vechtplassen

A.A. Manten

Inleiding

Als brede kringen in het verleden hun zin hadden gekregen, zouden de tegenwoordig bij zo velen populaire Oostelijke Vechtplassen er nu niet meer zijn geweest. Daarover wil ik u het een en ander vertellen.

Als achtergrondinformatie geef ik u eerst een heel beknopte samenvatting van de voor-geschiedenis.

Oorspronkelijk lag er ten oosten van de Vecht een groot, vooral uit veenmos opgebouwd moerasgebied. In de loop van de 12de tot 15de eeuw werd dat natuurgebied in fasen door de mens omgezet in landbouwgrond.

Aanvankelijk werd die jonge cultuurgrond hoofdzakelijk benut voor akkerbouw. Door inklinken en oxydatie van de bodem en een bescheiden turfwinning daalde echter langzaam maar zeker het landoppervlak. Daardoor moest noodgedwongen in sterke mate op vee-teelt worden overgegaan. Ook de weilanden hielden echter geen stand. Geleidelijk verschoof de economische betekenis van de grond steeds meer naar de turfwinning. Schuiten die turf uit Breukeleveen of Tienhoven naar de stad Utrecht brachten en turfschuiten die uit Loosdrecht naar Amsterdam voeren, brachten op hun terugreis vaak stadsvuil mee, dat als "vulling" en meststof op de landbouwgronden werd gebracht. (Daardoor vinden we op allerlei plaatsen zoveel oude pijpekoppen en -stelen.)

Toen men in de 17de-19de eeuw land ten behoeve van de turfwinning tot onder de waterspiegel wegbaggerde, waardoor uiteindelijk de Oostelijke Vechtplassen ontstonden, was het nooit de bedoeling dat die plassen een blijvend element in het landschap zouden worden. Daarvan getuigen onder meer de consignatiefondsen, die op last van de overheid door de ontgronders werden opgebouwd. Deze geldmiddelen, die werden belegd in het Grootboek der Nationale Schuld,

waren bedoeld voor de bekostiging van later in een veenderij noodzakelijk geachte waterstaatswerken, inbegrepen bemaling en drooglegging. Dat deze fondsen uiteindelijk verre van toereikend zouden blijken te zijn, doet aan de intentie niet af.

In 1790 bepaalden de Staten van Utrecht dat voor nieuwe verveningen pas een vergunning gegeven zou worden nadat er een uitgewerkt en goedgekeurd plan lag voor de latere bedijking en droogmaking. Men wilde verder blijvend landverlies voorkomen. In 1848 werd de plicht tot bedijking ook ingevoerd voor de reeds ingestoken polders die nog voor drooglegging vatbaar waren.

In dit verhaal wil ik nader ingaan op de plannen om uit het Oostelijk Vechtplassengebied ook metterdaad agrarisch land terug te winnen.

Openluchtrecreatie speelde tot een eindje in de 20ste eeuw geen rol. Spelevaren deed men op de plassen en trekgraten niet. Baden in de openlucht begon in de 19de eeuw aan de zeekusten en toen vooral omdat het heilzaam heette te zijn voor talloze kwalen, niet zozeer voor ontspanning.

Eerste plan tot het droogleggen van de Loenderveense Plas

Het oudste mij bekende plan tot landaanwinning in een van de Oostelijke Vechtplassen dateert al uit 1800. In dat jaar namen twee inwoners van Loosdrecht het initiatief tot het droogleggen van de polder Loenderveen. Daaraan voorafgaande zou dan eerst nog een verdere ontvenning van dat gebied moeten plaatsvinden. Vermoedelijk was dit laatste, ten behoeve van de turfwinning, een belangrijker motief achter het voorstel dan de voorgestelde drooglegging. De gemeentebestuurders van Loosdrecht vonden het plan belangrijk genoeg om er een extra vergadering voor te

beleggen.¹ Die vond op 1 december 1800 in het Rechthuis plaats.

In deze vergadering deelden de initiatiefnemers mee dat hun plan al de goedkeuring had verkregen van de weduwe van Mr Zacharias Alewijn. Dat was Sara Maria van de Poll, die toen nagenoeg alle taken waarnam van de toenmalige ambachtsheer van Loosdrecht, haar neef Jacob Alewijn.

Na dit eerste succes werd toen aan de gemeentebestuurders gevraagd eveneens hun instemming met het plan te betuigen en daarna de belanghebbenden bij het Loenderveen in vergadering bijeen te roepen. Die instemming en medewerking kregen ze, met uitzondering van die van Jacob de Vries; deze laatste was van mening dat het hier veel meer ging om een zaak die het polderbestuur zou moeten behandelen.

Dit initiatief uit 1800 leidde uiteindelijk toch niet tot het beoogde doel. Vooral de elkaar snel opvolgende politieke ontwikkelingen speelden daarbij een belangrijke rol.

Plan tot drooglegging van de Tienhovense en Maarsseveense Plassen

Het duurde tot kort na 1850 voordat in de veenderijen nieuwe plannen voor het terugwinnen van landbouwgrond aan de orde kwamen.

De eerste waarvoor een concessie werd verleend – hoewel dat niet de eerste was waarvoor een concessie werd aangevraagd – betrof de “Droogmakerij van Tienhoven en Maarsseveen”. Onder de initiatiefnemers tot het plan voor de droogmaking van de Tienhovense en Maarsseveense Plassen bevonden zich Jhr Mr J. Huydecoper van Maarsseveen, burgemeester van Maarssen, en Jacob Bastert, lid van de Tweede Kamer. Zij vormden een commissie, die op 31 oktober 1855 te Tienhoven in een vergadering van grondeigenaren en houders van waterbrieven een ontwerp voor de droogmaking ter tafel bracht. Het plan betrof een gebied van 315 hectare onder Tienhoven en 225 hectare onder Maarsseveen. Het initiatief verwierf brede steun.

De koninklijke goedkeuring op dit plan werd aangevraagd en bij besluit van 22 januari

1858 verleend aan de Vereeniging tot Drooglegging der Tienhovense en Maarsseveense Plassen, onder voorzitterschap van de heer Huydecoper van Maarsseveen.

De Staatscommissie Conrad

In 1853 – dus enkele jaren eerder – werd al een concessie aangevraagd om de Horstermeer en de Kortenhoefse Plas droog te maken. Dat verzoek verried een zekere gretigheid, want op dat moment waren daar de laatste te vervenen akkers nog niet eens weggebaggerd. Deze concessie werd echter geweigerd, omdat die plassen deel uitmaakten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de overheid het nationale belang van een goede defensie een hogere prioriteit gaf.

Toch bleef men blijkbaar van diverse andere zijden drang uitoefenen ten gunste van inpolderingen. Dat leidde in 1858 tot het besluit, dat een Staatscommissie de mogelijkheden van droogmaking van het hele plassengebied maar eens moest bestuderen, met inachtneming evenwel van de militaire belangen.

Bij besluit van de koning van 1 juni 1858 werd daarop een commissie onder voorzitterschap van Ir F.W. Conrad ingesteld. In 1860 bracht ze haar verslag uit.

Dat rapport begon met de constatering dat reeds meermalen, en sedert jaren, de droogmaking van de plassen ten oosten van de Vecht ter sprake was gekomen. Maar iedere keer was ook vastgesteld dat het hier niet om een gewoon geval van droogmaking kon gaan, omdat de streek deel uitmaakte van een inundatielinie in het kader van de landsverdediging, de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De voorwaarden, gericht op het behoud van die verdedigingslinie, maakten de prijs per bundel van ingepolderd plassengebied extra hoog. Daaraan schreef de Commissie het toe dat met uitzondering van de bij Koninklijk Besluit geconcessioneerde droogmakerij van de Tienhovense en Maarsseveense Plas tot dan toe geen enkel deel van deze zo uitgebreide watervlakte voor agrarisch gebruik was teruggewonnen.

De Commissie Conrad stelde ook vast, dat het hele gebied tussen de Tienhovense en

's-Gravelandse Vaart en de Vecht door een doorgaande dijk verdeeld was in een oostelijk en westelijk gebied. Men doelde hier op de Breukeleveense Herenweg, de (thans verdwenen) Schinkeldijk (tussen de Derde en Tweede Loosdrechtse Plas), de Veendijk en Horn-dijk (Loosdrecht) en het Moleneind (Kortenhoeft). Waterstaatkundig stonden de gebieden aan weerszijden van deze landverbinding zodanig met elkaar in verbinding dat de oostelijke delen met dezelfde waterwerktuigen bemalen werden als de westelijke. De waterbeheersing zou na inpoldering echter best zo geregeld kunnen worden dat bij inundatie van de linie in tijden van oorlogsgevaar de westelijke delen niet en de oostelijke wel onder water zouden komen te staan. Dat betekende dat na inpoldering de Vijfde, Vierde en Derde Plas, de Loenderveense Plas en de Wijde Blick niet langer deel zouden uitmaken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Daarentegen zouden de Breukeleveense Plas, de Tweede en Eerste Plas, de Vuntus en Het Hol na eventuele drooglegging zonodig, in geval van oorlogsgevaar, weer snel geïnundeerd moeten kunnen worden.

Als het gehele gebied zou worden droogge-maakt, zouden 5170 hectaren land kunnen worden gewonnen. Hoewel de Commissie niet met zekerheid kon voorspellen, dat de polders uit vruchtbare grond zouden bestaan, achtte men dat wel waarschijnlijk. Daarbij werd er ook op gewezen dat "de in de diepte der plassen verzamelde slibbe opgebaggerd en naar elders vervoerd wordt, om als bemesting te dienen".

De Commissie kwam tot de conclusie dat het voor het Rijk en de provincies Noord-Holland en Utrecht wenselijk zou zijn de plassen ten oosten van de Vecht in vruchtdragend land te herscheppen. Daardoor zou tevens een eind gemaakt worden aan de "aanzienlijke verliezen, waaraan de kanker van den afslag de omliggende streek blootstelt". De droogmaking zou zeer wel te verenigen zijn met de "algemeene Rijksbelangen van defensie en met de plaatselijke belangen der streek, waarin zij gelegen is". Maar zonder geldelijke hulp van de Staat zou het plan niet uitvoerbaar zijn, zodat "of aan bijzondere ondernemers hoogst aanzienlijke subsidiën zullen moeten verstrekt worden, of wel, dat de Staat

zelf tot de droogmaking zal dienen over te gaan". Het rapport drong er tenslotte op aan dat de regering met spoed duidelijk zou maken aan welke eisen van landsbelang de droogmaking zou moeten voldoen, zodat belangstellende ondernemers konden weten waar ze aan toe waren.

Béthunepolder een tegenvaller

Met het droogleggen van de gecombineerde Tienhovense-Maarsseveense Plassen zat het intussen niet mee. Rond het gebied werd een ringdijk gelegd. Een stoomgemaal werd geplaatst en van dat stoomgemaal naar de Vecht werd een ontsluitingsweg aangelegd, de Machinekade, met daarnaast een afwateringskanaal voor het opgepompte polderwater. Toen deze infrastructurele werken waren uitgevoerd, kon het leegmalen aanvangen. Daarmee begon de ellende: men had niet gerekend met het optreden van kwelwater, afkomstig van het Gooi. Het kwelwater kon in deze polder omhoog komen, doordat in dit gebied geen waterwerende kleilaag boven de zandondergrond aanwezig is. De capaciteit van de geïnstalleerde pompen bleek te gering om de kwel de baas te kunnen; ze konden het water maar tot op een zekere diepte verwijderen; de plas kwam niet leeg! Een decennium later kochten M.A. Marquis de Béthune en Graaf d'Ennetières, beiden uit Brussel, de concessie. Nieuwe machines werden gebouwd. Beide concessionarissen staken voor die tijd reusachtige sommen geld in de onderneming en werden ook nog eens gesteund door forse subsidies van provincie en Rijk. In 1880 kwam het inmiddels tot Béthunepolder hernoemde plassengebied eindelijk droog.

Het resultaat viel tegen. De agrarische kwaliteit van de poldergrond was minder dan gedacht en de bemalingskosten vanwege de voortdurende kwel drukten zwaar op de exploitatie. Diezelfde kwel maakte echter dat in enkele duizenden hectaren land grenzend aan de Béthunepolder de waterstand daalde, waardoor daar voorheen bijna waardeloze grond veranderde in goede weilanden of veenakkers. Toen in 1896 de bemaling van de Béthune wegens gebrek aan fondsen dreigde te worden stopgezet, kwam de omgeving dan

ook te hulp, eerst met directe financiële steun en in 1902 structureel door de oprichting van het Grootwaterschap Beoosten de Vecht.

Gemeentebestuur van Breukelen-St. Pieters hoopte op inpoldering van de Breukeleveense Plassen

De gemeente Breukelen-St. Pieters had door de turfwinning heel wat land in water zien veranderen. Het gebied van de Breukeleveense of Stille Plas, van de Vijfde en Vierde Plas en grote delen van de Zuidelijke en Noordelijke Kievitsbuurt waren zo tot "onland" geworden, oppervlakten, die nauwelijks enig economisch rendement meer afwierpen. Het gemeentebestuur hoopte dat zich ook voor hun territoir gegadigden zouden melden, die bereid waren tot inpolderingen over te gaan.

Toen de Marquis de Béthune en zijn compagnon in 1876 bij de provincie Utrecht een subsidie aanvraagden voor de kosten van het droogleggen van hun concessiegebied, ondersteunde de gemeenteraad van Breukelen-St. Pieters dat verzoek. De overweging daarbij was dat het mislukken van de inpoldering van de Tienhovense- en Maarsseveense plassen de kansen op een latere, door hun zeer gewenste drooglegging van de Breukelerveense plassen zou verminderen.²

Verminderende turfwinning vergrootte de armoede

Voor een goed begrip van de historische achtergrond, waartegen de hier besproken gebeurtenissen moeten worden gezien, is het goed ook iets te zeggen over de economische ontwikkelingen in de streek.

Ik noem enkele feiten uit de gemeenteverslagen van de gemeente Loosdrecht.³

Turfwinning vond kort na het midden van de 19de eeuw voornamelijk nog in Loenderveen plaats, in veel mindere mate ook nog hier en daar in Oud-Loosdrecht. De produktie aan turf van de eerste kwaliteitsklasse bedroeg in het jaar 1859: 80 000 tonnen, in 1861: 72 000 tonnen, in 1863: 52 000 tonnen en in 1865: 49 200 tonnen. Onder tonnen moeten hier de bij het turfmeten gebruikelij-

ke vaten worden verstaan. De gemiddelde prijs per ton was in 1859: 60 cent, in 1865: 40 cent. In 1859 waren 31 van elders komende arbeiders in de turfwinning werkzaam, in 1866 nog 16, die per week van f8,- tot f14,- verdienden. In het verslag over 1859 werd opgemerkt dat de armoede toenam naarmate de veenderij verminderde en de armoedige gezinnen de gemeente niet verlieten; in de visserij maakten de vele vissers de verdiensten sober. In het verslag over 1866 meldde het gemeentebestuur dat ook in Loenderveen de toestand van de veenderij van jaar tot jaar verminderde. Het verslag over 1873 vermeldt: "er wordt weinig veen meer gevonden". De toestand is dan ook nog ongunstiger dan in vorige jaren.

Het is dus niet zo verwonderlijk dat de verantwoordelijke bestuurders belangstelling hadden voor iedere mogelijke vervangende bron van economische welvaart.

De Horstermeer drooggelegd

In 1612 verkreeg Gerard van Reede, van de Staten van Utrecht octrooy tot bedijking en droogmaking van de Horstermeer. Deze eerste drooglegging werd een mislukking door de aanhoudende kwel.

In 1880 werd een concessie voor het droogleggen van de Horstermeer geweigerd. Defensiebelangen gaven daarbij de doorslag. Nader onderzoek leerde echter dat Defensiebelangen (vooral in verband met fort Kijkuit) niet geschaad werden en dat de Horstermeer, volgens het provinciaal bestuur, een waterschap was in de zin van de Wet. Dit betekende dus dat een concessie niet noodzakelijk was, alleen provinciale goedkeuring; deze werd door gedeputeerde staten grif gegeven, mede door de ondersteuning van de besturen van de omliggende polders. Deze steun is te verklaren doordat de eigenaar van de Horstermeer, H.C. van der Houven van Oordt, bereid was ook de bemaling van onder meer de Meeruiterdijkse polder en de Stichts-Ankeveense polder over te nemen. De drooglegging was in 1882 een feit.

In deze nieuwe polder, die in 1895 werd geregulementeerd kreeg men eveneens met kwelproblemen te maken. De overheid moest bij

springen met renteloze voorschotten voor modernisering van de bemaling. De Horstermeer kreeg vooral een belangrijke rol als tuinbouwgebied.

Lobby van ir A.L.H. Obreen

In de persoon van ir A.L.H. Obreen, voorzitter van het bestuur van de Horstermeerpolder, kregen de voorstanders van verdere inpolderingen vanaf 1907 een warm pleitbezorger. Zijn vaste uitgangspunt was, dat "de gehele Vechtstreek, eenmaal droog-gemaakt, zoowel in economischen, als in hygiënischen zin van den nacht in den dag zou treden".

Het water van de Béthunepolder, dat op de Vecht werd uitgeslagen, vormde een forse extra belasting voor deze kleine boezem. Het poldergemaal moest als gevolg van de sterke kwel per etmaal gemiddeld 100 000 kubieke meter water uitmalen om die Béthunepolder droog te houden, dat was maar liefst vijftien maal de neerslag op de polder.¹² De kwelproblemen waren hier dus nog heel wat erger dan in de Naarderveerpolder. Omdat bij verdere inpolderingen nog meer polders dan de Béthune op de Vechtboezem aangewezen zouden zijn, lag een groot probleem in het verschiet. In een adres, dat Obreen in 1907 aan de Koningin richtte, werden een beter kwantitatief en kwalitatief beheer van het Vechtwater en de droogmaking van de plassen op elkaar betrokken. Bijna drieduizend hoofden van in de streek gevestigde huishoudens schaarden zich achter dit adres. Nadat het was ingediend, betuigden ook zeker zeven gemeenteraden adhesie, waaronder die van Loosdrecht en Breukelen-St. Pieters.

Het Vecht- en Plassengebied zelf wenste dus nog steeds op overtuigende wijze dat er landschappelijk het een en ander zou gebeuren. Maar de animo buiten het Vecht- en Plassengebied zelf was niet erg groot.

Het college van gedeputeerde staten van Utrecht stelde in 1909 voor een nieuwe staatscommissie in te stellen.

Obreen deed al het mogelijke om druk op de ketel te houden. Hij werkte mee aan de oprichting van de Vereeniging voor de Belangen der Utrechtsche-Noordhollandsche Vechtstreek. In de eerste vergadering van deze ver-

eniging, op 30 januari 1909, gaf hij een mooi staaltje van zijn redenaarskunst en redeneertrant weg. Hij ging er van uit dat "er over de droogmaking der plassen beoosten de Vecht een zonderling wanbegrip bestaat". "Men verbeeldt zich, dat de plassen, nu zij uitgeveend zijn, daar zoo maar mogen blijven liggen en dat men in het beste geval eens denken zal aan hun droogmaking, wanneer er tijd en geld teveel zijn. . . Welnu, ik aarzel niet te zeggen, dat de overheidspersonen die zoo spreken hun plicht niet kennen. . . De bodem van het Vaderland is heilig. Vroegere geslachten hebben hun bloed vergoten om dien bodem vrij te maken uit de dwingelandij van den vijand, en dan mogen wij uit louter loomheid hem niet ten prooi laten aan het water." Obreen hoopte, dat zijn plannen nog in 1913, bij het eeuwfeest van het Koninkrijk der Nederlanden, gerealiseerd zouden zijn. "Dan zullen wij ons kunnen verblijden, dat in de tweede eeuw van ons onafhankelijk volksbestaan die schandelijke rommel van poelen en moerassen niet meer zal worden aanschouwd, welke thans de Vechtstreek onveilig maakt voor de gezondheid van mensch en dier."

De Staatscommissie van 1911

In 1911 word een nieuwe Staatscommissie ingesteld, die zich over het vraagstuk van de inpoldering van de Oostelijke Vechtplassen zou buigen. Pas in 1920 kwam zij met een advies naar buiten. De conclusies weken niet wezenlijk af van die van de Staatscommissie Conrad, 60 jaar eerder. Ze toonden aan, dat inpoldering van de plassen veel geld zou kosten. De commissie hechtte echter sterk aan het bevorderen van het "algemeen belang", waarvoor men die hoge kosten dan maar over moest hebben. Want "de mogelijkheid welke daardoor wordt geschapen om de betrokken streek tot grootere welvaart te brengen" verdiende benut te worden. Als een bijkomend voordeel zagen de commissieleden "de vermindering van het kwelbezwaar in de Horstermeer en de Béthune".

In het slot van haar overwegingen stelde de commissie: "Wanneer de plassen eenmaal zijn drooggelegd en de aldus verkregen gronden in cultuur zijn gebracht, dan zal er – ook in

aanmerking genomen het verlies van natuurschoon en het verlies van een gunstig gelegen sportgebied – waarschijnlijk niemand worden aangetroffen, die de droogmaking met dit verlies en het hierboven bedoelde geldelijke offer te duur gekocht acht”.¹

Ontwikkelingen in Loosdrecht

Voor de voortgang van mijn verhaal is het zinvol nogmaals kort stil te staan bij de ontwikkelingen in het gebied in een wat algemener zin. Ik put daartoe opnieuw uit de gemeenteverslagen van Loosdrecht.

In de laatste decennia van de 19de eeuw maakte het Loosdrechtse gemeentebestuur regelmatig melding van de verdere “achteruitgang der turfindustrie”. Gelijk opgaande daarmee nam de armoede in de gemeente voortdurend toe. Met betrekking tot de twee in Loosdrecht aanwezige scheepswerven werd bij herhaling opgemerkt, dat deze “achteruitgaande” waren en nog slechts wat werk vonden in het herstellen van kleine vaartuigen. In het verslag over 1905 lezen we “De veenderij loopt alhier ten einde. Alleen wordt nog door eenige personen voor eigen gebruik een weinig turf gemaakt”. Over 1913 werden nog slechts 35 op- en 35 afgaande vaarbewegingen door de sluizen van de gemeente geregistreerd.

De Eerste Wereldoorlog bracht echter veranderingen. Welgestelden, die gewoon waren geweest vakanties te houden in het buitenland, werden genoodzaakt hun recreatie binnenslands te zoeken en ontdekten langzamerhand ook de mogelijkheden, die het plassen-gebied bood. Volgens de gemeentelijke jaarverslagen werden in 1915 op de scheepswerven in Loosdrecht twee “kleine pleziervaartuigen” gebouwd, in 1916 waren dat 10 “luze vaartuigen”, in 1917 “20 kleine luze zeiljachten” en in 1918 eveneens “20 kleine luze vaartuigen”. De “toestand der behoeftige klasse” in Loosdrecht werd in die jaren stationair genoemd.

Na de oorlog zakte de openluchtrecreatie als nieuwe motor van economische groei tijdelijk in. In 1919 werden vijf luze vaartuigen gebouwd, in 1921 “twee pleziervaartuigen”, in 1924 geen. Vanaf 1925 ging het echter weer in opgaande lijn. In 1926 werden vier plezier-

vaartuigen afgeleverd en stonden er aan het eind van het jaar ook nog vier op stapel. In 1927 werden er zeven afgeleverd en waren er bij het jaareinde negen in aanbouw. Na 1925 zijn er geruime tijd geen klachten meer over toenemende armoede. In 1928 waren er 1600 vaarbewegingen door de sluizen der gemeente, “meerendeels pleziervaartuigen”.

Groeiende Amsterdamse behoefte aan drinkwater uit de plassen

Omstreeks 1920 begon in Amsterdam de gedachte te leven dat binnen afzienbare tijd de capaciteit van het zogeheten duinwaterleiding-net onvoldoende zou worden voor de steeds groeiende hoofdstedelijke bevolking. Daarom zocht men bij de Amsterdamse drinkwaterleiding ook naar tijdelijke voorzieningen.

In dat kader werd gestart met een onderzoek naar de mogelijkheden tot het winnen van drinkwater uit het plassengebied.

In oktober 1926 legden B&W van Amsterdam aan het ministerie van Waterstaat voor het eerst de vraag voor of men daar genegen zou zijn af te zien van de plannen tot droogmaking van de plassen, om zo de tijdelijke waterwinningsplannen niet te schaden. Een jaar later kreeg Amsterdam van de minister te horen dat hij niet kon toezeggen, dat van de droogmaking zou worden afgezien. De bestuurders van de hoofdstad waren er niet al te zeer door verontrust, want zij wilden immers toch maar tijdelijk van de plassen gebruik maken en veel voortgang leek er in de uitwerking van verdere droogmakingsplannen niet te zitten. Naast de terughoudende opstelling van het ministerie van Oorlog, begonnen de recreatie- en natuurbeschermingsbelangen toenemend tegenwicht in de anti-inpolderingsschaal te leggen.

Adres van het gemeentebestuur van Kortenhoef

Toch stak de droogleggingslobby nog één keer fors de kop op. Op 8 januari 1926 sprak de gemeenteraad van Kortenhoef de mening uit dat zij droogmaking der plassen volgens het in 1920 openbaar gemaakte plan van de Staatscommis-

Waterkaart Loosdrechtse Plassen, ca 1960.

sie van 1911 noodzakelijk vond. De gemeente stuurde een adres aan de Koningin. Daarin werd gewezen op de toegenomen werkloosheid in de streek, het wegspoelen van grond door de watergolf in de plassen, de hoge onderhoudskosten aan kaden en waterkeringen en de verwachtingen die gewekt waren door plannen vóór droogmaking van de (overigens niet met name genoemde) Staatscommissie.

Binnen zeer korte tijd maakte het adres van Kortenhoef adhesiebetuigingen los van zeven andere gemeentebesturen – te weten die van Ankeveen, Nederhorst den Berg, 's-Graveland, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieters, Loosdrecht en Vreeland – en drie polderbesturen – die van de Stichts Ankeveense Polder, de Hollands Ankeveense Polder en de Horstermeerpolder.⁷

De minister van Waterstaat besloot tot het inwinnen van nadere adviezen. Zijn eigen ambtenaren stelden zich pro-drooglegging op, ook al zou dat gepaard gaan met verlies van viswater en natuurschoon. De minister van Oorlog liet na twee jaar bedenktijd weten dat droogmaking uit oogpunt van defensie niet wenselijk was en dat, indien dit toch noodzakelijk werd geacht, het liever zolang mogelijk uit te stellen.

Dat uitstel werd uiteindelijk een definitief afstel. Het tijdperk waarin serieus over het inpolderen van de Oostelijke Vechtplassen gedacht kon worden, was verstreken. Wel zou nog even een plan om plassen te dempen met huisvuil de kop opsteken, maar ook die dreiging ging voorbij.⁵ De plassen werden recreatie- en natuurgebied.

Noten

1. Archiven gemeente Loosdrecht 1592-1945, inv. nr. 195, deel I. Dag Register of Notulen Boek van de Municipaliteit Daarin fol. 141v.
2. Archief Gemeente Breukelen-St. Pieters (Gemeente-

huis te Breukelen). Notulen van de vergaderingen van de gemeenteraad van Breukelen-St. Pieters van 30 oktober 1876 en 27 november 1876.

3. Archiven gemeente Loosdrecht 1592-1945 (Streekarchief, Hilversum), inv. nr. 271, gemeenteverslagen.
4. Archief Ministerie van Waterstaat 1906-1930 (Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage), inv. nr. 2747 en 2748.
5. A.A. Mantén, 1995. Plannen tot het dempen van de Loenderveense Plas. Vechtkroniek – Uitgave van de Historische Kring Gemeente Loenen, nr. 4, blz. 3-14.

Literatuur

1. Kosman, Drinken uit de Plas, 1888-1988 – Honderd Jaar Amsterdamse Plassenwaterleiding. Uitgave Gemeentewaterleidingen, Amsterdam, 1988.
2. J.P. de Jeu, De veenplassen ten oosten van de Vecht: de perikelen rond de droogmakingsplannen. Scriptie, Universiteit van Amsterdam, 1984.
3. E.J. Rinsma, De 100 lentes van de Bethune. Nederlandse Historiën, jaargang 14 (1980), nr. 4/5, blz. 3-63.
4. H.W. Lintsen e.a. (Red.), Geschiedenis van de Techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving 1800-1890. Walburg Pers, 1994.
5. F.W. Conrad (Voorzitter), Verslag aan Zijne Majesteit den Koning, uitgebracht door de Commissie tot Onderzoek omtrent de Droogmaking der Plassen beoosten de Vecht, ingesteld bij 's Konings besluit van 1 Junij 1858. 's-Gravenhage, 1860.

Tekening L.K.C. Prins, Boerderij aan de Loosdrechtse Plas.

JACHTHAVEN

HET ANKER

de mooiste jachthaven van Loosdrecht

Garage W. Hoveling

Nootweg 36 - 1231 CV Loosdrecht - Tel. 035-5823920

- In en verkoop automobielen nieuw en gebruikt
- Reparatie alle merken
- AVIA pompstation handbediend

Kroon's Verfhandel

OUD-LOOSDRECHTSEDijk 244
1231 NH LOOSDRECHT
TEL. 035-582 30 29

BOOTVERVEN, TEERPRODUKTEN, ENZ.
SIKKENS DEALER
R.V.S. SCHROEVEN / BOUTEN
TABAKSARTIKELEN
CAMPING GAS

In het Waterrijke Loosdrecht,

zijn wij Specialist in "HYDROCULTUUR" voor Huis en Kantoor

Dit alles gesitueerd in onze sfeervolle Bloemisterij.

Tel: 035-5821317

Tel: 035-5821317

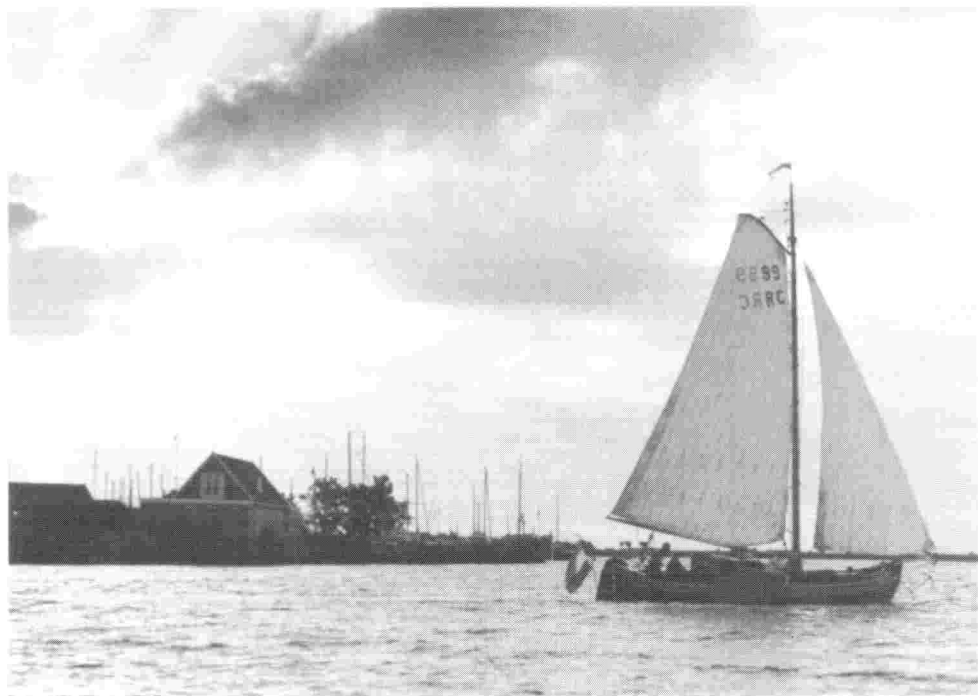
Oude Molenmeent 5, 1231 BD Loosdrecht.

nv energieproductiebedrijf una

Voor inlichtingen:
afdeling In- en Externe Betrekkingen
tel. 030 2472211

Keulsekade 189, 3534 AC Utrecht

Wie op een platbodem verder wil, kan wel een diepgaand advies gebruiken.

Ieder mens maakt plannen voor zijn toekomst. Allemaal verschillend, gebaseerd op de eigen situatie. Plannen die waarschijnlijk geld kosten om ze ook echt te realiseren.

Een gesprek met de financieel adviseur van de Rabobank kan u hierbij behulpzaam zijn. Hij kan u namelijk precies ver-

tellen hoe u het beste uw financiële reserves kunt opbouwen.

Samen met u werkt hij aan een plan waarmee u zonder financiële zorgen de toekomst tegemoet kunt varen.

Met de financieel adviseur van de Rabobank sta je er niet alleen voor.

Rabobank

Vliegreizen:

**Naar Parijs f 30.- Rome f 162.-
Amsterdam - Vlissingen f 11.75**

(Advertentie uit "Het Vliegveld" 1934)

Ja, er is een hoop veranderd!

Het Vliegveld Hilversum wenst de Historische Kring Loosdrecht veel geluk met het 25-jarig bestaan en hoopt het 50-jarig jubileum met u samen te vieren!

bruna
boekhandel EGBERTS

**BOEKEN
TIJDSCHRIFTEN
WENSKAARTEN
KANTOORARTIKELEN
CD - ROMS
VIDEO'S
(KLEUR-)FOTOKOPIEREN**

OOK VOOR UW SCHOOLBOEKEN

**NOOTWEG 59, LOOSDRECHT
TELEFOON 035-5825617**

Egt Waar

Exclusieve kado's,
woon- en tuindecoraties
vindt u bij

Egt Waar

waar?

Oud-Loosdrechtsedijk 184
1231 NG LOOSDRECHT
tel. (035) 582 4741

Open:
woensdag t/m vrijdag
10.30-18.00
zaterdag 10.30-17.00
zondag 13.00-17.00

Egt Waar

Waterwinning uit de Loenderveense Plas

H. Kosman, bewerking J. Mol

Het onderstaande artikel is, met toestemming van Gemeentewaterleidingen te Amsterdam, gebaseerd op het boek "Drinken uit de Plas, 1888-1988 Honderd jaar Amsterdamse Plassenwaterleiding", geschreven door H. Kosman en in 1988 te Amsterdam uitgegeven.

Loosdrecht, eens de 'watertuin' van Nederland, is dat al lang niet meer. De plassen hebben veel van hun schoonheid verloren. De oevers zijn bijna alle bebouwd, het water is vervuild. Heel anders ligt dit bij de Loenderveense Plas. De oevers zijn nog ongerept en het gebied is niet opengesteld voor recreatie. Aan de noordzijde wordt de Loenderveense Plas begrensd door de Lambertszkade, die loopt van de Horndijk naar Oudover en alleen voor voetgangers en fietsers toegankelijk is. De weldadige rust van deze plas valt op. Schitterend is het

uitzicht vanaf de Lamberstzkade op de kerktoeren en de twee molens van Loenen met op de voorgrond tientallen aalscholvers op palen.

Dat de Loenderveense Plas tot nu toe zo ongerept is gebleven, is te danken aan een samenloop van omstandigheden waardoor de plas momenteel dienst doet als waterreservoir met natuurlijke zuivering voor Gemeentewaterleidingen Amsterdam.

Ontstaan van de plassen

Het huidige landschap in het veenplassengebied is ontstaan door menselijk ingrijpen. Door verlandings van zoetwaterplassen was hier in de loop der eeuwen een hoogveengebied ontstaan. Ten oosten van de Vecht kon

Loenderveense Plas, ca 1990.

Kaart met Loosdrecht, Mijnden en Loenderveen door P. Schenk, ca 1710.

het veenpakket groeien tot een dikte van zo'n acht meter omdat de zee door de vorming van strandwallen minder invloed op het gebied kreeg. Waarschijnlijk is de mens al in de tiende eeuw na Christus begonnen met het in cultuur brengen van het hoogveengebied om er het boerenbedrijf te kunnen uitoefenen. In de late middeleeuwen werd het veengebied systematisch ontsloten en ontgonnen. Als uitgangspunt voor de ontginningen kozen de eerste bewoners een basis zoals de Scheendijk bij Breukelen, waarbij de ontginning in parallelle stroken in oostelijke richting liep of zoals bij Nieuw-Loosdrecht, waar vanuit een centrum een stervormige ontginning ontstond. Het overtollige water werd op de Vecht geloosd via gegraven kanalen, de rivier de Drecht en de in 1455 gegraven Weersloot. In het begin van de zeventiende eeuw is al het land ten oosten van de Vecht in cultuur gebracht. Uitgestrekte plassen, zoals die er nu

zijn, waren er nog niet. Door de ontwatering klinkt de bodem in en kan het overtollige water niet meer op natuurlijke wijze worden afgevoerd. Het land wordt steeds drassiger. Pas in de zeventiende eeuw kan men door de invoering van windmolens de ontwatering weer redelijk op peil brengen.

In de veertiende eeuw is men begonnen in enkele gebieden turf te winnen. Het hoogveen werd afgegraven en weggebaggerd tot op de zandlagen. Rond Loosdrecht is de vervening, het winnen van turf, pas halverwege de zeventiende eeuw begonnen.

Op de kaart van Nicolaas Visscher uit 1680 is door het Loenderveen het Kerkelandse Voet Padt getekend. Op de 'Nieuwe Kaart van Mijnden en de Loosdrecht' (Spruytenburg, 1734) staat het veengebied nog als droog gebied getekend. Tot die tijd moet het begaabaar zijn geweest; pas later is het onder water komen te staan. Want ondanks de strenge re-

gels bij het vervenen zijn er toch, door 'qualijk venen' en afslag, grote waterplassen ontstaan. Ook de Loenderveense Plas is op deze wijze ontstaan.

Dempingsdreiging

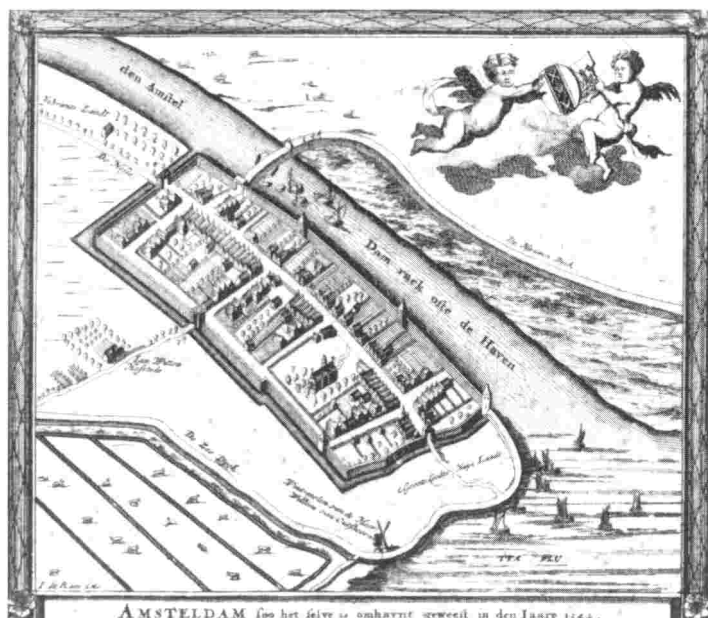
Omdat de mens altijd weer nieuwe bestemmingen zoekt voor onbebouwde gebieden en plassen zijn er verschillende keren dempingsplannen gelanceerd. Al in 1860 had een staatscommissie droogmaking van de plassen ten oosten van de Vecht aanbevolen. Omdat deze echter deel uitmaakten van de Hollandse waterlinie ging dat toen niet door. In 1907 pleitte ingenieur Obreen, dijkgraaf van de Horstermeerpolder, opnieuw voor droogmaking van alle plassen. Volgens hem zou "de gehele Vechtstreek, eenmaal drooggemaakt, zoowel in economischen, als in hygiënischen zin van den nacht in den dag treden."

In 1911 kwam er opnieuw een staatscommissie, die pas in 1920 verslag uitbracht. Hoewel men er geen rechtstreekse voordelen inzag, adviseerde men toch over te gaan tot droogmaking. Het advies werd niet opgevolgd; de Horstermeer- en de Bethunepolder, die eind negentiende eeuw wel waren droog-

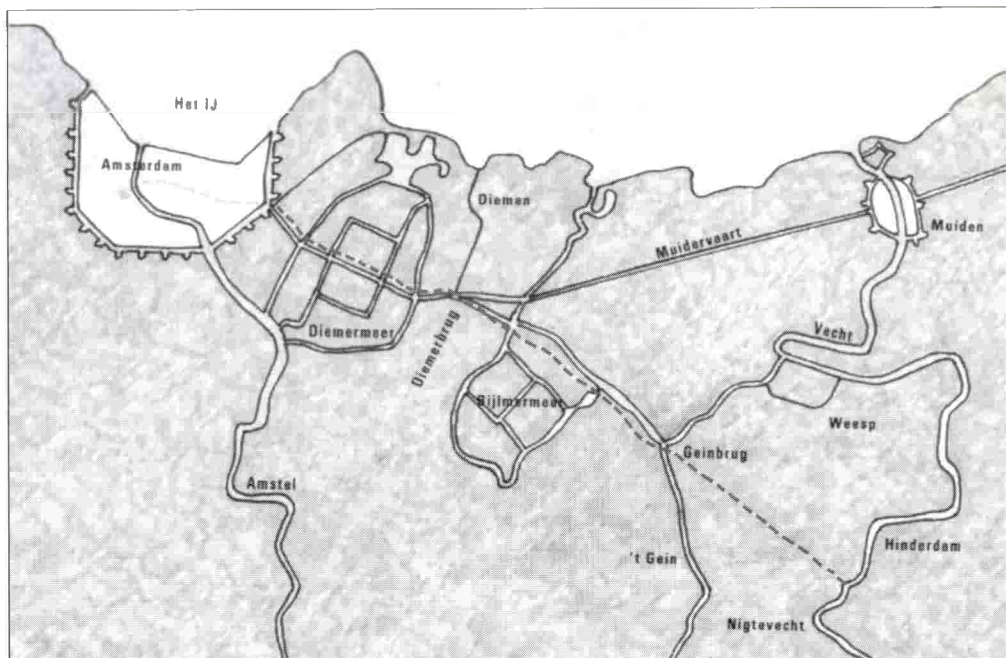
gemaakt, werden niet als gunstige voorbeelden beschouwd.

In 1927 doemde er een nieuwe bedreiging op voor de Loenderveense Plas door de dempingsplannen van de industrieel J.W. Bronwasser, die 164 van de 500 hectare plas had gekocht om vol te storten met afval van de grote steden. Tegen deze plannen kwamen organisaties van natuurvrienden in het geweer. De strijd tussen de voor- en tegenstanders van het dempen werd in de kranten op rijm gevoerd (zie artikel *Plannen tot dempen van de Oostervechtplassen* door dr A.A. Mantén).

Door het vele rumoer achtte het provinciaal bestuur van Utrecht behoud van de Loenderveense Plas uit oogpunt van bewaring van natuurschoon van algemeen belang. Het Waterschap Loenderveen kreeg de vereiste goedkeuring voor de dempingsconcessies niet. De gemeente Loosdrecht maakte bekend geen gemeentelijk bezit te zullen verkopen, terwijl burgemeester en wethouders van Hilversum zich uitdrukkelijk uitspraken tegen elke poging tot dempen. Deze ontwikkelingen hebben er wel toe geleid dat de Loosdrechtse Plassen zijn blijven bestaan, maar van het behoud van het natuurschoon is weinig terechtgekomen, de Loenderveense Plas uitgezonderd. Of dit altijd zo zal blijven is de vraag. En-

De stad Amsterdam anno 1742.

Het plan van T. Smet voor een leiding van de Vecht naar een fontein bij het Stadhuis te Amsterdam, 1660.

kele jaren geleden nog zijn er weer ideeën geopperd om een deel van de oever langs de Veendijk te bebouwen en 'eilanden' aan te leggen voor casino's, een zwemparadijs en parkeerterreinen.

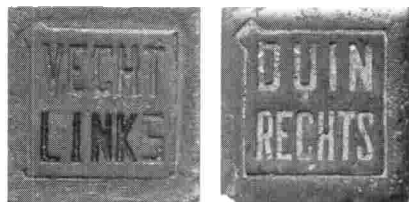
Tot nu toe ligt de plas er nog steeds vrij ongerept bij. En dat heeft vooral te maken met de geschiedenis van de drinkwatervoorziening van Amsterdam.

Rondom water en toch dorst

Hoewel tweederde van de aarde met water bedekt is, is zoet water toch schaars. Van de 1370 miljoen kubieke kilometer water op aarde bestaat slechts negen miljoen kubieke kilometer uit zoet water en daarvan is maar net de helft voor de mens bereikbaar. Ook Nederland heeft gebieden waar drinkwater schaars is. Zo kampte Amsterdam sinds de middeleeuwen met een nijpend drinkwaterprobleem. Amsterdam is ontstaan aan de oostelijke oever van de Amstel waar rond 1270 een dam in de rivier werd gelegd. De dam beschermde het achterland tegen opstuwend water uit de Zuidoerzee. Ten noorden van de dam was het wa-

ter zout, ten zuiden ervan zoet. Daar putten de Amsterdammers hun drinkwater uit de Amstel. Lange tijd ging dat goed, maar door het storten van afval in de grachten vervuilde het water zo dat de bierbrouwers in 1480 besloten water met schuuten uit de Haarlemmermeer te laten komen. Ondanks strenge straffen op grachtenvervuiling en de uitvaardiging in 1530 van een strenge keur voor het "suyverhouden van het costelycke stadswater" verbeterde de situatie niet erg. Dat blijkt uit het feit dat keizer Karel V in 1540 zijn periodieke audiënties afbrak en verder in Haarlem hield "om te behoeden die gezondheid van Syne Majesteyt ende den geenen die hem volgen ende water drincken willen, 't welck t'Amsterdam nyet en doecht (niet deugt – redactie), ende veel sieck, ja de doet drincken soudén mogen." Het stadsbestuur ging vervolgens in 1541 toezicht uitoefenen op de invoer van drinkwater. Alle waterhalers moesten het water innemen bij het Huis te Abcoude waar ze als bewijs een loodje kregen. Zonder zo'n loodje mochten de portiers van de Regulierspoort geen waterschuit binnen laten komen. Toch bleef Amsterdam nog drie eeuwen na keizer Karel's uitspraak worstelen met een ge-

brek aan goed drinkwater, waardoor vaak cholera- en tyfusepidemieën uitbraken. En dat in een door water omringde stad, grenzend aan een gebied dat Waterland heet! Dat de vele epidemieën een gevolg waren van verontreinigd drinkwater werd pas in de negentiende eeuw onderkend.

Plannen voor waterleidingen

Omdat de bevolking van de stad alsmaar toenam, moest men steeds meer water per schuit aanvoeren, onder andere uit de Vecht en het Gein. Tussen 1624 en 1687 zijn er wel veel plannen gemaakt om water van de Vecht via een buisleiding naar de stad te leiden, maar geen van die plannen is uitgevoerd, waarschijnlijk door de hoge kosten. In een van de plannen werden de kosten geraamd op twee miljoen gulden, een enorm bedrag voor die tijd. Ook geen van de plannen uit de achttiende eeuw werd verwezenlijkt.

Omdat Napoleon, die in 1811 de hoofdstad van het bij Frankrijk ingelijfde Nederland bezocht, de benarde drinkwatersituatie van Amsterdam, "de derde stad van zijn keizerrijk", onwaardig vond, kreeg een commissie van deskundigen de opdracht een plan uit te werken voor de aanvoer van Vechtwater door in aquaducten gelegde stalen buizen. Door de noodlottige veldtocht naar Rusland kwam ook hier niets van terecht. Een in 1816 door Cornelis Lanckamp ingediend plan om water op te pompen uit de duinen bij Santpoort en door houten buizen naar Amsterdam te voeren werd afgewezen. In 1845 diende ingenieur C.D. Vaillant zowel een plan in voor een Vechtwaterleiding als een plan voor een buizennet vanuit de Kennemer Duinen. Voor dit laatste plan werden geldschietters gevonden en in 1851 werd de N.V. Duinwater Maatschappij opgericht. Op 6 juni 1853 spoot het eerste duinwater uit een fontein aan de Amsterdamse Willemspoort.

Omdat de Amsterdamse bevolking snel groeide, kon de Duinwater Maatschappij niet voldoende water leveren. In 1881 waren de problemen zo groot geworden dat het stadsbestuur de stadsingenieur J.G. van Niftrik opdracht gaf een "hoogdruk Drink- en Werkwaterleiding" te ontwerpen van de Vecht naar

Boven: De twee putdeksels, LINKS voor VECHTwater (schoonmaken), RECHTS voor DUINwater (drinkwater).

Amsterdam. Na veel strubbelingen kon de door de Duinwater Maatschappij aangelegde Vechtwaterleiding op 1 mei 1888 in gebruik worden genomen. Het pompstation met watertoren werd te Weesperkarspel gebouwd omdat daar een hooggelegen zandrug temidden van veengronden een goed bouwterrein opleverde. Van het innamepunt te Nigtevecht stroomde het water onder natuurlijk verval naar Weesperkarspel, vanwaaruit het doorgepompt werd naar Amsterdam. Omdat de Ge-

zondheidscommissie echter had uitgesproken dat de Vecht als drinkwaterbron ongeschikt was, werd het water in de stad via een apart buizennet gedistribueerd als 'spoel- en industriewater'.

Gemeentelijke waterleidingen

Omdat de Duinwater Maatschappij technische problemen ondervond bij de levering van drinkwater aan de tot meer dan 400.000 inwoners gegroeide hoofdstad werd in 1889 in de gemeenteraad gepleit voor een gemeentelijk waterleidingbedrijf. Na het nemen van vele hobbels kwam dat er ook en op 30 april 1896 werden de Duin- en Vechtwaterleiding met alle toebehoren voor twaalf miljoen gulden overgedragen aan het nieuwe bedrijf, de Gemeentelijke Waterleidingen.

Er was echter nog geen oplossing gevonden voor de slechte kwaliteit van het Vechtwater. Het zoutgehalte nam toe waardoor het ook ongeschikt werd als voedingwater voor de in-

dustrie. De chloriden in het zout tasten namelijk de pijpen van de stoomketels aan. Een oplossing werd gevonden door water uit het tussen 1882 en 1893 gegraven Merwedekanaal te betrekken. Omdat dit kanaal een van Europa's drukst bevaren binnenvaartroutes werd, waarop bovendien veel afvalwater door de steden werd geloosd, vervuilde ook dit water zo sterk dat men opnieuw op zoek ging naar een betere waterbron.

Op zoek naar een betere waterbron

De verzilting van het Merwedekanaal was voor de directie van Gemeentewaterleidingen (rond de eeuwwisseling is deze naam in de plaats gekomen van Gemeentelijke Waterleidingen) aanleiding om in 1921 contact op te nemen met de directeur van Rijkswaterstaat. Er werden niet alleen watermonsters genomen uit het Merwedekanaal en zijn voedingsbron, de Lek, maar ook uit de Loosdrechtse Plassen, de Loenderveense Plas en zelfs de

Inrichting van de Waterleidingplas, ca 1955.

Luchtfoto Loosdrechtse Plas met rechts het waterleidingkanaal.

Bethunepolder, een in 1880 drooggemalen veenplas die ten zuiden van de Loosdrechtse Plassen ligt. Deze droogmaking is echter geen succes geweest want door de poreuze zandondergrond welt zo'n grote hoeveelheid water op dat per dag 100.000 kubieke meter water uitgemaal moet worden. Dat is vijftien maal de neerslag in de polder! Veel kwelwater komt uit de Loosdrechtse Plassen. Het onderzoek naar de plassen en de Bethune werd in de tweede helft van de jaren twintig opgevoerd en leverde veelbelovende resultaten op.

In 1928 werd ook op grote schaal de waterkwaliteit van de Rijn en de Waal onderzocht. Omdat het water van het Merwedekanaal te zout bleef en steeds meer zwevend slib ging bevatten, werd de keuze voor een nieuwe waterbron steeds urgenter.

In 1925 had de directie van Gemeentewaterleidingen het provinciaal bestuur van Utrecht en het Grootwaterschap Beoosten de Vecht gepolst om te zijner tijd een regeling te treffen voor het gebruik van de plassen als drinkwaterbron. Maar ook anderen hadden hun oog laten vallen op de Loenderveense Plas, zoals Bronwasser die, reeds eerder vermeld, in 1927 het plan opvatte om de Plas te dempen met vuilnis uit de grote steden.

Bij de beslissing de Loenderveense Plas niet te dempen speelde naast natuurbehoud ook de sinds 1925 bekende plannen van Amsterdam voor het winnen van drinkwater uit deze plas een doorslaggevende rol.

Plassenplan

In 1929 kwam Gemeentewaterleidingen met een klein en een groot plassenplan. Het kleine plan voorzag in de onttrekking van zes miljoen kubieke meter water per jaar, het grote in dertig miljoen. In beide gevallen zouden de Loosdrechtse Plassen en Loenderveense Plas de functie krijgen van opslagreservoir voor ruwwater (onbehandeld drinkwater – redactie) en worden aangevuld met water uit de Bethunepolder. Zonodig zouden de plassen op peil worden gehouden door het inlaten van water uit de Vecht of het Merwedekanaal. Na onderhandelingen tussen Amsterdam en het Grootwaterschap Beoosten de Vecht, de waterschappen van Breukeleveen, Tienhoven, Loenderveen en de Bethune en het gemeentebestuur van Loosdrecht werd op 25 juni 1930 het Plassencontract getekend, dat garandeerde dat geen van de betrokkenen nadeel

zout ondervinden van de onttrekking van water aan de Loosdrechtse Plassen. Amsterdam was al in 1929 begonnen met de uitvoering van het grote plassenplan, waarvoor onder andere aan de Loenderveense Plas een pompstation gebouwd werd met een leiding naar Weesperkarspel. Deze Plas was afgesloten voor de scheepvaart en daardoor uitermate geschikt om als inlaatpunt te dienen. In februari 1932 kwam de installatie in bedrijf en de overgang van Vechtwaterleiding naar Plassenwaterleiding betekende het einde van het zoutprobleem voor de Amsterdamse watervoorziening. In dat jaar bedroeg de waterleverantie van Weesperkarspel aan de ruim 760.000 inwoners van Amsterdam meer dan elf miljoen kubieke meter. Hiernee nam de Plassenwaterleiding bijna een derde van de Amsterdamse watervoorziening en een kwart van het drinkwater voor zijn rekening.

Met de vervanging van Vechtwater door Plassenwater had de gemeente Amsterdam er op grond van het Plassencontract een omvangrijke taak bijgekregen: de kwaliteitsbewaking van de nieuwe bron. Sinds 1930 is Gemeentewaterleidingen behalve waterleverancier ook beheerder en exploitant van een groot aantal gemalen, sluizen, duikers, dijken en waterkeringen die handhaving van het waterpeil in het Loosdrechtse gebied verzekeren.

Uitbreiding Plassenwaterleiding

In de oorlogsjaren heeft Gemeentewaterleidingen met kunst en vliegwerk de watertoevoer gaande kunnen houden. Door de inundaties in 1939 en 1945 kwam vervuild Vechtwater in de plassen. De oplossing werd gevonden door weer water uit het Merwedekanaal te betrekken.

Na de oorlog werkte Gemeentewaterleidingen verder aan het uitbreiden en verbeteren van de Plassenwaterleiding. In 1948 kwam er een plan om een deel van de Loenderveense Plas uit te diepen en door een omdijking af te scheiden om het water te beschermen tegen verontreinigingen uit de omgeving. Deze nieuwe Waterleidingplas zou door een kanaal rechtstreeks worden verbonden met het gemeen in de Bethunepolder. In 1957 werden deze 123 hectare grote en acht meter diepe

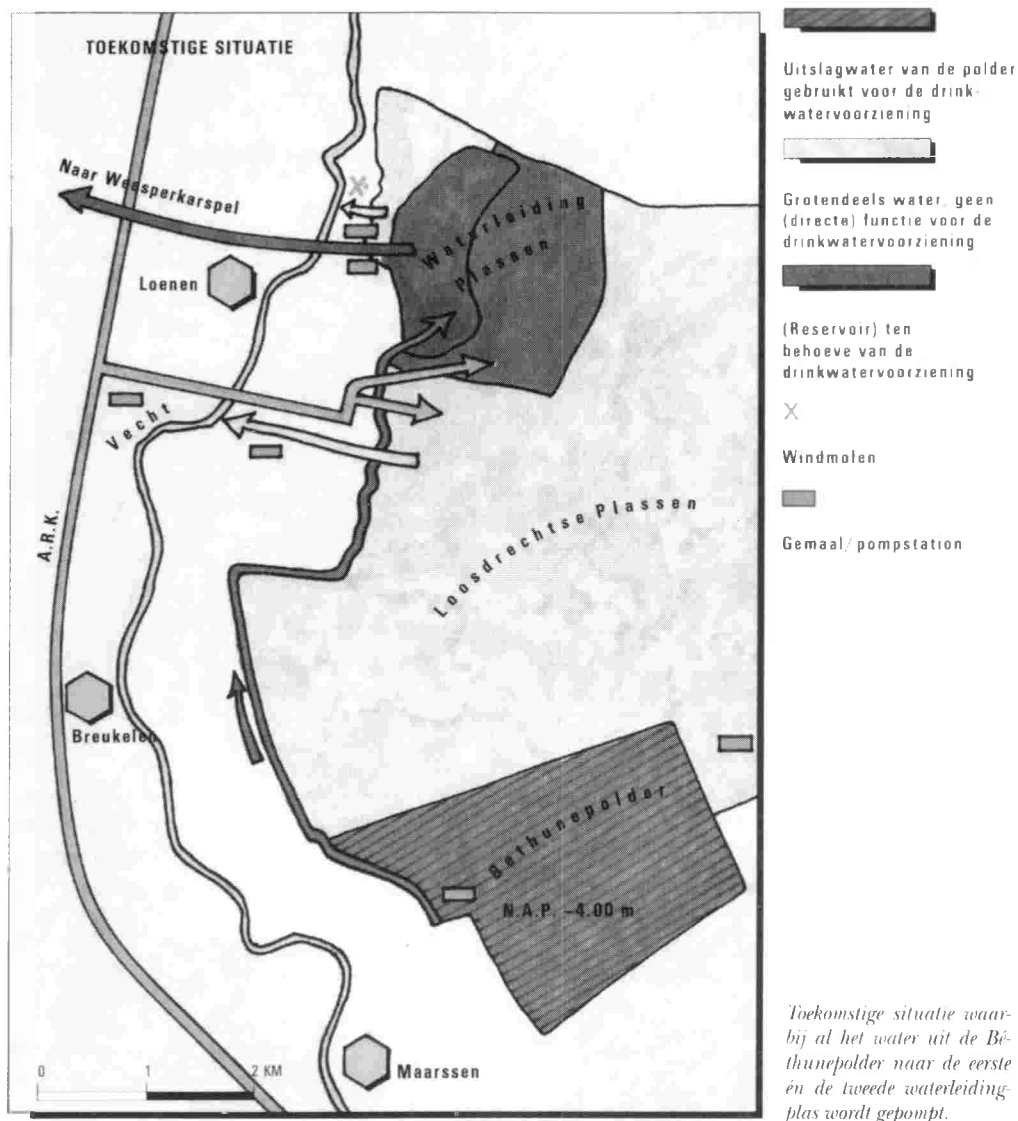
Waterleidingplas en het bijbehorende Waterleidingkanaal in gebruik genomen. Dat was precies op tijd, want de Plassenwaterleiding werd steeds belangrijker voor Amsterdam. Al in 1956 werd, via het in 1954 vernieuwde pompstation te Weesperkarspel, een recordhoeveelheid water geleverd van bijna 25 miljoen kubieke meter, voor het eerst meer dan de helft van de totale waterbehoefte van de hoofdstad. Door diverse oorzaken kon er in de navolgende jaren veel minder drinkwater worden geproduceerd.

Ondanks de isolatie van de ruwwaterbron bleef men met problemen kampen. Door een hoog fosfaatgehalte van het water uit de Béthune steeg de algengroei in de Waterleidingplas, waardoor de filters steeds vaker gereinigd moesten worden. Door aanvulling met slecht Vechtwater vervuilden de Loosdrechtse Plassen steeds meer. Tussen 1958 en 1971 werden vele proeven gedaan om de kwaliteit van het water te verbeteren en de algen te bestrijden. Omdat ook de waterlevering door alle problemen was teruggelopen tot circa twintig miljoen kubieke meter per jaar, werd besloten een nieuw bedrijf voor de Plassenwaterleiding te bouwen voor een efficiëntere waterbehandeling en met een grotere capaciteit.

In oktober 1973 werd de eerste paal geslagen en op 7 februari 1977 werden de nieuwe installaties te Loenen en Weesperkarspel in gebruik genomen. Door de vergrote capaciteit was aanvulling met nog meer plassenwater nodig. Omdat de Vecht nog steeds meer vervuild was dan het Amsterdam-Rijnkanaal werd een transportleiding naar dit kanaal aangelegd. Om de Loosdrechtse Plassen van goed water te kunnen voorzien moest het kanaalwater wel eerst gezuiverd worden. In 1983 kwam het inlaatpompstation voor het Amsterdam-Rijnkanaal in bedrijf. De jaarcapaciteit van de Waterleidingplas kon daardoor worden opgevoerd tot 31 miljoen kubieke meter drinkwater.

Nieuwe plannen

Omdat het drinkwaterverbruik nog steeds stijgt, is Gemeentewaterleidingen al weer bezig met nieuwe plannen om de capaciteit te vergroten wat, onder andere de realisatie van

een tweede Waterleidingplas in de Loenderveense Plas inhoudt. In 1994 is hierover een rapport verschenen en in 1996 is de Milieu Effecten Rapportage (MER) afgerond. Er is een voorkeursalternatief ontwikkeld dat rekening houdt met de aspecten: natuurontwikkeling, winning van zand, het maken van een depot voor meermolm, het uitzicht op de plas en de kosten.

Als deze plannen gerealiseerd worden zal de gehele Loenderveense Plas nog lange tijd zijn weldadige rust behouden.

Bronnen

11. Kosman, *Drinken uit de Plas, 1888-1988 Honderd jaar Amsterdamse Plassenwaterleiding*. (Amsterdam 1988, Stadsdrukkerij Amsterdam)
- A. van Duinen, *De archeologie van de Loenderveenseplas*, (Amsterdam 1994, Gemeentewaterleidingen Afdeling Natuur en Terreinbeheer)

De buitenplaats Eikenrode

(*'het Bos van Hacke'*) te Loosdrecht

Piet Bakker

Beschermde buitenplaats

De buitenplaats Eikenrode ligt in de bebouwde kom van Nieuw-Loosdrecht tussen het gemeentehuis en de Sypekerk. Het complex wordt omsloten door het Sint-Annepad, de Emiuckhof, het zogenaamde Zwarte Pad en de Nieuw Loosdrechtsedijk. Ter plaatse is het terrein beter bekend als "het Bos van Hacke".

Het in het bos gelegen landhuis bezat reeds de status van rijksmonument. In 1996 zijn de overige gebouwen en het park aangewezen als beschermd rijksmonument. Dankzij de inzet van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Stichting Historisch Goed Loosdrecht en de Historische Kring Loosdrecht is nu de buitenplaats in zijn geheel beschermd. Architect P.D. van Vliet en ondergetekende adviseerden de plaatselijke organisaties. Dit leidde tot het opstellen van een toekomstvisie op de buitenplaats, die door de Stichting Historisch Goed Loosdrecht gepresenteerd werd aan de gemeenteraad en een groot aantal belangstellenden uit de plaatselijke bevolking.

De Stichting Historisch Goed Loosdrecht stelt zich ondermeer ten doel cultuurhistorisch belangrijke goederen in Loosdrecht te behouden.

In de visie wordt een beeld geschetst van de waarde van Eikenrode, de knelpunten, de gewenste eindsituatie en de activiteiten die nodig zijn om die te bereiken. In een plan van aanpak zijn deze activiteiten uitgesplitst in een deelplan voor de gebouwen, een landschapsplan en een natuurbeheerplan. Daarnaast zijn maatregelen nodig in het kader van de waterhuishouding en het recreatieve gebruik (ontsluiting). Uiteindelijk zal dit moeten leiden tot een integraal beheerplan voor het gebied. Per deelplan wordt aangegeven welke partij voor de uitvoering ingeschakeld zou kunnen worden en welke planning mogelijk gehanteerd zou kunnen worden. Voor het hele plan is een financiële onderbouwing opgesteld.

Achtereenvolgens is het buiten door vier generaties van de familie Hacke van Mijnden bewoond geweest. In 1975 heeft de familie haar landgoed verkocht aan BV Coördinatiebouw te Naarden, met uitzondering van de grafkapel die in 1992 is overgedragen aan de Stichting Historisch Goed Loosdrecht. Op de aan het parkbos grenzende weilanden, die tot het landgoed behoorden, heeft Bouwmaatschappij Verwelius te Huizen woningbouw uitgevoerd. De gemeente Loosdrecht werd in 1994 eigenaresse van het resterende gedeelte van het landgoed.

Uitgangspunt is dat de buitenplaats Eikenrode na meer dan 20 jaar ernstige verwaarlozing nog steeds zeer de moeite waard is in cultuurhistorisch en natuurwetenschappelijk opzicht. In cultuurhistorisch opzicht is het vroegere buiten van de familie Hacke van Mijnden zelfs van nationale betekenis. Door het nemen van maatregelen, gebaseerd op een goed doorzocht plan, is het mogelijk de belangrijkste waarden te herstellen.

Huidige situatie

Het gehele complex maakt thans een verpauperde indruk. Een duidelijke visie op de toekomstige functie van de diverse gebouwen en het beheer van het park ontbreekt. Sinds 1975 zijn de gebouwen en het bos door de vorige eigenaar verwaarloosd. Doordat er geen toezicht was zijn delen van het terrein aan vandalisme ten prooi gevallen. Zowel het landhuis als het koetshuis verkeren bouwkundig in slechte staat; een deel van het landhuis is zelfs ingestort. Ook de grafkapel heeft ernstig geleden van inbraak en vandalisme. De ijskelder is in 1975 met zand dichtgegooid. Zelfs de klinkers van een deel van de oprijlaan zijn verdwenen.

Het bos vertoont vele tekenen van achter-

Voorzijde van de buitenplaats, ca 1958.

stallig onderhoud. Door stormen omgewaaide bomen zijn nooit opgeruimd. Een deel van de wandelpaden is door gebrek aan onderhoud verdwenen. Vele groepen struiken en bomen zijn te sterk uitgegroeid (o.a. alle rhododendrongroepen). Plaatselijk is een alles overwoekerende begroeiing van esdoorn, Amerikaanse vogelkers en hultst ontstaan. Enige zichtassen zijn dichtgegroeid. De gazons zijn reeds vele jaren niet gemaaid, waardoor de bloemenrijkdom is verdwenen en de vegetatie sterk is verruigd. De vijvers en enkele sloten zijn gedeeltelijk dichtgeslibd met blad. Op hellende gedeelten (op de ijsberg en langs de slingerivier) is plaatselijk erosie opgetreden.

De familie Hacke van Mijnden

Het landhuis is gebouwd in 1845-1846 in opdracht van dr Jan Conrad Hacke (1814-1873). Daarna woonden er: Conrad Jan Hacke van Mijnden (1847-1924), die burgemeester van Loosdrecht was, Jan Elias Hacke van Mijnden (1888-1969), die van ca. 1910 tot 1914 in Hei-

delberg bosbouw studeerde en zestien orchideeënkassen op Eikenrode bouwde, en R. Feenstra die gehuwd was met de jongste dochter van Jan Elias.

Jan Conrad Hacke stamde uit een Duitse familie; hij was de zoon van een predikant die in Burgsteinfurt geboren was. Door zijn huwelijk met de gefortuneerde jkvr. J.C.S. Elias ontstond een connectie met de tegenover Eikenrode gelegen buitenplaats Nooit Gedacht. In de familie van jkvr. Elias komen ook de namen Geelvinck, Alewijn en Van de Poll voor. Tevens was er een connectie met huize Bouwzicht, dat stond op de plaats waar nu het zusterhuis van de Beukenhof staat. Zowel Nooit Gedacht als Bouwzicht zijn later eigendom geweest van de familie Hacke. Jan Conrad woonde op Bouwzicht voordat Eikenrode werd gebouwd en hij trok er zich weer terug na het huwelijk van zijn zoon. Door het hoog opgaande geboomte vormen deze drie aan elkaar grenzende voormalige buitens in landschappelijk opzicht nog steeds een opvallend en samenhangend geheel in de bebouwde kom van Loosdrecht.

De eerste steen van het landhuis werd op 11 maart 1845 gelegd door jkvr. J.C.S. Elias; het huwelijk vond plaats op 13 maart 1845. Op 1 november 1846 was de bouw van het huis voltooid.

In 1856 koopt Jan Conrad Hacke de ambachtsheerlijkheid van Mijnden en de beide Loosdrecht. Sindsdien noemt hij zich Hacke van Mijnden. Tot de aan de ambachtsheerlijkheid verbonden rechten behoorden tolheffingen, de benoeming van predikanten en ambtenaren, twee banken in de kerk en viswater in de Vecht. Tot de plichten behoorden bestuurlijke taken, o.a. het houden van rechtspraak.

Jan Conrad Hacke was doctor in de Letteren. Hij had een grote liefde voor Italië en bewondering voor Dante. Hij maakte lange reizen naar Italië (o.a. een studiereis in 1835) en verrichtte in 1854/1855 kunstaankopen in Italië ter verfraaiing van Eikenrode. Hij had een verzameling schilderijen uit de oud-Italiaanse school. Zijn vrouw kocht veel antiek in Nederland.

Jan Conrad Hacke nodigde in de theekoppel (Turkse tent) zijn literaire vriendenkring uit en trok zich hier terug om te werken aan zijn vertaling van Dante's *Divina Commedia*. Hij was op aansporing van J.L. ten Kate begonnen met deze vertaling. Het werk is uitgegeven in drie delen en geïllustreerd met houtgravures van Gustave Doré.

Tot zijn gasten behoorden o.a. de romanschrijfster Geertruida (Truitje) Bosboom-Toussaint en haar echtgenoot de schilder Johannes Bosboom (die veel in Loosdrecht schilderde; Haagse School), Nicolaas Beets, E.J. Potgieter, prof. Donders (oogarts te Utrecht), mr G. van Tienhoven (burgemeester van Amsterdam, was gehuwd met de dochter van J.C. Hacke) en de Italiaanse kolonel C.A. Vecchi (letterkundige en adjudant van Garibaldi). Truitje Bosboom-Toussaint karakteriseerde Eikenrode als "een allerheerlijkst aangelegd buiten".

In 1860 werd in het park een eigen grafkapel gebouwd; de laatste Hacke is hier in 1969 bijgezet. Het "begrafenispad", waarover de familieleden hun laatste gang maakten, liep vanaf het huis via de oranjerie langs de noordrand van het park in oostelijke richting naar de grafkapel.

Afb. 2. De aan de Nieuw Loosdrechtsedijk gelegen Turkse tent is in 1930 afgebroken. De verticale banen van het tentdoek waren afwisselend oudrose en wit gekleurd.

Cultuurhistorische waarde

Landhuis en park zijn als eenheid ontworpen, mogelijk door de befaamde J.D. Zocher jr., die zowel architect als landschapsarchitect was. Zekerheid bestaat hierover niet daar er geen tekeningen zijn teruggevonden. Mevrouw E.D.M. Plooi-Cuipers, achterkleindochter van Jan Conrad Hacke, schreef in 1990 een artikel met de titel "Herinneringen aan Eikenrode". Zij vermeldt in dit artikel uitdrukkelijk: "Het park werd door de tuinarchitect Zocher ontworpen." Het landhuis vertoont een opvallende gelijkenis met het landhuis Molenbosch in Zeist, dat tussen 1836 en 1838 door J.D. Zocher jr. werd gebouwd, en een presentatietekening van een klein landhuis of villa in neoclassicistische stijl uit het archief van J.D. Zocher jr. Volgens de eerste steen was de "bouwmeester" J. Streefkerk. Vermoedelijk slaat deze aanduiding op de aannemer, het timmerbedrijf Streefkerk, dat jarenlang in Loosdrecht gevestigd was. De hypothesen dat het landhuis een kopie zou zijn van een huis dat J.C. Hacke op een van zijn reizen

Grafkapel op Eikenrode.

in Italië had gezien dan wel van een afbeelding in een Italiaans of Amerikaans tijdschrift zijn niet bevestigd.

Behalve het landhuis waren op de buitenplaats de volgende bouwwerken aanwezig: orangerie (vóór 1871 uitgebreid met koetshuis, koetsierswoning, paardenstal en machiniekamer), theekoepel (Turkse tent), moestuin met zestien kassen en tuinmuur, enige bruggen, grafkapel, ijskelder annex wijnkelder, tuinmanswoning, boerderij, diverse marmeren beelden en tuinvazen die Hacke in Italië had gekocht en een fontein met beelden-groep. Curieus was de luchtwachtoren, die na 1950 op Eikenrode gebouwd is in het kader van de Koude Oorlog. Deze van geprefabriceerde betonnen raatbouw-elementen gebouwde toren fungeerde als waarnemingspost voor laagvliegende vliegtuigen uit het oosten. In 1964 werd de toren afgebroken.

Met uitzondering van het landhuis, orangerie/koetshuis en familiegrafkapel zijn alle bouwwerken verdwenen. Het marmeren Christusbeeld is in 1984 uit de grafkapel overgebracht naar de oud-katholieke kerk te Hilversum.

Het park bezit een verrassende structuur en vele bijzondere oude bomen. De aanleg wijst op een meesterhand. Het park is in het midden van de 19e eeuw aangelegd in landschapsstijl. Het rechthoekige landhuis ligt centraal in het park; orangerie/koetshuis en grafkapel liggen terzijde. Zowel aan de voor- als aan de achterzijde van het landhuis liggen open ruimten die door coulissen zijn omgeven. Aan de voorzijde (westzijde) bestaat de open ruimte uit een glooiend gazon met een kleine ronde vijver. De open ruimte aan de achterzijde (oostzijde) bestaat uit een grote slingervijver met eilandje, die aan de oostzijde wordt begrensd door twee heuvels. In de bij de grafkapel gelegen heuvel bevindt zich een ijskelder. Ten noorden van de ijskelder ligt een derde kleine ronde vijver. De coulissen bestaan uit groepen rhododendron en coniferen. Een derde, door loofbomen begrensde open ruimte ligt aan de zuidzijde van het huis. Deze ligt in het verlengde van de Bremlaan in de aangrenzende nieuwbouw. Over alle drie genoemde open ruimten lopen zichtlijnen. Bovendien was er een zichtas in noordwestelijke richting naar de orangerie.

De hoofdingang vanaf de Nieuw Loosdrechtsedijk bestaat uit een slingerende oprijlaan. Vanaf de ingang kon men langs een groep eiken en een majestueuze groep van vijf bruine beuken over het gazon met de kleine ronde vijver kijkend meteen de voorgevel van het huis zien. Thans is deze zichtlijn dichtgegroeid. De met klinkers bestrate oprijlaan bevatte een lus; hierover konden de koetsen voorrijden. Van het zuidelijk deel van de lus zijn de klinkers na 1975 verdwenen, waardoor het pad vrijwel onbegaanbaar is geworden.

De lanen bestaan uit zomereik, beuk en linde. Opvallend is een slingerende beukenlaan die vanaf de hoofdingang door het bos in de richting van het huis loopt. Bij een grote groep van acht lindes aan de zuidwestzijde van het huis komt deze beukenlaan samen met de zuidelijke lus van de oprijlaan en een recht eikenlaantje dat albuigt naar het Zwarte Pad.

In het park zijn vele oude bomen aanwezig. Daarbij kunnen drie leeftijdsklassen worden onderscheiden, die corresponderen met de activiteiten van drie generaties van de familie Hacke. De leeftijdsklassen van de bomen zijn

Achterzijde van de buitenplaats.

120 à 130 jaar, 100 à 110 jaar en 70 jaar. De majestueuze groep van vijf bruine beuken langs de oprijlaan en de mammoetboom aan de slingervijver zijn 120 à 130 jaar oud. Deze bomen zijn door Jan Conrad Hacke geplant en dateren tevens uit de tijd dat J.D. Zocher jr. actief was als landschapsarchitect. De mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) is een der pronkstukken van Eikenrode. Deze boom is afkomstig uit Californië en is in 1853 in Europa ingevoerd. Het is opmerkelijk dat deze soort zo kort na de introductie in Europa op Eikenrode is aangeplant; dit exemplaar is in ieder geval een der oudste van Europa.

Natuurwaarde

Eikenrode ligt op de overgang van zand- naar veengronden (van het Gooi naar het Vecht-plassengebied). Via het parkbos van Nooit Gedacht loopt dit complex met hoog opgaand geboomte uit in de Ster.

Het park bestaat overwegend uit de inheemse soorten beuk en zomereik. Het kan beschouwd worden als een goed voorbeeld van het wintereiken-beukenbos (*Fago-Quer-*

cetum). Er is veel opslag van hulst en taxus.

Het voormalige kassengebied vertoont een opmerkelijk rijke flora. Dank zij het puin dat zich hier in de grond bevindt groeien er diverse bosplanten van voedselrijke bodem: mannetjesvaren, robertskruid, bochtig havikskruid (vrij zeldzaam; heette vroeger gevlekt havikskruid), muursla, look-zonder-look, stinkende gouwe, schaduwgras, dagkoekoeksbloem, kamperfoelie en ijle zegge. Elders in het bos groeien o.a. adelaarsvaren, lelietje-van-dalen, bosandoorn en gewone vogelmelk. Bijzondere vermelding verdient het talrijk voorkomen van de fraaie koningsvaren aan de noordrand van het bos. Dit is een wettelijk beschermde soort.

In de verruigde gazons groeien o.a. biggekruid, hemelsleutel en Sint-Janskruid. Knolboterbloem, die hier tien jaar geleden talrijk voorkwam, is vermoedelijk verdwenen.

Het park is rijk aan stinzenplanten, dit zijn overwegend bol- en knolgewassen die in het kader van de Engelse landschapsstijl ter verfraaiing zijn aangeplant. Te noemen zijn: bosanemoon (twee groepen, die de laatste jaren in omvang en bloeirijkdom sterk zijn afgenomen), gele narcis (op het paardenkerkhof

Voorzijde Eikenrode.

zijn indertijd 10.000 bollen van een kleinbloemige gele narcis aangeplant), bonte crocus, sneeuwkllokje (deels met gevulde bloemen), groot sneeuwkllokje, blauw druifje en siberische sterhyacint. Lelietje-van-dalen is vermoedelijk ook deels aangeplant.

Eikenrode vervult een oasefunctie voor verscheidene bijzondere diersoorten. Vele vogelsoorten die kenmerkend zijn voor oud parkbos broeden hier, o.a. bosuil, buizerd, grote bonte specht, groene specht, boomklever, boomkruiper, heggemus, winterkoning, roodborst, vink, merel, zanglijster, tortelduif, tift-

jaf, ekster, vlaamse gaai, koolmees, pimpelmees en zwartkoptuinfluiter. Tot voor enkele jaren broedde er een kleine kolonie blauwe reigers op Eikenrode. In een aangrenzend bos broeden o.a. ook havik, goudvink en wiewaai, vroeger ook nachtegaal.

Van de hier voorkomende zoogdieren zijn eekhoorn en vos vermeldenswaard; soms wordt een ree waargenomen.

Op Eikenrode is in 1994 de aanwezigheid van vijf soorten vleermuizen vastgesteld: rosse vleermuis (twee kraamkolonies in oude beuken), watervleermuis (kraamkolonie in oude eik), laatvlieger, ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis. Eventueel kan de ijskelder geschikt gemaakt worden als winterverblijfplaats voor vleermuizen.

In 1994 zijn diverse exemplaren van de ringslang waargenomen. Voorts kleine watersalamander, bruine kikker en pad. Boven de vijvers vliegen regelmatig libellen. Bovendien fladderen hier verscheidene vlindersoorten rond, die nog niet op naam zijn gebracht.

Besluit

Uit de gang van zaken rond de buitenplaats Eikenrode blijkt hoe historische verenigingen invloed kunnen uitoefenen op de bescherming van het erfgoed in hun eigen omgeving. Nadat het complex was aangewezen als rijksmonument heeft de gemeente Loosdrecht opdracht verleend aan het adviesbureau Haskoning voor het opstellen van een plan voor restauratie van landhuis en koetshuis, een nieuwbouwlocatie in de voormalige moestuin en de herinrichting van het park. Nadat dit plan is uitgevoerd zullen de Loosdrechtse bevolking en ongetwijfeld ook vele bezoekers van elders kunnen blijven genieten van dit waardevolle cultuur- en natuurmonument.

Jonkheer Henri van Sypesteyn

en het oude hek van Hoekenburg

C.L. van der Leer

Een korte pelgrimage vooraf

Den Haag, juli 1995. Een lome warmte rust doodstil op de verweerde, hier en daar scheefgezakte zerken van de meer dan zes eeuwen oude begraafplaats Oud Eik en Duinen. Een enkele hoge, kromgegroeide eik probeert tevergeefs de verweerde grafmonumenten te beschermen tegen het onbarmhartig helle zonlicht. Zonlicht dat nieuwsgierig klimt over elke steen en onbeschaamd binnendringt door iedere spleet in de bijna uiteenvallende graf-tomben. Een eeuwenoude kapelruïne die sinds het eind van de 16e eeuw als een verstild decor aan de rand van deze dodenakker staat heeft toch nog een belangrijke taak. Als een postume troost verdeelt hij zorgvuldig zijn weldadige schaduw over de weggesleten opschriften op de liggende zerken. Die hadden de herinnering levend moeten houden aan degenen die hier aan de aarde werden toevertrouwd.

En daar, bijna aan de rand van die steeds vager wordende schaduw ligt het doel van mijn korte pelgrimage. Een ogenschijnlijk vergeten plekje: de sobere grafzerk van jonkheer Catharinus Henri Cornelis Ascanius van Sypesteyn. Ook zijn naam is nog slechts met veel moeite te lezen. Verder verraadt niets dat hier de man ligt die tijdens zijn leven bezeten was van eerbied voor het verleden en dus een verwoed verzamelaar werd van oudheden. Zo kwam het dat uiteindelijk hij het oude hek van de Voorburgse buitenplaats Hoekenburg redde van de sloop. Dat gebeurde in 1911.

Jonkheer Henri van Sypesteyn

Jonkheer Catharinus Henri Cornelis Ascanius van Sypesteyn wordt op 14 december 1857 geboren in een deftig huis te Den Haag. Hij was het derde kind maar de enige zoon van ouders die beiden uit een respectabel geslacht stammen: jonkheer Jan Willem van Sypesteyn

en jonkvrouwe Adriana Wilhelmina van Vredenburg. Van zijn vader erfde hij de bevoegdheid voor het verleden en voor zijn familiegeschiedenis in het bijzonder. Hij trad al jong in de voetsporen van zijn vader toen hij zich ging toeleggen op het verzamelen en ordenen van handschriften, portretten, oude curiosa en zeldzaamheden. Van zijn moeder erfde hij plichtsbesef en een ijzeren doorzettingsvermogen dat weinig ruimte liet voor anderen die zijn idealen doorkruisten. Dat doorzettingsvermogen kwam hem goed van pas, want al snel werd zijn leven volledig beheerst door één grote passie waaraan hij zijn hele leven zon opofferen: de herbouw van zijn voorvaderlijke kasteel.

Dit kasteel stond in lang vervlogen tijden in de drassige Sypte te Loosdrecht, aan de rand van de laaggelegen grond waar het water doorheen 'sijpelde' om zo de slotgracht van voldoende water te voorzien. Omstreeks 1400 werd het kasteel verwoest door een vijandelijke overval vanuit het naburige Mijnden. Het werd herbouwd, weer verwoest, weer herbouwd en nogmaals verwoest. In de 17e eeuw waren de ruïnes van het verwoeste kasteel voorgoed van de aardbodem verdwenen en daarmee de laatste zichtbare herinnering aan het stamslot. Vanwaar die herbouwvisioenen na bijna drie vervlogen eeuwen? Het besef stamhouder te zijn, drukte zwaar op Jonkheer Henri. Maar de tijd verstreek, hij bleef ongehuwd en dus kinderloos. Wilde hij als stamhouder toch een duidelijke daad stellen? Een daad die iets tastbaars zou terughalen uit de familiehistorie, en tegelijkertijd zijn geslacht zichtbaar kon doen voortleven in de herinnering van de komende eeuwen?

In het voorjaar van 1884 had Jonkheer Henri een bezoek gebracht aan (Nieuw-)Loosdrecht. Daar hoorde hij hoe in de volksverhalen het oude slot Sypesteyn nog voortleefde. En in de kadastrale leggers op het gemeentehuis bleek het terrein waar het oude kasteel

De ruïne van de kerk van Eik en Duinen in de 18e eeuw. Linksvoor de ruïne vindt een begrafenisplechtigheid plaats, rechtsonder knielen bedevaartgangers.

vermoedelijk had gestaan gemakkelijk terug te vinden. Weliswaar was de grond inmiddels gesplitst in verschillende percelen en bebouwd met boerenwoningen, maar het geheel was goed herkenbaar. De mooiste verrassing vormden echter de wapenstenen die zijn voorvader Cornelis Ascanius in 1664 had laten maken. Die voorvader had in die tijd ook plannen gemaakt om het kasteel weer in oude gedaante te herbouwen. De vernielingen door plunderende Franse troepen in 1672 hadden dat echter verhinderd. Maar die wapenstenen waren er nog, in het bezit van burgemeester Hacke van Mijnden. En die gaf de stenen zomaar spontaan cadeau aan jonkheer Henri. De jonkheer beseftte dat hij op dat moment de eerste stenen van zijn herbouwvisioen concreet in beide handen hield. Het duurde nog tot 1901 voor de hij de voorvaderlijke grond vrijwel geheel had aangekocht en de realisering van zijn droom ter hand kon nemen. Het

begin was veelbelovend. Bij de onmiddellijk begonnen opgravingen bleken de fundamente van de kasteelgebouwen en de duidelijke sporen van de oorspronkelijke grachten, beschouwingen, bruggen en terreinen nog verrassend gaaf in de grond aanwezig te zijn. De herbouw kon op basis van de oude fundamente gerealiseerd worden.

Maar voordat die herbouw van het kasteel zelf begon, zag de jonkheer kans om op de teruggevonden terreinen zijn andere ideaal te verwezenlijken: de reconstructie van een 'Oud-Nederlandsche tuin'. En daarmee komen we dan op het spoor van het oude Voorburgse Hoekenburghek.

Van Sypesteyn en de 'Oud-Nederlandsche tuinkunst'

Omstreeks 1902 begon de jonkheer met de aanleg van een park en een tuin in de stijl van de 16e en 17e eeuw. Op zijn voorvaderlijke grond wil hij, rondom het nog te herbouwen kasteel, laten zien hoe zo'n Oud-Nederlandse tuin *nu nog had kunnen zijn als het met piëteit en veel liefde zo goed doenlijk in stand gehouden was*. Bij de reconstructies maakte Van Sypesteyn gebruik van zijn grote collectie 16e- en 17e-eeuwse afbeeldingen die hij inmiddels had verzameld.

Als eerste werd het park aangelegd, direct buiten de kasteelgracht, in 17e-eeuwse stijl met rechte paden, een lindelaan die uitlopend op een bos, en veel bijzondere boomsoorten. Daarna volgde de aanleg van voorplein en slottuin. Het voorplein kreeg het 16e-eeuwse uiterlijk met vierkante grasvlakken, een waterput en enkele schaduwrijke bomen als kastanje, linde en eik. De 16e-eeuwse slottuin kwam uiteraard binnen de bescherming van de kasteelgracht te liggen. Deze tuin werd omgeven door hagen en loofgangen, met daarbinnen symmetrische bloemvakken omrand door buxushaagjes. Ook de kunstig geknipte buxusvormbomen zijn symmetrisch in deze tuin aangebracht. Van de geplande kruidentuin en middeleeuwse boomgaard met (gras)zodenbank en bron of fontein werd echter niet veel gerealiseerd. Op de bedoelde plek naast het kasteel werden nog wel enkele oudere appel- en peersoorten geplant, maar

Jonkheer Henri van Sypesteyn in zijn 'Oud-Nederlandse tuin' met zijn twee honden, ca 1930.

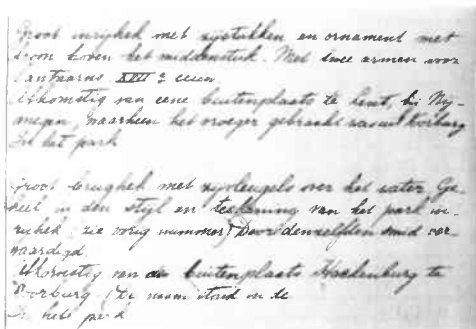
daar is het bij gebleven. Een doolhof kwam er wel, in 17e-eeuwse trant, opgebouwd uit beukenhagen, aangelegd op een eilandje naast het park.

In 1907 waren de voornaamste tuindelen aangelegd en kon de jonkheer zich even in alle rust gaan wijden aan het schrijven van een boek over de Nederlandse tuinhistorie. Zo'n boek vond hij dringend nodig. Want, zo schreef hij: *is het niet verwonderlijk dat in de Nederlanden, die eeuwenlang een zoo voornamste plaats innamen bij de beoefening van de tuinbouw, wier tuinarchitectuur steeds de bewondering van de naburige landen opwekte die hen navoldden, dat hier geen enkel boekwerk bestaat, dat, zelfs onvolledig, een beeld geeft van de geschiedkundige ontwikkeling van deze beide zoo belangrijke uitingen van kunst en nijverheid in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden? (...) Nog een reden bestond er voor mij om het uit te geven. En die was om de kennis omtrent de oude Nederlandsche tuinen wat meer in ons land te verbreiden.* Het boek, getiteld 'Oud-Nederlandse Tuinkunst' kwam in 1910 gereed. Het bleek een unieke publicatie: het eerste boek in Nederland dat op deskundige en bociend-helder geschreven wijze een geschiedkundig overzicht geeft van de Nederlandsche tuinarchitectuur van de 15de tot de 19de eeuw. Verder bevat het 111 afbeeldingen bijna alle genomen naar nog niet eerder gereproduceerde Nederlandsche schilderijen, miniaturen, tekeningen, prenten of voorwerpen en in originele opnamen. Veel tuin-historische inzichten die de Jonkheer in zijn boek beschreef, hadden inmiddels concrete vorm ge-

kregen in zijn eigen tuin. Maar de kroon op zijn tuinreconstructie ontbrak nog. Dat moesten de hekken worden die, zoals hij in zijn boek schreef, een wezenlijk onderdeel vormen van een historische tuin.

Van Sypesteyn en de hekken in de tuinkunst

Een omheining beschermt een tuin tegen de buitenwereld en geeft het zijn gewenste beslotenheid. Zo'n omheining bestond aanvankelijk uit een aarden wal, houten palissade, doornhaag of dicht vlechtwerk van takken. Het is niet toevallig dat het woord tuin afkomstig is van 'tunc', een oud woord dat uiteindelijk omheining van wilgentenen betekent. Van Sypesteyn beschreef in zijn boek hoe zo'n omheining in de loop der eeuwen zijn verdedigende noodzaak verloor, zoals dat met kastelen ook het geval was. Wel behield het hek zijn functie van afscheidingsmogelijkheid, een aanduiding waar het eigen erf begon en dat van een ander ophield. Ook werden hekken geplaatst binnen het eigen gebied, bijvoorbeeld om de toegang tot verschillende tuinonderdelen te markeren. Er ontstond bij dit alles meer behoefte aan ruimte en openheid; de tuinafscheiding werd 'doorzichtiger', liet uitzicht op de buitenwereld, maar gunde ook een blik naar binnen. Een open hek gaf daarbij visueel diepte aan wat er achter lag waardoor het ook een perspecti-

Fragment uit het notitieboek van Van Sypesteijn met aankoopgegevens betreffende twee hekken waaronder het hek van Hoekenburg.

sche functie in de tuinarchitectuur kreeg. Uiteindelijk werden ook de zware dichte toegangspoorten bij de ingang van het erf vervangen door grote inrijhekken waar onbelemmerd doorheen gekeken kon worden. Aldus kon de 17e-eeuwse toeschouwer ongehinderd, maar op gepaste afstand, onder de indruk komen van de allure die Huis en tuin naar buiten moesten uitstraalden om daarmee de hoge status van de bewoner te weer spiegelen.

Die openheid van de hekken kon ook gebruikt worden als teken van gastvrijheid, zoals in de tuin van Constantijn Huygens. Hij had omstreeks 1640 in Voorburg de buitenplaats Hofwijck laten aanleggen naar eigen ontwerp, in de vorm van een menselijke gestalte. Enkele jaren na het gereedkomen had hij in het uitvoerige gedicht 'Hofwyck' de bijzonderheden van zijn buitenplaats beschreven. Constantijn gaf aan hoe hij de gastvrijheid van zijn buiten bewust inbouwde met twee lindelanen die als twee armen de gasten met een breed uitnodigend gebaar welkom heetten en omarmden. Ook de hekken werden ontworpen als gebaar van welkom. De poorten waren 'gescheurt', opengewerkt tot open hekken. In zijn gedicht

Kwitantie voor de levering van het Hoekenburghek door de firma S.H. Jonkman.

Hofwyck sprak hij dan ook over 'open-deuren-werk' in een tweetal regels die Van Sypesteijn citeerde in zijn beschouwingen:

T'zijn Heckens, Vreemdeling, en dat heeft oock sijn sin;
T'is open-deuren-werk.

Verderop in hetzelfde gedicht blijkt overigens dat Constantijn zelfs twee hekken heeft aangebracht om te benadrukken dat gasten dubbel welkom waren:

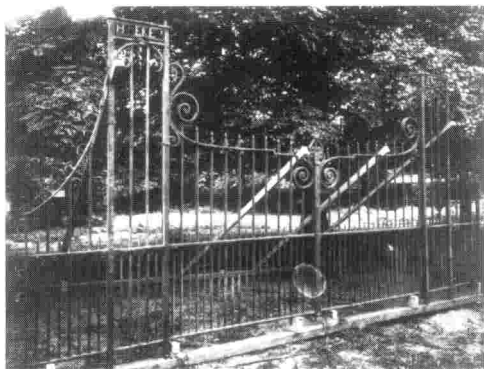
Twee Poorten seggen meer; (...)

En dat de vrienden op mijn brood en op mijn 'wijn

Niet half, niet heel, niet eens, maar tweemaal welkom zijn.

Van Sypesteijn vermeldde hoe we in de vorm van de eerste doorzichtige ijzeren hekken toch nog iets van het oorspronkelijke verdedigende karakter kunnen zien: ze bestaan uit onderling verbonden, iets van elkaar afstaande lansen of speren die met de punt naar boven zijn gezet. Verder werden aan de onderkant van de hekken vaak extra spijlen geplaatst om dieren tegen te houden. Aanvankelijk waren de hekken sober van uitvoering, later werden ze steeds sierlijker. Vooral de 17e- en 18e-eeuwse inrijhekken bij de buitenplaatsen zijn imponerend rijk geornamenteerd om samen met Huis en tuin de grandeur van de bewoner uit te stralen. Hekken werden zo echte topstukken van smeedkunst, architectonische kunstwerken, die niet meer weg te denken zijn uit de geschiedenis van de tuinkunst.

Vandaar dat Van Sypesteijn op zoek ging naar oude hekken, om die op diverse bewust gekozen plaatsen in zijn 'Oud-Nederlandsche tuin' een zinnvolle plaats te geven. Zijn aankopen legde hij nauwkeurig vast in een notitieboek, met meestal de plaats van herkomst erbij vermeld. En zo kocht hij, volgens dit notitieboek en de bewaard gebleven kwitantie, op 10 oktober 1911 via de firma Jonkman uit Den Haag voor f175 het oude hek van de Voorburgse buitenplaats Hoekenburg. Dit hek moest daar weg omdat het vervangen zou worden door een ander, groter hek. Aldus redde de jonkheer het fraaie hek van een onverdiend einde op de schroothoop. In hetzelfde jaar werden de fundamenten van het oude kasteel Sypesteijn volledig blootgelegd en werd met de herbouw van het kasteel zelf begonnen. Hierbij werden veel bijzondere bouwmaterialen, interieuronderdelen en historisch waardevolle ornamenten gebruikt die Van Sypesteijn inmiddels had opgekocht, meestal uit oude ge-

Het oude hek van Hoekenburg kort na plaatsing "op de brug naar het park op den Sypesteyn 1913". Bovenin het hek zijn nog de restanten aanwezig van de letters HOEKEN-BURG.

bouwen die gesloopt werden. Van Sypesteyn geeft het Hoekenburg-hek een mooie plaats in zijn kasteeltuin. Alvorens die plek te beschrijven is dit een goed moment om eerst op zoek te gaan naar de plek in Voorburg, waar het hek oorspronkelijk stond.

Hoekenburg en de oorspronkelijke plek van het oude hek

Behalve de vermelding dat het hek afkomstig is van de buitenplaats Hoekenburg te Voorburg,

heeft Van Sypesteyn over de originele standplaats niets vastgelegd. Stond het hek bij de vroegere ingang, de plek waar nu de Hoekenburglaan uitkomt op de Prinses Marianne-laan? Of stond het hek wellicht bij de nog steeds aanwezige tuinmanswoning in het park of op de plaats waar nu een nieuw hek de directe ingang van het Huis Hoekenburg markeert? Allemaal vragen waarop het antwoord misschien verscholen lag in de oude archiefstukken die van Hoekenburg bewaard zijn gebleven. Dat vergde een speurtocht in archieven en verzamelingen, tijdrovend maar wel spannend. En het leverde veel aardige gegevens op over de buitenplaats Hoekenburg zelf. Na vele vergeelde akten in het oude archief van Voorburg gelezen te hebben, lag daar eindelijk een akte die een duidelijke aanwijzing bevatte over de originele plek van het hek.

Op 31 december 1868 werd de buitenplaats Hoekenburg verkocht. In de daartoe opgemaakte notariële akte werd uiteraard de rijke allure van de buitenplaats beschreven: een buitenplaats met bijtarkamer, paardenstal, koetshuis, koepel aan de Vliet, tuinmanswoning, boomgaard, moestuin met *perzikenkast* en *druivenlessenaar*, zware opgaande bomen en andere bekoorlijkheden. Ook het hek wordt genoemd, met een toevoeging tussen haakjes. Gesproken wordt van de *portierswoning* (*thans*

De buitenplaats Hoekenburg als hotel-pension en café-restaurant omstreeks 1900.

Het oude tolhuis, de voormalige portierswoning aan de oprijlaan van Hoekenburg. Tussen de boomstammen door is direct naast het huis nog net een gedeelte zichtbaar van het openstaande hek, ca 1900.

tolhuis) aan het hek der oprijlaan. Juist die toevoeging tussen haakjes leidde het spoor naar het definitieve antwoord. Want van dat tolhuis is een oude ansichtkaart bewaard gebleven. Een kaart, verstuurd in augustus 1901, met de Prinses Mariannelaan gezien vanaf de Geestbrug. Tussen de bomen is rechts het tolhuis te zien, de voormalige portierswoning van Hoekenburg. De eerste blik op de kaart is teleurstellend. Geen hek te zien, lijkt het. Maar een vergrootglas geeft een andere, zeer verrassende kijk. Want dat glas onthult tussen de bomen, de vage contouren van een openstaand hek. En in die contouren is duidelijk de krul te zien die zo kenmerkend is voor het oude Hoekenburghek.

Zo heeft die oude ansichtkaart het geheim onthuld van de plek waar eertijds het hek stond. In 1911 moest dit hek plaats maken voor een nieuw, dat de toenmalige eigenaar van Hoekenburg, Jan Daniël Martinus de Voogt, kort daarvoor had gekocht op de wereldtentoonstelling te Brussel. Gelukkig wachtte het oude hek een mooie nieuwe bestemming toen Jonkheer Van Sypesteyn het in hetzelfde jaar overbracht naar zijn kasteelgrond in Nieuw-Loosdrecht. Daar staat het nog steeds als een bewijs hoezeer het de moeite waard is om zuinig te zijn op onze historische kostbaarheden.

Sypesteyn en het oude hek van Hoekenburg

Augustus 1995. Rond kasteel Sypesteyn in Nieuw-Loosdrecht heerst de vredige stilte van een Oud-Hollandse slottuin. Riddersporen, kattenkruid, kamille en lavendel proberen schuchter hun tere kleuren te verbergen achter de beschermende haagjes. Maar hun bedwelmende hoogzomergeur verradt hen keer op keer. Daarom worden ze een geliefde landingsplek voor de honderden over elkaar buitelende vlinders. De zon speelt uitbundig met haar vrolijke licht over de vele koningsblauwe hekken, die ieder een stukje tuingeschiedenis uitbeelden. Elk hek heeft een belangrijke functie in de tuin en het park: de één markeert de ingang, enkele andere de overgang naar een nieuw tuingedeelte, een volgende vormt een verrassend eindpunt van een laan, of omkadert een bijzonder verge-

Het Hockenburghek met de contouren van kasteel Sypsteyn, 1996.

zicht bij de bosrand. Van daaruit is nog goed te zien hoe diep de weilanden achter het bos in de verte verdwijnen. Ook is te zien hoe, door diezelfde weilanden, lange sloten het eertijds sijpelende water vanuit die verre horizon richting Sypsteyn brengen.

Het oude Hockenburghek heeft een mooi centrale plaats gekregen in de hoofdas van de tuin. Het staat fraai op de brug over de gracht die het park afscheidt van de slottuin, aan het begin van de lange lindenlaan. Het is een ka-

rakteristiek hek, vermoedelijk daterend uit de vroege achttiende eeuw, geheel in ijzer uitgevoerd, met sierkrullen, bollen, zijvleugels en korte tussenspijlen. Die tussenspijlen dienden om ongewenste dieren buiten te houden. De beide zijvleugels hebben aan de buitenkant drie-dimensionale pijlpunten. De naam Hockenburgh die bij de aankoop in 1911 nog gedeeltelijk aanwezig was in de bovenkant van het hek, net onder de bollen, werd door Van Sypsteyn verwijderd. In 1987 kwam tijdens de

restauratie van het hek het hekmerk op de hoofdspijlen weer duidelijk te voorschijn. Zo'n hekmerk is het merkteken van de ijzerfabrikant. Het Hoekenburghek draagt als hekmerk de bekroonde initialen WR.

Wandelend in het park komt vanzelf de vraag naar boven hoe de tuin van Hofwijck eruit zou hebben gezien als Van Sypesteyn zijn werk daar had kunnen afmaken. Van Sypesteyn, die een bewonderaar van Huygens was, woonde op 16 juli 1916 de oprichtingvergadering bij van de Vereniging Hofwijck. Het doel was Hofwijck van de sloop te redden. Van Sypesteyn werd bestuurslid en voorzitter van de restauratiecommissie. Hoewel het herstel van het Huis voorrang kreeg, wijst genoemd voorzitterschap van Van Sypesteyn er op dat reeds toen de restauratie van de Hofwijcktuin minstens zo belangrijk werd gevonden. Door een fundamenteel meningsverschil met de tamelijk tactloze en autoritaire Hofwijckvoorzitter, Hofstede de Groot, stapte Van Sypesteyn echter in 1918 uit die restauratiecommissie en bedankte uiteindelijk ook voor het lidmaatschap van de Vereniging. Van een historisch goed doordachte reconstructie van de Hofwijcktuin kwam daardoor niet veel terecht. Wellicht zou de jonkheer er ook voor gezorgd hebben dat in de Hofwijcktuin veel meer 'open-deuren-werck' waar Constantijn Huygens reeds over schreef was gekomen. Dat zou ongetwijfeld het Huis, de beelden en de tuin een betere bescherming hebben geboden dan de kwetsbare situatie van nu.

De terugtocht uit het park voert weer door het oude hek van Hoekenburg. Het voelt als de herleving van een stukje lang vervlogen Voorburg. Zo maar binnen handbereik. Maar op het moment dat ik het hek een laatste keer wil aanraken, flitst opeens de schim van de jonkheer door mij heen. Alsof hij ten afscheid nog eenmaal over de brug komt aangelopen, zoals hij dat, tot zijn overlijden in 1937, honderden keren moet hebben gedaan. Uiter-

aard is hij vergezeld van zijn trouwe honden. Die liggen hier dichtbij het Hoekenburghek begraven op het hondenkerkhof, diep onder het gras van de langgerekte singel. Een verstild plekje achter de mooiste vormboom uit de tuin en vlakbij het oude beeld van Nimrod, de beschermgod van de jacht. Als tenslotte het hek voorzichtig dichtvalt liggen drie eeuwen tuingeschiedenis achter mij. Gelukkig weet ik die nu veilig beschermd door de tien eerbiedwaardige hekken. Die hebben het nu al drie eeuwen trouw volgehouden. Ze zullen hier zeker nog eeuwenlang hun dankbare taak kunnen vervullen.

Opgedragen aan Jeannette van Schaik, Josefine Boers, Henk Boers, Hans van Roon en al die andere vrijwilligers die in de tachtiger jaren de tuin van Sypesteyn hebben gered uit de verwaarloosde en diep vervallen staat, en die met veel piëteit, deskundigheid en noeste arbeid de tuin weer hebben teruggebracht tot de Oud-Nederlandse bloemenhof die de naam Sypesteyn weer met ere kan dragen.

Bronnen

- Oud-Archief Gemeente Voorburg; Archief Huygensmuseum Hofwijck, Voorburg; Archief kasteel-museum Sypesteyn, Nieuw-Loosdrecht.
C.H.C. van Sypesteyn, *Oud-Nederlandse tuinkunst* (Den Haag 1916).
A.D. Wumkes, *Jhr Catharinus Henri Cornelis Ascanius van Sypesteyn. Kleine kroniek van zijn leven* (Nieuw-Loosdrecht 1971).
Irene Dankelman, 'Jonkheer van Sypesteyn. Aanleg terrein. Onderdelen van de aanleg' in: Irene Dankelman, Tammo Smith en André van der Goes (ed.), *De Sypesteyn. 16e eeuwse tuin uit de 20e eeuw* (Loosdrecht 1977).
Josefine Boers en Jeannette van Schaik, 'De hekwerken van kasteel Sypesteyn. Symbiose van tuinarchitectuur en smeedkunst', *Groen* nr 7/8 (1988).
J.M. van Schaik, *Een rondgang door de tuinen van kasteel Sypesteyn* (Nieuw-Loosdrecht 1993).
A.J.A.M. Lisman, 'Toegangshekken in de Vechtstreek', *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Nijfderake* (1994).
Kees van der Leer, 'Constantijn Huijgens op Hofwijck. Een hoveling als hovenier', *Historisch Voorburg* jrg 2 nr 2 (1996).

Jonkheer Catharinus Henri Cornelis Ascanius van Sypesteyn

M. Eerelman en A.P. Hanselman

De meeste mensen in deze regio weten tegenwoordig wel dat het middeleeuws aandoende Kasteel-Museum Sypesteyn in Nieuw-Loosdrecht pas aan het begin van deze eeuw is gebouwd door de Haagse jonkheer Van Sypesteyn. In het voorgaande artikel zijn reeds vele gegevens over zijn leven vermeld. Maar wie was hij eigenlijk, met wie had hij contact en hoe zag hij eruit? Dit zijn slechts een klein aantal vragen die over deze fascinerende en gedreven man te stellen zijn.

De jonkheer kwam aan het einde van de vorige eeuw als een vreemdeling naar het geïsoleerde Loosdrecht met een uitzonderlijke missie: het bouwen van een kasteel. Hoe keken de bewoners van het dorp tegen hem aan?

Velen van hen hebben aan het begin van deze eeuw voor hem gewerkt, met hem samengewerkt of zijn op een andere manier met hem in aanraking gekomen. De jonkheer had bijvoorbeeld nauw contact met dominee Vellenga en de schoolmeester Voogsgeerd, die beiden interesse hadden in de geschiedenis van het dorp Loosdrecht en zodoende ook zeer geïnteresseerd waren in de bouw van het kasteel en van de geschiedenis van de familie Van Sypesteyn. Beiden hielpen met de aankoop van de grond, zij deden historisch onderzoek en onderhielden een intensieve briefwisseling met de jonkheer. Het leek er echter op dat er concurrentie was tussen deze twee 'volgelingen', met name van de kant van Voogsgeerd. Toen hij hoorde dat de dominee een boek over de geschiedenis van Loosdrecht wilde schrijven, stuurde hij een felle brief naar de jonkheer: *Het eerste en het laatste woord moet aan ons. Wij schrijven hier de geschiedenis.*¹ Voogsgeerd was waarschijnlijk bang zijn bevoorrechte plaats te verliezen. Hij liet geen gelegenheid voorbij gaan om zijn sympathie voor de jonkheer en de bouw van zijn kasteel te tonen, waarbij hij veelal hoogdravende taal uitte: *Een tienjarige heldenonder-*

neming. Het groote publiek weet niet en beseft niet, wat het is geweest; maar ik kan er wat beter over oordelen en daarom kan ik ook beter waarderen. Het is een geschiedkundige heroëvering; een historische overwinning, zichtbaar en tastbaar voor de gehele wereld.(...). Zo schreef hij tien jaar nadat de jonkheer begonnen was met de bouw van het kasteel.²

Van Sypesteyn was een echte aristocraat van de oude stempel, zijn familie en zijn stand waren erg belangrijk voor hem. De contacten met mensen die hij als zijn gelijke zag, waren dan ook over het algemeen goed, hij kon zeer hoffelijk en charmant zijn. Toch was er sprake van een zekere afstandelijkheid van zijn kant. *Hij schiep geen afstand maar er was afstand en op die afstand was hij beminnelijk en liet hij ook zijn hart spreken (...).*³ Buiten de vriendschappen

Jonkheer C.H.C.A. van Sypesteyn (1857-1937).

Opgravingen in 1911 van de fundamenteën van het huis Sypesteyn.

met de notabelen van het dorp had Van Sypesteyn natuurlijk ook contact met zijn werknemers. Hij gedroeg zich ook tegenover hen over het algemeen vriendelijk, maar hij liet wel merken dat hij de meerdere was. Er was een duidelijke kloof, de werknemers moesten, als zij bij hem binnen kwamen, blijven staan en vooral de pet afnemen. Hij duldde geen tegenspraak en wilde zeker niet als hun gelijke behandeld worden. Een arbeider die eens opmerkte *als ik zoveel geld had als u zou ik niet in zo'n oud pak lopen*, kon onmiddellijk vertrekken en hoefde niet meer terug te komen.¹ Ook was hij vrij wantrouwend. Als hij merkte dat een van zijn werknemers iets verkeerd had gedaan, gaf hij hen een boete, dan hield hij bijvoorbeeld een rijksdaalder van het loon in.²

Aan de andere kant maakten de werklui ook wel gebruik van zijn vriendelijkheid. Als zij iets interessants vonden tijdens het onderzoeken van de grond en dit aan de jonkheer gaven, kregen zij van hem een borrel. En zo gebeurde het dat werknemers een gevonden voorwerp, bijvoorbeeld een oude kruik, in tweeën braken en hem dit op verschillende dagen gaven, om op die manier twee drankjes in de wacht te slepen.³ Ook verrasten zij hem wel eens met een stuk (semi-)antiek uit eigen huis, dat zij onder de aarde smeerden om het zo een ouder uiterlijk te geven, waarvoor zij weer een borrel kregen.

Eén van de werklieden met wie Van Sypesteyn regelmatig onenigheid had, was de metselaar

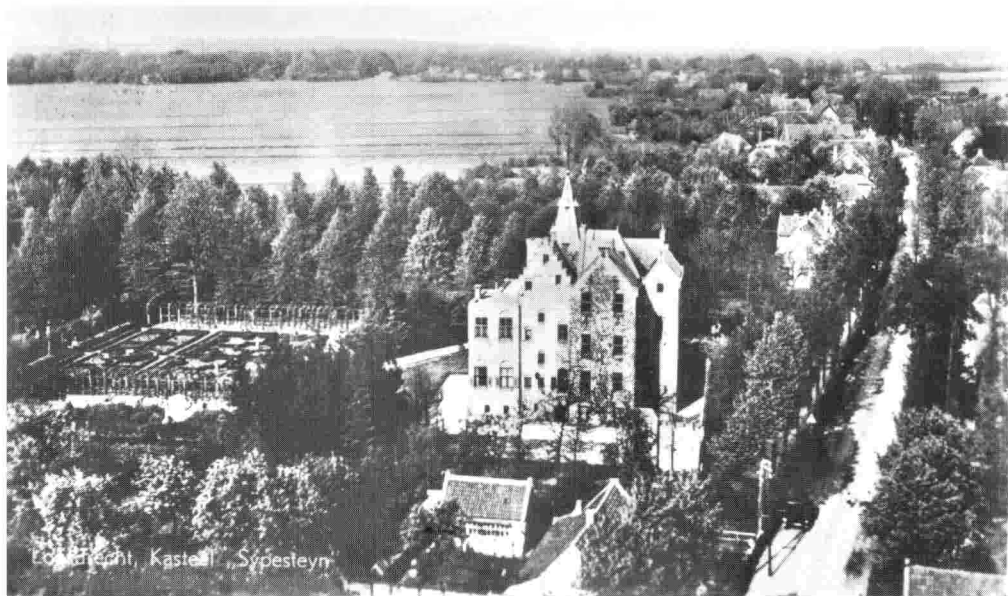
Harmsen. Hij had in 1902 opdracht gekregen de oude grachten uit te graven en te herstellen. Hierbij maakte hij echter volgens de jonkheer grove fouten. Hij verzweeg dat hij fundamenteën had gevonden, omdat hierdoor vertraging op zou treden. In zijn contract stond dat hij in zo'n geval al het werk stil zou moeten leggen. Ook maakte hij een fout in de loop van de grachten, vroeg hoge lonen voor niet nader toegelichte karweitjes en sloopte zonder overleg oude, belangrijke delen van de huizen die voorheen op het terrein stonden. Zo werden een fraaie oude muur met glas-in-lood raam en een kelder met middeleeuwse kloostermoppen niet voor het nageslacht bewaard. Van Sypesteyn was een man die zijn bevelen tot op de letter opgevolgd wilde zien en was zodoende zeer ontevreden over deze werkmans. *Door deze handelingen, in verband met andere bedriegerijen was deze persoon weliswaar gelukkig dadelijk ontmaskerd en voorgoed verwijderd, doch er was toch belangrijke schade (...) toegebracht*, zo schreef de jonkheer.⁴ Harmsen heeft, nadat hij in ongenade was gevallen, nooit meer op het kasteelterrein gewerkt.

Gedurende de bouw was Harmsen geenszins de enige met wie Van Sypesteyn in de clinch lag. In 1911 gaf de jonkheer De Vrind jr., een Haagse architect, de opdracht een ontwerp te maken voor de bouw van het kasteel. Zij waren het echter vaak oneens. De jonkheer wilde zo veel mogelijk oude materialen in het kasteel verwerken, omdat dat naar zijn me-

ning de authenticiteit van het kasteel ten goede kwam. De Vrind stond er echter op de deuren, kozijnen en dergelijke onderdelen gewoon in oude stijl na te maken. Hierdoor voelde de jonkheer zich nogal tegen het zere been geschopt en schreef hij verscheidene malen mopperend in de kantlijn van de brieven die hij van De Vrind kreeg: "onnodige bemoeiing".⁸ Ook vond de jonkheer dat De Vrind niet snel genoeg werkte. Ondanks dit alles was hun persoonlijke contact in de beginjaren van de bouw redelijk goed; de jonkheer gaf de architect zo nu en dan een geschenkje, vaak in de vorm van eten of drank en zij hadden een intensieve briefwisseling. De spanningen begonnen echter steeds meer op te lopen. De brieven van De Vrind werden steeds korter en minder vaak verstuurd, wat uiteraard ook te maken had met de Eerste Wereldoorlog. Maar in 1918 barste de bom, Van Sypesteyn beschuldigde De Vrind ervan geen belangstelling te hebben voor de herbouw van een gebouwtje op het voorplein. Deze ontken- de, en lichtte toe dat hij vanuit Den Haag weinig kon doen omdat de jonkheer geen informatie opstuurde, maar dit hielp niets. In augustus van dat jaar werd de laatste brief geschreven en het contact verbroken. Vanaf die datum liet Van Sypesteyn de bouwtekeningen

maken door de Loosdrechtse timmerman Hennipman en was hij weer volledig eigen baas. In 1927 werd de bouw door geldgebrek gestopt, het kasteel is hedentendage nog steeds niet afgebouwd. Dit is onder meer te zien is aan de blinde muur aan de tuinzijde van het kasteel.

We weten nu iets meer over de contacten van de jonkheer met de bevolking van Nieuw-Loosdrecht. Maar wat vond men van hem, van zijn verschijning, hoe zag hij eruit? Bekend is dat hij zich vervoerde met een ezelwagentje. De ezel was nogal koppig en weigerde zo nu en dan elke dienst, zo weigerde hij over bruggen zonder leuning te lopen. Het beest moest dan met de wagen naar de overkant getrokken worden, waarbij het eens gebeurde dat de jonkheer met zijn vervoer in het water belandde. De kinderen uit het dorp vonden de ezelwagen een fraaie nieuwigheid, zeker als zij eens mee mochten rijden. Een aantal van hen speelden een spelletje met de jonkheer en zijn wagen. Als hij met zijn ezel het dorp in ging, wat zo'n drie keer per week gebeurde, stonden zij hem op te wachten. Dan grepen zij de teugels beet om de wagen te stoppen en vroegen vriendelijk doch dringend om een noot. Hierop gooide Van Sype-

Luchtfoto Kasteel-museum Sypesteyn, ca 1960.

Interieur benedenzaal.

steyn een handvol noten op straat, die de kinderen snel opdraapten, waarna ze hetzelfde trucje nog eens probeerden.⁹ Ook reed de jonkheer het (voormalige) schoolplein tegenover het kasteel wel eens op en deelde daar appels en andere dingen uit de tuin uit aan de kinderen.¹⁰

Behalve door zijn ezelwagen viel de jonkheer op door zijn kleding en zijn honden. Hij wandelde vaak met zijn honden door de tuin en zij vergezelden hem vaak tijdens het thee drinken. Gesuggereerd wordt wel dat deze huisdieren het gemis aan een echtgenote opvulden; de jonkheer bleef zijn leven lang ongehuwd. Het staat in ieder geval vast dat hij zeer aan zijn honden gehecht was, in de tuin is dan ook een apart hondenkerkhof te vinden.

Jonkheer van Sypesteijn zag zichzelf wel als een aristocraat, maar zo zag hij er, wat zijn kleding betreft, in andermans ogen zeker niet uit. Hij droeg een oude jas, een donker pak, handschoenen met gaten en een deftige donkere hoed, waar vaak een scheur in zat. Hij was erg mager en had een grote, grijze snor. Hij zag er altijd slordig uit, maar was desalniettemin een indrukwekkend figuur, (...) *wel iemand waar, in mijn oog, iedereen een beetje tegenop keek*.¹¹ Hij was een markante man, met een markante missie, waar nu nog over gepraat wordt en wiens nalatenschap nu nog te zien is!

In het kader van zijn studie geschiedenis aan de Universiteit Utrecht heeft Arthur Hanselman in opdracht van Kasteel-Museum Sypesteijn onderzoek gedaan naar het leven, de contacten en de doelstellingen van jonkheer C.H.C.A. van Sypesteijn. Hiervoor heeft hij informatie uit het archief van het kasteel-museum en uit interviews verwerkt. Dit artikel is geschreven door Martine Eerelman en Arthur Hanselman met medewerking van Kasteel-Museum Sypesteijn en geeft een korte impressie van het onderzoek.

Noten

1. Archief Kasteel-Museum Sypesteijn, brief van Voogsgaard, gedateerd 10-12-1904, inventarisnummer 186.
2. Archief Kasteel-Museum Sypesteijn, brief van Voogsgaard, gedateerd 14-8-1909, inventarisnummer 186.
3. A.D. Wumkes, *Jhr Catharinus Henri Cornelis Ascanius van Sypesteijn. Kleine kroniek van zijn leven* (Nieuw-Loosdrecht, Van Sypesteijn Stichting 1971), 78.
4. Ibidem, 79.
5. Ibidem, 52.
6. Ibidem, 37.
7. Archief Kasteel-Museum Sypesteijn, inventarisnummer 471.
8. Archief Kasteel-Museum Sypesteijn, brief van De Vrind, gedateerd 25-9-1912, inventarisnummer 185.
9. Informatie afkomstig uit een interview van A.P. Hanselman met mevrouw van der Vliet, 26 november 1996.
10. Informatie afkomstig uit een interview van A.P. Hanselman met mevrouw Doets, 10 december 1996.
11. Informatie afkomstig uit een interview van A.P. Hanselman met de heer Lamme, 13 november 1996.

Johannes Bodecheer Benningh (1606-1642)

Zijn gedichten als bron voor genealogische gegevens

B. de Ligt

Op ongeveer zesjarige leeftijd verhuisde Johannes Bodecheer Benningh met zijn ouders van zijn geboorteplaats Loosdrecht naar Alkmaar. Dat was in 1611. In Leiden en Amsterdam ontwikkelde hij zich tot dichter en geleerde. *Quotidie morimur* was zijn lijfspreuk: Dagelijks sterven wij. In 1642 overleed hij daadwerkelijk, misschien wel tot zijn eigen verbazing. Nu is hij bijna vergeten.

Behalve dichter en geleerde was hij als zoon, kleinzoon, broer, zwager en neef, onderdeel van een familienetwerk dat zich vooral in Amsterdam en het Gooi manifesteerde onder de namen Bodecheer en Banning (of Benning) natuurlijk, en ook Stachouwer en Coppit. Dan gaat het over predikanten, rijke kooplui en invloedrijke ambtenaren. In *Enkele aantekeningen betreffende vroege Amsterdammers in het Gooi* heeft P.M. Vrijlandt over hen geschreven.¹ Over de Stachouwers deed C.A. van Woelderen dat al eerder.² Aanvullingen hierop gaven onlangs G. Adema en F.J.J. de Gooyer.³

Veel van Bodecheers poëzie is gelegenheidswerk. In dat soort gedichten figureren mensen natuurlijk net een beetje anders dan in de officiële stukken. Hoewel het over het algemeen gevaarlijk is gedichten te gebruiken als bron voor biografische of soortgelijke doeleinden, lijkt dat in dit geval niet zo'n waagstuk: de door Bodecheer vermelde persoonsgegevens zijn meestal volstrekt ondubbelzinnig. De verslaggever wint het in deze poëzie regelmatig van de dichter. Omdat die verslaggeving onder andere betrekking heeft op een aantal mensen die in het vroeg zeventiende-eeuwse Loosdrecht en in het Gooi een rol of rolletje hebben gespeeld, is het misschien aardig hier aan enkele van zijn gedichten wat meer bekendheid te geven.

oudste zoon van Nicolaas Bodecherus. In 1620 werd hij als 14-jarige ingeschreven als letterenstudent in Leiden en in 1624 promoveerde hij. Tussen 1629 en 1638 was hij er hoogleraar in de ethica en sinds 1635 ook in de physica. In 1631, hij was toen ongeveer 25 jaar oud, bekelde hij de verdorven zeden van zijn studenten in een geschrift met de titel: *Satyricon in corruptae juventutis mores corruptos*. In die tijd was het Latijn de voertaal in academische kringen. De senaat van de Leidse universiteit moest er aan te pas komen om een studentenoproer de kop in te drukken; de jonge professor kreeg een berisping. In 1638 vroeg hij aan curatoren verlof om als politiek raad in dienst te treden van de Westindische Compagnie. Als zodanig vertrok hij naar Brazilië. Bij die gelegenheid gaf Constantijn Huygens als getuigenis over hem dat hij een knappe jonge man was en goed schreef.⁴ In 1640 blijkt hij krankzinnig te zijn en in 1642 wordt gemeld, dat hij is overleden.

Behalve wetenschappelijke geschriften heeft Johannes Bodecheer Benningh een aantal letterkundige werken gepubliceerd. In 1634 verscheen zijn treurspel *Dido. Of: Heylloose Minnetocht* over de tragische liefdesgeschiedenis van deze Carthaagse vorstin en de Trojaanse held Aeneas. In zijn *Goude Muntgoddin* had hij al eerder de geldzucht gehekeld. Van 1639 dateren de *Epigrammata Americana ad (...) comitem I. Mauritium*, dat zijn de Amerikaanse puntgedichten, opgedragen aan graaf Johan Maurits van Nassau, 'de Braziliaan', die de Nederlandse expansie in Brazilië leidde. Bodecheers baas dus. In het kader van dit artikel zijn echter twee andere bundels gedichten belangrijker.

Vader Nicolaas

De eerste is *Leydsche Oorlofdaghen: Of Nederduytsche Gedichten*, uitgegeven te Amsterdam in 1630 bij Jacob Aertsz Colom. De bundel is opgedragen aan de Leidse stadsregering, want

Levensloop

Het leven van Johannes was enerverend. In 1606 werd hij geboren als waarschijnlijk de op een na

Portret Alb.C. Burgh, de 'bloedverwant' van J.B. Benningh.

ghy hebt mijn, in het vroegste van mijn vroege ouderdom verkooren tot Professor, om in uw Academy sulcken die hijer comen als in een koop-Stad van alle gheleertheit de wegh nae wijsheyt en deughden te baren. Met het woord 'oorlofdaghen' geeft hij aan, dat we zijn poëzie zullen moeten beschouwen als werk van zijn vrije tijd, iets wat Constantijn Huygens enkele jaren eerder ook al had gedaan toen hij zijn eerste bundel *Otia of Ledighe Uren* noemde. Het lange gedicht *Geboort-vieringh van onsen Heyland ende Salighmaeker IESUS CHRISTUS* heeft de jonge Bodecheer opgedragen Aen mijn Vader Nicolaus Bodecherus, Gods-geleerd, en Doctor in de Medecynen. De zoon richt zich tot de vader met de woorden:

*Ghy oock die dubbeld zijt min lyvelicken Vader,
Eerst door de teelingh, en daer nae oock dat ghy nader
Mijn menscheit hebt geschaeft, leent uw dunkorstigh oor
Tot dese versen, tot dit schallende gehoor.
't Is meenichmael geweest dat ghy mijn rymerijen,
Of andre schriften die nu door de wereld glijen,
Met lust gelesen hebt, 't is meenighmael gheveest
Dat ghy uyt kinder-liefde misschien mijn schriften preest.
Enz.*

In de zeventiende eeuw was het blijkbaar op het terrein van de poëzie toch niet alles goud

wat er blonk. Deze paar regels kunnen volstaan als verklaring voor het feit dat de naam Bodecheer Benning in de Nederlandse literatuurgeschiedenis zo goed als onbekend is. Het gedicht gaat verder in op een door de vader in 1619 uitgegeven prekenbundel over de Christus-geboorte, waarmee de in het nauw gebrachte dominee, door de uitgave op te dragen aan de regering van Alkmaar, zich van aanzienlijke protectie probeerde te verzekeren.

Van 1603 tot 1611 was deze Nicolaas Bodecherus, predikant van Nieuw-Loosdrecht. Hij was afkomstig uit Metelen in Westfalen, had gestudeerd aan de academie in Franeker en was in 1601 als kandidaat beroepen in Zuiderwou. Kort na zijn vestiging in Nieuw-Loosdrecht trouwde hij in september 1603 te Amsterdam met Catharina Bitters. Het echtpaar kreeg minstens drie zoons en een dochter.

In 1611 vertrok Nicolaas Bodecherus zonder toestemming van de classis Amsterdam, waar Loosdrecht toentertijd toe behoorde, naar Alkmaar. Het conflict dat hieraan ten grondslag lag had alles te maken met de in die jaren gevoerde strijd over de belijdenis en de kerkorde tussen remonstranten en contra-remonstranten, Arminianen en Gomaristen, rekkelijken en preciezen. Vooral in Alkmaar leidde dit tot beschamende toestanden, die in het jonge gezin van dominee Bodecherus diepe sporen moeten hebben nagelaten. Als een van de ondertekenaars van de Remonstrantie van 1610, nog in de Loosdrechtse tijd dus, hoefde hij na de triomf van de precieze calvinisten tijdens de in Dordrecht gehouden nationale synode van 1618/19 niet op clementie te rekenen. Hij werd afgezet en tekende de acte van stilstand, waarna de Staten hem een jaargeldje toekenden. In 1620 liet hij zich tegelijk met zijn zoon Johannes als student inschrijven aan de Leidse universiteit, gratis. In 1624 werd hij medisch doctor op een proefschrift over dysenterie. Of hij ooit een praktijk heeft gehad betwijfel ik. Later, toen hij zijn remonstrantse denkbeelden had afgezworen, werd hij in de acta van de provinciale synoden bij herhaling zonder succes aanbevolen om weer een predikantsplaats te vervullen. Zijn deerniswekkende situatie in die tijd is door Gerard Brandt in zijn *Historie der Reformatie* gevoelig beschreven. Ook in zijn gezin kreeg hij met veel leed te maken. Hij overleed na Johannes, niet bekend is wanneer.

Een familie van baljuws

Interessant ook is het *Grafschrift Van mijn Oom Stans Benningh, Baljuw van de Loosdrecht, Mijnden, ende Teckop* uit december 1627. Voor een goed begrip: 'rechtevoort' betekent 'zojuist' en 'nosen' is 'verdriet doen'.

*Verrotte beenen van ons schier gedaelde stam,
Welck langeen Bannings naem gedraegen heeft met eeren,
Wilt doch uw nae-neef niet ruyt uwe graf-stee weeren;
Ontfaught in 't donckre hol, dat yeder een maeckt lam,
Hem wien de strenghe dood het lieve leven nam
In 't midden van sijn tijd, en indien u de zeeren
Van onse quaelen noch een weynigh kunnen deeren,
Weent dat ons rechtevoort dit onheyl over-quam.
En ghy oock blanke Drecht, die in de Loosdrechts wijcken
De vollen over-vloed met volle vloeden loest,
't Is recht dat dese dood u op het hooghste noost
Dat ghy de golffjes heet wat loomer heen te strijcken
Voor-hij de kanten van uw vette boter-wey,
En luystert in het oor der graesjes droef geschrey.*

Het geslacht Benning of Banning was een zeer voornaam Amsterdams geslacht, dat daar eeuwenlang de schepenbank en de burge-meesterszetel bezet heeft gehouden. Het had belangrijke bezittingen in het Gooi, met name in Blaricum. In Loosdrecht, Mijnden en Teckop (bij Cockengen) hebben leden van familie Banning tientallen jaren achtereen het baljuwschap uitgeoefend. De hier bewoende Stans wordt ook vermeld als Stans Banning Texel. Blijkbaar hechtte de dichter er aan, dat de relatie tussen de Bannings en de Bodecheers naar buiten toe goed zichtbaar was: ik ken geen andere Bodecheer die zich Bodecheer Banning noemde. Hoe de relatie precies was heb ik niet kunnen nagaan. Het ambt zou wel in de familie blijven, waarover later.⁶

Van juli 1630 dateert een gedicht in de *Leydsche Oorlofdaghen* dat nog wat meer informatie geeft over de familieverhoudingen. Het is in Leiden geschreven en heeft dit opschrift: *Voor-spoedighe Reys Aen mijn Neef de E. Heer Albertus Conradus van der Burch (...) als hy voor Ambassadeur nae Moscovien trock, ende mijn broeder Adriaen Bodecheer in syn geselschap mede ginch.* In het exemplaar 505 E 24 van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek zit onder deze tekst een strookje geplakt met de mededeling: *voor Secretaris.*

Van der Burgh overleefde van juli 1630 tot oktober 1631 aan het hof van de tsaar van Moscovië. Hij was bevriend met die andere bekende baljuw, van Gooiland dit keer, P.C. Hoof,

met wie hij via diens eerste vrouw Christina van Erp ook verwant was. Hoof hield Van der Burgh gedurende diens verblijf in Rusland per brief op de hoogte van wat er in de rest van de wereld zoal plaatsvond, waarbij hij en passant Rusland (*dat drabbigh water*) uitsloot van de beschaaftde volken.⁷ Hoe precies de familierelatie met de Bodecheers was moet nog uitgezocht worden. In een ander verband spreekt de dichter Bodecheer over Albert Coenraedsz. Burgh als over zijn 'bloedverwant', wat de relatie ook niet veel duidelijker maakt. Van Neptunus wordt in het gedicht beweerd, dat hij Van der Burghs naam *verbaest dickwils heeft hooren dondren, Self in Brasiliën*⁸ Voor broer Adriaen had hij nog deze wens:

*Ghy Broeder, oudste tack van beyd' ons ouders telghen,
Noch dood, noch holle Zee zal uwe siel verswelghen,
In het geselschap is alleen uw vestigheyd.
De Hemel slijp uw bren en wil uw jonghe jaeren
Voor uw geboortens plaats in rijper tijd bewaeren!
Die plicht is yeder in 't besonder op-geleyt.*

En zeker om hem gerust te stellen volgt dan weer de eerder genoemde lijfspreuk *Quotidie morimur.*

Nederduytsche Gedichten hielde de overbodiglijkende ondertitel van de bundel *Leidsche Oorlofdaghen* van 1630. De lijfspreuk maakt echter al duidelijk, dat voor deze dichter het Latijn een net zo voor de hand liggend medium was als zijn moedertaal. In zijn milieu schreef men alleen in het Nederlands gedurende zijn 'oorlofdagen'.

De bundel *Poemata* die Janus Bodecherus Banningius in 1637 in Leiden liet verschijnen diende waarschijnlijk vooral een public-relationsdoel. Bijna driehonderd bladzijden Latijnse gedichten, opgedragen aan zo ongeveer alle grote schrijvers en geleerden van die tijd: Daniël Heinsius en Jacob Cats (aan wie ook de *Oorlofdagen* opgedragen waren geweest), Vosius, Barlaeus, Schriverius, Huygens, Hugo de Groot en Anna Maria van Schuurman, om alleen maar enkele van de bekendste te noemen, die op hun beurt weer lofddichten voor Bodecheers bundel produceerden. Een kleine dertig jaar later zou de Amsterdamse dokter-dichter Willem Godschalk van Focquenbroch zijn bundel *Thalia* opdragen aan een aap.

Behalve de intellectuele en artistieke elite van zijn tijd komen in de *Poemata* ook de familieleden van de dichter aan bod. Zo is er een

Xenium Ad Nicolaum Bodecherum, Patrem, een nieuwjaarsgedicht aan vader Nicolaas Bodecherus, dat verder geen bijzonderheden over personen of gebeurtenissen bevat. Dat is wel het geval bij het gedicht *Ad Joannem Bodecherum, Patrum, Senem Octuagenarium* aan de tachtigjarige grijsaard oom Johannes Bodecherus. Deze broer van vader Nicolaas was predikant in Cothen, ook remonstrantsgezind, maar met hem liep het minder dramatisch af.⁸

Dat het baljuwsambt in de familie bleef blijkt uit het gedicht *Ad Adrianum Bodecherum, Fratrem, Bailivum in Loosdrecht, Mynden, & Teckop*: Aan Adriaan Bodecheer, mijn broer, baljuw in Loosdrecht, Mijnden en Teckop. Ik geef van de Latijnse gedichten hier alleen de vertaling. *Het ambt dat je grootvader en je oom eerder verkregen hebben bezit jij, broer, nu, teruggekeerd uit de koude van Skythië [Rusland]. Wees vasthoudend aan de wetten en het rechtvaardige, betuigel de gewelddadigen; laat je leven blij vervolien met je echtgenote uit de familie Stachouwer; het platteland zal geven wat de met muren omsloten steden niet kunnen geven; de landelijke eenvoud kent geen ijverzucht.*⁹

Om nu een massale trek naar het platteland te voorkomen kan ik meedelen, dat de dichter in zijn laatste regel een vergissing maakte. Op 15 juli 1641 schreef het Hof van Holland aan de baljuw van Gooiland, P.C. Hooft, dat Adriaan Bodecheer en nog iemand geklaagd hadden over t'groot gewelt, ende outrage [groeve belediging], welcke sij te kennen geven haer aengedaen te sijn bij Johan Stachouwer swaager vanden voors. Bailliuw [Adriaan B.], ende drie van sijne Dienaers. Of Hooft er maar wat aan wilde doen.¹⁰ Een stuk van Johan Stachouwer aan het Hof van Holland in een geschil met Adriaan Bodecherus en Aerlandt Stachouwer, echtelieden, over het huis te Ruysdael bij Blaricum van een mij niet bekende datum dat ook wel niet gehandeld hebben over de *gelukkige rust van licht-vernoechde sielen, Wiens sorgen wijder niet en weyden dan haer vee* (Hooft, *Granida*).¹¹

Aerlandt of Aerlandia Stachouwer komt voor in het artikel van Adema. Een andere bevestiging van haar bestaan is te vinden in een acte van overdracht van een huis en hofstede met toebehoren aan Aerlandia Stachouwer, huisvrouw van de baljuw Adriaan Bodecheer (1648).¹² Haar broer Johan (1598-1655) was een vermogend koopman met grote be-

langen in de Westindische Compagnie. Hij had bezittingen in het Gooi, onder andere het al genoemde huis Ruysdael bij Blaricum. Sinds 1640 was hij heer van Schiermonnikoog. Ook in Brazilië had hij belangen. Zijn broer Jacob Stachouwer was daar politiek raad, net als de dichter Johannes Bodecheer Benningh sedert 1638. In Blaricum herinneren aan Johan Stachouwer nu nog de weg van die naam en zijn in de kerk opgestelde grafsteen.

Broer Gerardus

Uit het voorafgaande is wel duidelijk geworden, dat de familie Bodecherus in de eerste helft van de zeventiende eeuw op allerlei wijzen sterk betrokken was bij het reilen en zeilen van de republiek op veel terreinen en in alle windstreken. Voor Gerardus, waarschijnlijk de jongste zoon van dominee Nicolaas Bodecherus, was deze betrokkenheid van tragische aard. De bijzonderheden kennen we uit een gedicht in de *Poemata: Ad Nicolaum Bodecherum, Patrem, De Obitu Gerardi Bodecheri, Fritris* (Aan vader N.B. over het sterven van broer G.B.). Ik neem het hier grotendeels over.

*Uit het kamp, op een schokkende zware wagen,
Nabij Venlo, kwam hij terug, ziek,
Ziek van lichaam, maar met krijgshaftig gemoed.
En zich toevertrouwend aan een rustiger Waal
- Horwel de rivier bruisend zoel
Wegens de bergtoppen van Hessen -
Toldat het trage schip de Rotte naderde,
Om Leiden van meer nabij te zien,
Om zijn ouders van meer nabij te zien,
Liggend in een doodzieke slapte
Van een uitputtende scheurbuik; kort daarna een lijk
Toen hij te Delft aankwam. Aan de Amstel ligt hij
- Gelukkig wel door deze zaligheid -
Verbonden met zijn voorvaderen in het graf.*

*Moge het u slecht vergaan, kwade onderwereldduisternis
Die mij mijn broer ontnomen hebt.
Verdiende die krachtige geest dus, hij die
De lans zwaaid van de prins van Oranje,
De bevrjder van het vaderland en vader van de zoon,
Verdiende hij zo te sterven, kwade duisternis?
Verdiende hij zo te sterven, van wie
Het baardidons en de lichte baard nauwelijks eenmaal
Van de kim was geweest en de huid glad?
Jullie, Deventer en Brantius,
Onder wier leiding de oefenschool keurt,
Zijn getuigen van een edel en goed hart*

En wat voor een Bataaf waarlijk past.
 En allen die in de cohorte dezelfde wapens
 Hebben gedragen, hekelen hierom
 En verachten gezamenlijk de misdaad.

Moge die troost voldoende zijn en moge die uw
 Zuchten stopzetten, vader, dat voor ieder
 De levensdagen vastgesteld zijn en aan God bekend —
 Zo leert het lot van de natuur en dat afkomstig van God.
 Omdat voor u, als ingewijde, toegankelijk zijn
 Het lot van de natuur en dat van God beide
 En omdat nu nog twee zoons over zijn, een dochter, en
 moeder zelf nog leeft
 Zult ge uw verdriet kwijt kunnen raken, ziende
 Dat twee zoons nog over zijn, een dochter, en
 moeder zelf nog leeft.

In 1632 gaf Venlo zich over aan Frederik Hendrik. Waarschijnlijk speelde het hierboven beschrevene zich af tijdens de veldtocht langs de Maas in mei van dat jaar. Gerardus Bodecherus moet toen ongeveer vijfentwintig zijn geweest. In het Leidse studentenalbum werd hij in augustus 1627 ingeschreven als twintigjarige zoon van dominee Nicolaas.

Een kluwen van verwantschappen

Met de voorvaderen in het graf verbonden te zijn noemt de dichter een zaligheid. Ook in het grafschrift van zijn oom Stans Benningh kwam dat denkbeeld al voor. Opnieuw stelt hij het aan de orde in een *Epitaphium Margaretae Banningiae Constantini Filiae, Cognatae, sepultae Loosdrecht* (Grafschrift van Margareta Banning, dochter van Constantijn, bloedverwant, begraven te Loosdrecht): *Hier rust, niet samengevoegd met haar doden, het meisje Banning, in haar geboortegrond begraven. Ofschoon de grond van Amstelland de grootvader en de vader van de dode bewaart, ze kon nauwelijks door een passender steen neergedrukt worden. Als deze Margareta de dochter is van de in 1627 overleden baljuw Stans Benningh voor wie Bodecheer het hiervoor afgedrukte grafschrift vervaardigde, dan is met dit sterfgeval de in 1627 schier gedaalde stam misschien wel helemaal onder het Loosdrechtse maaiveld verdwenen.*

De gedichten van Johannes Bodecheer Benningh maken niet minder dan de aantekeningen van Vrijlandt duidelijk, dat men in bepaalde kringen in de vroege zeventiende eeuw graag 'onder ons' bleef. Ze vormen ook

een aanvulling op die aantekeningen. Het geslacht Bodecherus blijkt binnen dat netwerk verwant te zijn aan de Bannings en Stachouwers. Blijkens enkele hier niet besproken gedichten bestond er ook verwantschap met de in het Gooi niet onbekende Coppits en daarbuiten met de voornamen geslachten Van der Burch en Broekhoven. Het beschrijven van die kluwen laat ik graag aan meer bevoegden over, en het ontwarren er van nog veel liever.

Intussen is de mens en de dichter Johannes Bodecheer Benningh bij deze behandeling van zijn poëtisch werk natuurlijk schromelijk te kort gedaan. Daar zal hij zich 350 jaar later in de wereld aan gene zijde wel niet meer over opwinden. Misschien ook wel, want een anonieme auteur verzekert ons in een gedicht dat *De geest van Matthaeus Gansneb Tengnagel*, die sinds 1652 in d'andre werelt by de verstorven Poëten verkeerde het volgende waarnam:

'K zie Bodecher aen d'een zijde
 Met zijn Dido afgedwaelt,
 En zijn Munt-Godin, O lijden!
 Heeft ook ramp zijn tijt bepaelt:
 Zy storf om Eneas wille,
 Vol van wanhoop in de Zee.
 Hy van razerny 'er grillen,
 Was haer lot quaet, 't zijne mee.¹³

Noten

1. T.V.E., 5, afl. 3 (1975) 65-83.
2. *De Nederlandsche Leeuw*, 32 (1914) kolom 300-306 en 332-340.
3. In: *Mededelingenblad van de Historische Kring Blaricum*, nr. 22 (1995) 10-12.
4. C. Brandt, *Historie der Reformatie*, deel 4 (Rotterdam 1704) 800-802.
5. J.A. Worp, *De briefwisseling van Constantijn Huygens*, II, 355.
6. Zie ook B. de Ligt, 'Loosdrecht's Poezie Album' (I), *HKL*, nr. 56 (1986) 18-20.
7. *De briefwisseling van Pieter Corneliszoon Hooft*, deel 2 (Culemborg 1977) nr. 402.
8. Zie daarvoor: B. de Ligt, 'Joannes Assueri Bodecherus, predikant te Cothen'. *Het Kromme-Rijngedied* 30-2 (1996) 29-30.
9. Vertaling Ben Wolken; alle andere vertalingen uit het Latijn zijn van dr. Willem Kraak, classicus te Bussum.
10. *De briefwisseling van Pieter Corneliszoon Hooft*, deel 3 (Culemborg 1979) nr. 1076.
11. W.J. Formsma, *Archieven Heeren van Schiermonnikoog*, Monumenta Frisca, nr. 3. Inv. nr. 204.
12. Idem, inv. nr. 205.
13. *Matthaeus Gansneb Tengnagel, Alle Werken* (Amsterdam 1969) 543.

De Groene Geschiedenis van het Vliegveld Hilversum

C. van Aggelen

In 1989 verscheen er een artikel (in TVE 7e jaargang, nr.4, december 1989) over het 50 jarige bestaan van het Vliegveld Hilversum. Inmiddels is de toekomst van het vliegveld zó in de belangstelling, dat de redactie mij verzocht om voor dit Loosdrecht-nummer een nieuw artikel te schrijven.

Ligging

Het Vliegveld Hilversum ligt in de zuid-west hoek van het Gooi en dus in de provincie Noord-Holland.

Het gebied ligt tussen de Vecht en de hogere zandgronden van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug. In dat gebied vormde zich zo'n 10.000 jaar geleden veen. Dat hoogveen werd afgegraven. De ontginningspatronen zijn zeer duidelijk op kaarten terug te vinden. Vooral na de vroegmiddeleeuwse regressiefase, waarbij het lange tijd zeer droog was en de zeespiegel daalde, werd het goed mogelijk om het veen te ontginnen. De omgeving van het vliegveld was grensgebied. Op velerlei gebied.

Het was de grens van hoge en lage gronden; van intensieve en extensieve landbouw en, last but not least, van Utrecht en Holland.

Het was ook een wild en ruig gebied. Floris V, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland was uitgenodigd voor een jachtpartij door de edelen Gijsbrecht van Amstel, Herman van Woerden en Gerard van Velzen. Men heeft lange tijd gedacht dat die jachtpartij in de omgeving van Finde Gooi heeft plaats gevonden. Het lot van Floris V is bekend. Ter nagedachtenis heet de grensweg van de Egelshoek naar Hollandsche Rading: Floris V-weg. De naam Egelshoek zou ook relatie hebben met die gevangenneming: Egelshoek = Ekelige = akelige hoek!

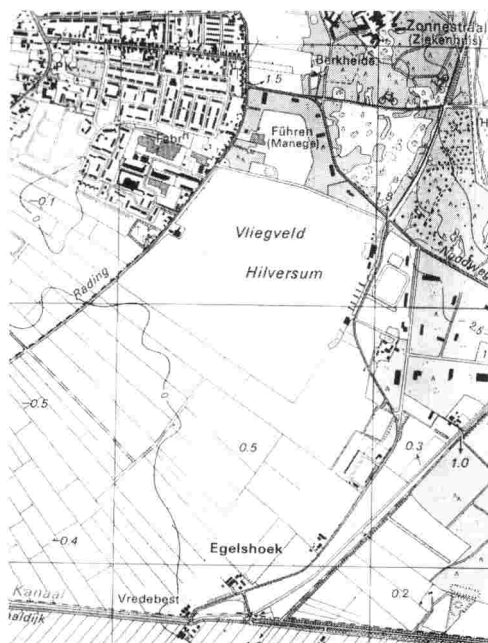
Volgens Albertus Perk komt de naam van Ekelshoek is gelijk Eikelshoek, wat weer een relatie heeft met het voormalige Eikenbos (Eikbosserweg). Andere bronnen duiden op

de meest voor de hand liggende theorie, namelijk die van een dier.

Kerkelanden, Eerste en Tweede Blok

De gronden ten westen van Hilversum waren bezit van de kerk van Naarden. Al in 1387 en 1430 waren deze gronden aan de kerk geschonken. Inkomsten daaruit dienden voor het onderhoud van de kerk. Het gebied was bekend onder de naam Kerkelanden. Het bestond uit 240 morgen venen en vullinglanden (afgegraven hoge venen, die weer opgevuld werden). Loosdrechtse boeren hadden delen van de Kerkelanden in pacht.

Het gebied in het zuiden van het Gooi was eigendom van de staat (landsheer). De Erfgooiers hadden daar de gebruiksrechten.

Afb. 1. Ligging Vliegveld Hilversum tussen Hilversum en Loosdrecht.

Afb. 2. De aanleg van het Vlieg-veld Hilversum vond in de crisis-tijd plaats in het kader van de werkverschaffing.

Veelal lieten ze er schapen grazen. Vanaf 1625 kwamen er grootschalige plannen om heide te ontginnen.

Het "Eerste Blok" werd na felle strijd pas in 1634 verkaveld. Daar ontstond 's-Graveland.

Het "Tweede Blok" (in het zuiden van het Gooi) werd niet ontgonnen. Pas na de heideverdeling van 1836 werden de kavels van het Tweede Blok verkocht en ontgonnen. Daar ontstond later o.a. het landgoed Einde Gooi.

Rond 1840 waren er verschillende grondtransacties in de omgeving van het vliegveld. Dat is vrij bijzonder en had te maken met de eigendoms-verhoudingen. Veel grond was in eigendom van de staat ("Domeinen"), terwijl Erfgooiers de gebruiksrechten hadden. Een ander deel was in bezit van de kerk van Naarden, waarvan Loosdrechtse boeren de gronden pachtten.

In 1836 was er een scheiding met Domeinen. De gronden "toegescheiden" aan de Erfgooiers, kwamen in hun vol bezit. De gebieden die Domeinen verkreeg, werden prompt in 1837 geveild.

De percelen 62 t/m 66, 74 t/m 79 alsmede 80 t/m 83 kwamen in bezit van de bekende heer Sinkel uit Amsterdam. Hij betaalde daarvoor in totaal f6710,-. Overigens zou Sinkel zijn gronden spoedig weer verkopen. Bij de overzichten, te zien op de "ingekleurde kaart van Perk" (1845), blijken Six van Hillegom, Van de Poll en Van der Linden eigenaar te zijn geworden. Dit betrof het gebied tussen het huidige vliegveld en Tienhovense Kanaal.

In 1939 werd dit gebied door Defensie in gebruik genomen. Aldaar zou in de mobilisatie tijd een groot deel van de Ie Verkenningsgroep van het Luchtvaart Regiment ondergebracht worden.

Overigens werd in 1840 één achtste deel van de Kerkelanden ook geveild. In totaal betrof het ruim 47 bunder. De eerste 5 percelen, ruim 16 bunder, werden aan de Kerk van Naarden "toegescheiden". Deze grond werd gekocht voor f3350,-. De overige percelen kwamen in bezit van Loosdrechtse boeren.

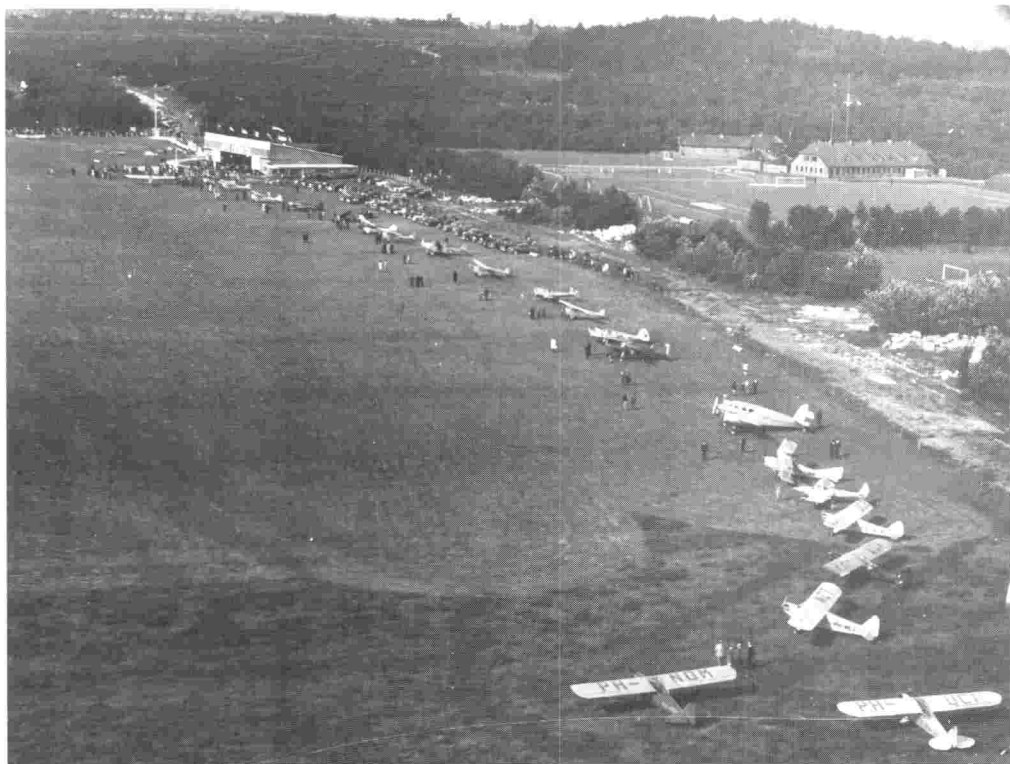
Uiteraard bleef de rest van de Kerkelanden in vol bezit van de Kerk van Naarden. Zo ook het terrein van het vliegveld Hilversum.

Vliegveld in het Gooi

In de jaren dertig nam de belangstelling voor luchtvaart enorm toe. Verschillende groeperingen kwamen met plannen voor een vliegveld.

In januari 1934 was de N.V. Sportpark en Vliegveld 't Gooi opgericht. Aan de Loosdrechtseweg/Raaweg zou een sportcomplex met wielervedbaan, tennisbanen, cricketkooien, motor-racebaan, voetbalveld, polobad, twee café-restaurants, clublokalen, servicestations, stallingen en ... een vliegveld worden aangelegd. Dit miljoenenproject (crisis-tijd!) werd niet uitgevoerd. Overigens viel het antecedentenonderzoek van enkele syndicaatleden negatief uit.

Vanaf maart 1934 zou het Gooisch Vliegveld

Afb. 3. Overzicht Vliegveld bij de heropening in 1948.

Actie Comité met verschillende plannen tot aanleg van een vliegveld komen.

De eerste locatie lag tussen de Noorderbe-graafplaats en de Craailoosche brug. Het bestuur van het Gooisch Natuurreservaat weigerde om de zeven ha grond te verhuren. Als tweede optie had men het landgoed Einde Gooi op het oog. Eigenaar Insinger had al een strook van 500 bij 700 meter gereserveerd. Helaas was dat te weinig, zodat Einde Gooi niet doorging. Ook een eenvoudig vliegveld bij de Raaweg zou er niet komen.

Hoewel dit plan wel door het college van B&W gesteund werd, weigerde de minister van Verkeer en Waterstaat het terrein "aan te wijzen als luchtvaartterrein in den zin van de Luchtvaartwet".

Vliegveld De Oude Renbaan

De belangstelling voor de luchtvaart nam zienderogen toe. In het toenmalige hotel Hof

van Holland vond in 1934 de Eerste Hilversumsche Luchtvaart Tentoonstelling plaats. Een jaar later was de oprichting van de Stichts-Gooische Kleine Luchtvaartclub een feit. Men organiseerde lezingen en tentoonstellingen. Van vliegen kwam nog echter weinig terecht. Uiteindelijk vond de eerste vlucht van die club plaats vanaf vliegveld Teuge!

Ook nadat de Hilversumsche Zweefvlieg- en Kleine Luchtvaartclub was opgericht, moest men vliegen vanaf Teuge. Eindelijk lukte het om een locatie voor een Goois vliegveld te vinden: op de heide tussen Hilversum, Bussum en Laren. Deze paardenrenbaan was van 1880 tot 1893 in gebruik. In 1928 werd de renbaan en omgeving wederom gebruikt. Notabene bij de ruiterspelen van de Olympische Spelen van dat jaar.

Het vliegen vanaf de "renbaan" stelde nog niet veel voor. Met het zweefvliegtuig van het type Zögling haalde men vluchten van tientallen seconden.

Afb. 4. Op 9 mei 1940, één dag voor het uitbreken van de oorlog, sloeg een Fokker C.V van de 1e Verkenningsgroep over de kop.

Vliegveld aan de Noodweg

Inmiddels was de Stichting Vliegveld het Gooi op 26 oktober 1937 opgericht. De onderhandelingen met de instanties en tegenstanders verliepen traag. Pas op 21 februari 1938 werd de huurovereenkomst met de Ned. Hervormde kerk te Naarden gesloten. De volgende dag trok een groot gezelschap naar de Noodweg. Daar verrichtte burgemeester Lambooy, oud-minister van Oorlog en Marine, een plechtige openingshandeling: de eerste spade ging in de grond en werd met een versierde kruiwagen weggereden.

Deze feestelijke gebeurtenis eindigde bijna in een ongeluk. Een tweetal vliegtuigen gaf op deze feestdag een vliegdemostratie. Men wilde zelfs landen op het daarvoor totaal ongeschikte terrein. Een op de grond aanwezige piloot kon door armbewegingen het landen van de vliegeniers verhinderen.

Door "werkverschaffing" werd de aanleg van het vliegerrein uitgevoerd. Er waren verschillende tegenslagen. Zo was het nodig veel meer sloten te dempen dan men gepland had. Men had meer grond nodig. Na het egaliseren, ploegen, eggen en rollen, werd de grond ingezaaid. Helaas verstoof een groot deel in de koude schrale winter van 1938/1939.

In het voorjaar van 1939 was de grasmat in redelijke conditie. Een hangar en clubgebouw werden gebouwd. Ter viering van deze feiten mocht burgemeester Lambooy op 27 mei 1939 een gedenksteen plaatsen.

Mobilisatie

Op 30 september 1939 zou het vliegveld feestelijk worden geopend. Dat feest ging door de mobilisatie niet door. Het vliegpark werd overgenomen door defensie. Er kwamen zeven Fokker C.V en vijf Koolhoven FK.51 toestellen van de 1e Verkenningsgroep/2e Luchtvaart Regiment. In oktober (tijdelijk) aangevuld met jachtvliegtuigen van het type Fokker D.XVII van de 2e Ja.V.A. Op 1 maart 1940 kwam er een aanvulling voor de 1e Verk.gr. namelijk twee Fokker C.X vliegtuigen.

Er werden verschillende mobilisatie oefeningen gehouden. Zo waren er in oktober 1939 nachtvluchten met de D.XVII's. Ook werden vliegtuigen regelmatig verdekt opgesteld. Dit gebeurde in de bossen ten zuid-oosten van Zonnestraal en ook in de omgeving van de Zonneheide. Men sleepte de vliegtuigen met de hand of met behulp van auto's naar hun schuilplaatsen. Op het vliegveld werden tenten en een noodhangar neergezet.

In de meidagen van 1940 nam de dreiging toe. Het vliegveld werd omgeploegd, zodat de voren het landen van vijandelijke vliegtuigen moest voorkomen. Boer Veldhuizen was er een hele nacht mee bezig geweest. De paarden waren doodop en niet meer vooruit te branden. Defensie vroeg hem rustig door te gaan met het werk. Hij kon makkelijk verse paarden lenen bij andere boeren.

Ook kwam er versperring, waarbij men betonnen rioolbuizen, rijtuigen en andere rommel gebruikte. Alleen een landingsbaan was vrijgehouden.

Afb. 5. Resten onderkomen Duitse vluchtleiding uit de oorlogstijd.

In de nacht van 9 op 10 mei werd al het personeel om 1.00 uur gewekt. Men moest om 3.00 uur aanwezig zijn en een kwartier later "gevechtsgereed" zijn. De Duitsers vielen om 4.00 uur aan, waarbij het veld met Me-109 aangevallen werd.

Duitse uitbreiding van het vliegveld

De Duitse bezetters zorgden voor een flinke uitbreiding van het vliegveld. Ook de natuur en de bebouwde omgeving kregen in ernstige mate te maken met de Duitse aanwezigheid.

Toch is het vliegveld, zeker in vergelijking met bases zoals Soesterberg, Deelen, Leeuwarden of Venlo relatief klein gebleven. Wel vormde het vliegveld een belangrijke schakel in het productieproces van de Bücker Bü-181 Bestmann vliegtuigen. Deze werden bij Fokker in Amsterdam-Noord gebouwd, volgens Duitse bronnen 708 stuks. De toestellen gingen per dieplader naar Hilversum voor montage en invliegen.

Op het terrein van Zonnestraal, niet ver van het bodenhuis "De Koepel", was een grote montagehal gebouwd. Hiervandaan liep een rolbaan (taxibaan voor de vliegtuigen) in zuidelijke richting naar het vliegveld. In de nabijheid van de hal kwam een ondergrondse schuilplaats voor bewaking. (Thans nog aanwezig op het terrein van de kinderboerderij van De Zonnehoeve).

Tussen Zonnestraal en Loosdrecht werden 11 bunkerwoningen gebouwd. Eén daarvan

was het casino. Dit complex kreeg de naam: Hermann Göring Lager; genoemd naar de Reichsminister der Luftwaffe en later Reichsmarschall Hermann Göring.

In het zuidelijke deel van het Loosdrechtse Bos kwam de wapenmakerij. Op het natuurgebied Zonneheide verrezen gebouwen ten behoeve van reparatie en onderhoud van vliegtuigonderdelen, zoals kompassen, motoren en elektrische installaties. En in Loosdrecht kwamen munitiedepots (in woningen!) en gevechtstorens. Ook deden schuren dienst als opslagplaatsen van onderdelen.

In de periode eind 1944/begin 1945 werden betonnen banen aangelegd. Eén liep in de richting van Nieuw-Loosdrecht richting Einde Gooi. Pal ten zuiden van de begraafplaats passeerde de baan de Rading. Haaks op deze baan waren parkeerplaatsen of opslagplaatsen aangelegd. Spionagerapporten van 2 februari 1945 spreken van een "drietal banen die van het vliegveld af lopen naar de bosrand waar zomerhangars zijn gebouwd. Veel benzine, grote voorraad bommen."

In de noordwest hoek bevond zich de verkeersleiding van het vliegveld. Thans zijn daar nog enkele bunkers (tegenover de Boni-supermarkt). Aan de noord-zijde, nabij de Noodweg, werden hangars gebouwd.

De grootste uitbreiding vond echter plaats in oostelijke richting. Tussen het Tienhovensch Kanaal, de Noodweg en het oorspronkelijke vliegpark liet de bezetter een grote kazerne bouwen. Daar zetelde de commandant. Er bevonden zich verschillend boerderij-achtig

Afb. 6. Hangar en havenkantoor,
1994.

ge bunkerwoningen. Een ziekenhuis, munitiedepot en cantine maakten deel uit van het complex. Dit complex zou na de oorlog overgaan naar de Koninklijke Marine, die daar het Marine Opleidings Kamp zou stichten. (Thans Korp. Van Oudheusden kazerne)

In het natuurgebied richting Hoorneboeg werden munitiekuilen aangelegd. Naast bommen van 1000 kg konden daar ook brandstoftanken worden opgeslagen. Gedurende de periode januari t/m maart 1945 is er nog hard gewerkt aan de uitbreiding. Men kapte bomen bij Einde Gooi en Nederlandse werklieden waren bezig met de nieuwe startbanen.

Op 12 april 1945 eindigden de werkzaamheden terwijl op de 17e van die maand een "Sprengkommando" van 40 man begon met vernielen van de militaire installaties.

Na de oorlog

Tijdens de nadagen van de Tweede Wereldoorlog werd veel materiaal en gebouwen opgeblazen of onklaar gemaakt (in Loosdrecht moesten bij het opblazen van hangars of bunkers de ramen open gezet worden).

Na de bevrijding hadden Canadese troepen een plekje gevonden op "het militaire kamp" (later Marine Opleidings Kamp). Het hoofdkwartier van het Engelse 657 (Army) squadron kwam op 1 juni 1945 met Auster AOP.5 vliegtuigen naar het vliegveld. De geallieerden gebruikten het vliegveld of gebouwen nog tot januari 1946.

Het opruimen en afvoeren van materiaal duurde enige tijd en de grasmatten van het vliegveld moest hersteld worden. Ook vond er een herkaveling plaats van de landbouwgronden, die in de oorlogstijd of mobilisatie gevorderd waren.

De boerderij van Roel Veldhuizen, pal ten zuiden van het vliegveld gelegen, was in de oorlog gesloopt. Hij verhuisde naar de Rading. De boerderij van Freek Groen, aan de Rading, bleef evenwel nog lange tijd staan. Pas begin jaren zeventig zou hij verhuizen en zou het terrein gekocht worden door J. Daams, waar het bedrijf Skylight domicilie zou vinden.

In mei 1947 mochten de zweefvliegers van de Gooische Zweefvlieg Club het veld weer gebruiken. De Gooisch-Stichtsche Aero Club, met voorzitter Klaas de Geus van den Heuvel, kreeg het voor elkaar dat op 4 en 5 oktober 1947 een vliegweekend, met verschillende motorvliegtuigen, georganiseerd werd.

Inmiddels had de Gemeente Hilversum het vliegveld gekocht en verhuurde deze het aan de Stichting Vliegveld Het Gooi. Op 10 juli 1948 werd het vliegveld officieel geopend door Prins Bernhard met het hijsen van de Nederlandse vlag. Bernhard kwam in zijn eigen vliegtuig: de Stinson Sentinel PH-PBB.

Vanaf 1950 werd de Nationale Luchtvaart School (NLS) een belangrijke gebruiker van het vliegveld. Na de oorlog was er grote behoefte aan vliegers. De NLS verzorgde de voorselectie van de aspirant-militaire vliegers.

Later kwamen er ook verschillende bedrij-

*Afb. 7. Busje voor vluchtleiding
Gooische Zweefvlieg Club.*

ven, waaronder NV Meteor (luchtfotografie en landbouwvluchten), het Nederlands Lucht reclame Bedrijf van Martin Schröder en Skylight van Johan Daams.

Woningbouwplannen

Eind jaren vijftig had Hilversum een zeer actief vliegveld. De Gemeente Hilversum had evenwel plannen voor woningbouw. Daardoor hing in de lente van 1959 de toekomst van het vliegveld aan een zijden draadje. De Gemeente Hilversum presenteerde het uitbreidingsplan "Egelshoek" en het was niet uitgesloten dat het vliegveld zou moeten verdwijnen.

Zowel de Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Luchtvaart (KNVvL) die in 1954 de NLS had overgenomen als Gedeputeerde Staten van Noord-Holland spraken zich uit tegen de plannen. Pas in 1963 werd de Gemeente Hilversum in het ongelijk gesteld.

Hoewel de KNVvL de NLS al in 1968 had verkocht, moest zij de exploitatie tot 1975 uitdienen. Sinds 28 februari 1975 is deze overgenomen door de Stichting Vliegveld Hilversum.

Ook de Gemeente Loosdrecht kwam na de Tweede Wereldoorlog tot uitbreiding. In 1945 ging de bebouwing slechts tot aan de Nootweg (de Loosdrechtse Nootweg, met een t) en tot aan de Rading. In de jaren 50 t/m 90 ging de uitbreiding verder, zelfs tot aan de Tjalk en Vrijheid, waarbij men met de bebouwing voor-

bij het industrieterrein aan de Industrieweg kwam.

Uit het uitbreidingsplan "Ter Sype" blijkt dat de Gemeente Loosdrecht wil uitbreiden. Echter één van de drie uitgezette start- en landingsbanen loopt over het uitbreidingsgebied. Dit is de baan 13-31. De Stichting Vliegveld Hilversum heeft aangegeven dat er mogelijkheden zijn om baan 13-31 op te geven. Dit kan bijvoorbeeld door de huidige "preferente" baan 07-25, die 540 meter lang is, te verlengen tot 600 meter. Een andere optie is draaiing van de baan met tien graden tot een 06-24 baan. Verlenging is ook dan gewenst. Er blijft steeds sprake van grasbanen. Van verharding van de banen is geen sprake.

Toekomst van het vliegveld

In 1987 verlengde de Gemeente Hilversum het huurcontract tot 1997. Dat was evenals in de jaren ervoor slechts voor een relatief korte periode. De Gemeente Hilversum zag, met het jaartal 1997 dichterbij komend, dat door verdwijning van het vliegveld er woningen of bedrijven gebouwd zouden kunnen worden. De afloop van het huurcontract bood schijnbaar de gelegenheid voor een andere bestemming dan luchtvaartterrein.

In de afgelopen jaren verschenen zeer veel stukken in de pers over de toekomst van het vliegveld. Het bestuur van de Stichting Vliegveld Hilversum onderhandelde met de gemeente om het huurcontract langdurig te ver-

Afb. 8. Grens tussen het vliegveld en de Egelschoek, vastgelegd in 1948.

lengen. Of tot een andere overeenkomst te geraken. Ook gaf het bestuur voorlichting aan gebruikers en bewoners, zoals op 27 november 1995 in het restaurant Vliegveld Hilversum. Aldaar werd informatie verstrekt omtrent de historie, het eigendom, het huurcontract, de structuur van de huidige beheerder alsmede haar financiële positie. Tevens kwam de relatie van het vliegveld met haar omgeving aan de orde. Deskundigen gaven informatie over het luchtruimstructuur, geluidszonering en -productie.

Opvallend was dat in de discussie omtrent het voortbestaan van het vliegveld de bewoners van Loosdrecht, verschillende natuur- of milieugroeperingen en bewoners van Hilversum (inclusief de Egelschoek) zich voorstander noemen met betrekking tot het voortbestaan van het vliegveld.

Contract verlengd

Het huurcontract tussen de gemeente Hilversum en het Vliegveld Hilversum werd in november 1996 verlengd, in elk geval voor een periode van vijf jaar. Eventueel kan de huur daarna met nog eens vijf jaar worden ver-

lengd. Dit besluit kwam globaal overeen met het voorstel van het college van burgemeester en wethouders, uit het begin van 1996.

Eventuele herbestemming van het terrein is vooralsnog niet aan de orde geweest. Het huidige college meende dat eerst een integrale toekomstvisie op Hilversum moet worden ontwikkeld.

En nu verder

De door de RLD (Rijks Luchtvaart Dienst) ontworpen geluidszonering had het voordeel dat er voor een bepaald gebied werd vastgesteld hoe hoog de geluidsbelasting mag zijn. In dat voorstel was sprake van 76.000 vliegtuigbewegingen. De voorzitter van de stichting Vliegveld Hilversum had er wel wat meer willen hebben. Ook omdat veel overlast van vliegtuiglawaai helemaal niet veroorzaakt werd door vliegtuigen van Vliegveld Hilversum, maar door het steeds maar drukker wordende vliegveld Schiphol.

Het vliegveld nam al maatregelen. Bijvoorbeeld ten aanzien van de openingstijden; alleen tussen 08.00 uur en 20.00 uur mag er gevlogen worden. Ook zijn er strakke aanvlieg-

Afb. 9. Werkplaats voor zweefvliegtuigen van de Gooische Zweefvlieg Club.

en vertrekroutes vastgesteld. Bovendien worden er nu steeds meer stillere vliegtuigen gebruikt.

Al beëindigde in 1996 het beroemde bedrijf van J. Daams: "Skylight" haar activiteiten, het weerhield andere bedrijven en clubs niet om in 1997 er flink tegen aan te gaan. Zo vierde de Gooise Zweefvlieg Club haar 60-jarig jubileum met als afsluiting de ingebruik name van een nieuw clubhuis.

De toekomst van het vliegveld Hilversum is thans voor een aantal jaren zeker. Het blijft echter, ook voor Loosdrecht, spannend wat uiteindelijk die integrale toekomstvisie zal brengen. Een woon- of industriewijk van Hilversum zal een ernstige aantasting worden van het groene gebied; de overgangsfase tussen Holland en Utrecht.

Bronnen

Streekarchief voor Gooi en Vechtstreek: Archief Gemeente Hilversum, dossiers 1.814.2 (Oude Renbaan), 1.814.12 (Noodweg), 1.858.3 VIII, VIIIa en VIIIb

Knipselarchief Bibliotheek 's-Gravelandseweg Hilversum: O.a. knipsels uit: *De Gooi- en Eemlander*, jaargangen 1934, 1973, 1975, 1989, 1991 t/m 1997; *De Arbeid*, jaargang 1938.

Goois Museum: Dossiermap van de voorbereidingscommissie: Tentoonstelling "Vliegveld Hilversum 1934-1993", gehouden van 3 juli t/m 12 september 1993.

Sectie Luchtmachthistorie: Dossier vliegvelden "Hilversum"
Verzetsgroep "Albrecht": Aantekeningen, kaartjes en overige; (geheime) informatie verzameld in 1943-1945.

Publicaties

Van Aggelen, C., *Vliegveld Hilversum 50 jaar; Een jubileum dat niet gevierd werd*. In Tussen Vecht en Eem, 7e jaargang, nr.4, december 1989. (Ook verschenen in Eigen Perk 1989/4).

De Bruin, e.a., *Illusies en incidenten. De militaire luchtvaart en de neutraliteitshandhaving tot mei 1940*. Z.p., z.j.

Gemeente Hilversum, Verslag over de jaren 1939-1949.

Molenaar, F.J., *De luchtverdediging Mei 1940*. Den Haag, 1970. Rondel, uitg. British Aviation Research Group, Vol 6, No.6, november 1982.

Van der Stroom-Toren, R. e.a. *GOZC 1936-1986*, Hilversum 1986.

Wesselink, T. *Vliegveld Hilversum*. In Luchtvaart, 11e jaargang, nr.7/8 (juli/augustus 1994).

Activiteiten van de Stichting Tussen Vecht en Eem

OPEN DAG 1997 op zaterdag 24 mei te Loosdrecht

Kerk en kerkzaal "het Lichtbaken" van de Hervormde Gemeente Oud-Loosdrechtse-dijk 230 Oud-Loosdrecht.

De Open Dag wordt georganiseerd door de Stichting Tussen Vecht en Eem in samenwerking met de Historische Kring Loosdrecht. Op deze dag kunnen contacten met vele organisaties worden gelegd of hernieuwd en allen, die in het Gooi en de Vechtstreek zijn geïnteresseerd, kunnen elkaar daar ontmoeten.

Deze dag is voor iedereen toegankelijk, dus ook voor belangstellenden die geen lid zijn. Het maximale aantal plaatsen is 200. Daarom is inschrijving vooraf aan te bevelen.

Een inschrijvingsformulier treft u aan als losse bijlage in het tijdschrift.

PROGRAMMA

Vanaf 9.30 uur

- ontvangst deelnemers met koffie en koek in de kerkzaal
- registratie deelnemers en regeling mid-dagexcursies
- boek-, tijdschrift- en informatietafels kunnen worden geraadpleegd

10.00 uur

welkom door de heer J.J. Gieskens, burgemeester van Loosdrecht

10.10 uur

openbare vergadering TVE (art. 10 statuten) geleid door de waarnemend voorzitter, mevrouw drs Maria W.J.L. Boersen

10.20 uur tot 12.00 uur

voordrachten met muzikale intermezzi

1. *Loosdrecht in vogelvlucht*, een historisch-geografische verkenning met dia's door de heer drs Chr. de Bont, medewerker van het Staring-Instituut te Wageningen

2. *Het interieur van Kasteel-museum Syptesteyn*, door mevrouw Conny G. Bogaard, museum-conservator van Syptesteyn

3. *Het landgoed Eikenrode* (in de volksmond het Bos van Hack genoemd), een dia-presentatie door de heer Piet A. Bakker, bioloog en wetenschappelijk medewerker van de Vereniging van Natuurmonumenten Nederland

12.10 tot 13.15 uur

aperitief en lunch.

Tevens de verdere regeling van de excursies

13.15 tot 15.15 uur

excursies (er kan slechts aan één excursie worden deelgenomen)

1. *Rondvaart naar de "Ster" van de Loosdrecht*; met toelichting op de veenontginningen en het huidige landschap onder leiding van de heer P. Honig

2. *Bezoek aan het atelier van mevrouw Christel van der Korst*, boek- en papierrestaurator en rondleiding op het landgoed Eikenrode onder leiding van de heren Piet A. Bakker (bosgebied) en Adriaan Doets (monumenten)

3. *Bezoek en rondleiding kasteel en historische tuin van Sypsteyn*

15.15 uur
terugkomst van excursies en feestelijk slot-
concert in de Ned. Hervormde Kerk van
Oud-Loosdrecht

ca. 15.30 uur
afsluiting van de Open Dag 1997

N.B. Het is voor sommige excursies aan te
bevelen om waterdichte schoenen mee te
nemen.

Op de excursies kunnen fotografen van
natuur en landschap hun hart ophalen dus
een advies: neem uw fototoestel mee!

Bereikbaarheid:

per auto: volg de aanwijzingen van de
parkeerwachters voor en op
het kerkplein

per trein/bus: vanaf hoofdstation Hilver-
sum met buslijn 121; ver-
trektijden 8.22 of 9.22 uur.
Uitstappen bij Jachthaven
van Dijk).

Treintaxi-vervoer vanaf hoofdstation Hilversum
is mogelijk.

Luchtfoto Loosdrecht richting Veendijk-Horndijk, ca 1960.

De Historische Kring Loosdrecht

J. Mol

Loosdrecht kan bogen op een lange geschiedenis. Al vroeg begon men met het in cultuur brengen van het veengebied om er boerenbedrijf te kunnen uitoefenen. In de twaalfde eeuw was er een kleine dorpsgemeenschap op de plaats waar nu Oud-Loosdrecht ligt. Rond 1300 wordt Ter Sype genoemd, een buurtschap op de plaats van de hervormde kerk van Nieuw-Loosdrecht. Turfwinning heeft geleid tot het ontstaan van de plassen, waardoor de gemeente Loosdrecht nu uit 1758 ha water en 1517 ha land bestaat. Gedurende eeuwen werd er geschiedenis gemaakt, die belangrijk genoeg was om onder de aandacht van een breed publiek te brengen. Daartoe werd op 22 september 1972 de Historische Kring Loosdrecht (HKL) opgericht. Wat in 1972 begon als een Kringetje met 50 leden is in vijftintig jaar gegroeid tot een bloeiende Kring met bijna 700 leden, niet gering voor een gemeente met ongeveer 9000 inwoners.

De HKL stelde zich ten doel de geschiedenis van Loosdrecht te onderzoeken, te documenteren en bekend te maken. En dat hebben enthousiaste en hardwerkende vrijwilligers waar gemaakt. In de achterliggende jaren hebben zij een gedegen documentatiecentrum opgezet op het gebied van archeologie, genealogie, kartografie en fotografie. Daartoe zijn een omvangrijke bibliotheek en een knipselarchief ingericht, een foto- en diacollectie aangelegd en vele geluids- en videobanden gemaakt. Tevens bezit de Kring een grote verzameling gebruiksvoorwerpen. Er is zoveel onderzoek gedaan dat een reeks boekjes en ruim honderd periodieken konden worden uitgegeven.

Omdat in onze tijd door de welvaart veel historie verloren is gegaan en nog dreigt te gaan, immers waar geld is wordt oud vervangen door nieuw, moet er over de resterende monumenten gewaakt worden. Daarom onderhoudt de HKL zeer goede contacten met de Stichting Historisch Goed Loosdrecht, die zich inzet voor het behoud van Loosdrechtse monumenten.

Dat de Open Dag van de Stichting Tussen Vecht en Eem in mei 1997 in Loosdrecht wordt gehouden is geen toeval. Al in 1995 heeft het bestuur van de Historische Kring Loosdrecht TVE gepolst over het houden van deze dag. Immers een vijftintigjarig bestaan is de moeite waard om iets extra te doen. Met het succes van de Open Dag in 1988 voor ogen konden we de uitdaging wel aan. Bovendien is het de laatste keer dat het in de gemeente Loosdrecht kan; wij moeten binnenkort samen met andere dorpen een nieuwe gemeente vormen of onderdeel worden van een buurgemeente. De Historische Kring Loosdrecht moet dan alleen verder en zich zien te handhaven. Wij zijn ervan overtuigd dat het wel lukken zal. De HKL heeft zich zo'n plaats in de Loosdrechtse samenleving verworven dat zij niet meer weg te denken is, ook al zou Loosdrecht een andere naam krijgen.

HKL

*Historische
Kring
Loosdrecht*

22e jaargang nummer 104 - september 1995

Bestuur en redactie

Tussen Vecht en Eem

Leden dagelijks bestuur

drs Maria W.J.L. Boersen (wnd voorzitter)
A. Paulownalaan 5
1412 AK Naarden
035-6946926

T. Kruijmer-Vos (secretaris)
Botterstraat 7a
1271 XL Huizen
035-5251713

F.H. Bos (penningmeester)
Stargardlaan 10
1404 BD Bussum
035-6941382

L. Lankreyer-van Eijle, Eemnes
035-5389198

drs K. Loeff, Laren
035-5380474

P.J. Timmer, Loosdrecht
035-5823412

Het **algemeen bestuur** bestaat uit vertegenwoordigers van:

Historische kring "Baerne"
Historische kring Bussum
Historische kring Blaricum
Historische kring Femmes
Historische kring "In de Gloriosa" Ankeveen, 's-Graveland, Kortenhoef
Hilversumse historische kring "Albertus Perk"
Historische kring Huizen
Historische kring Laren
Historische kring Loosdrecht
Historische kring Muiden
Stichting "Comite Oud Muiderberg"
Vereniging Werkgroep Vestingstad Naarden
Historische kring Nederhorst den Berg
Historische kring Weesp
Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, afdeling Naerdincklant
Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek, Hilversum
Stadsarchief Naarden
Stadsarchief Weesp

Vereniging Curtevenne, 's-Graveland
Dudok Stichting, Hilversum
Nederlandse Genealogische vereniging, afdeling Gooi en Eemland Stichting NIVON
Geologisch Museum Hofland, Laren
Stichting tot bevordering van de belangen van het Goois Museum, Hilversum
Stichting "Hilversum. Pas Op!"
Stichting Huizer Museum
Werkgroep klederdrachten Eem en Gooiland
Singer Museum, Laren
Stichting Vrienden van het Nederlands Vestingmuseum, Naarden

Redactie

mw C.M. Abrahamse
Diependaalselaan 294
1215 KH Hilversum
035-6292646 (kantoor)

drs Maria W.J.L. Boersen
A. Paulownalaan 5
1412 AK Naarden
035-6946926

dr J.D.C. Branger
Postiljon 56
1251 TM Laren
035-5310823

D. Dekema
Drossaard 30
1412 NS Naarden
035-6940760

L.R. Huese-Rommerts (secretaris)
Van Gelderlaan 74
1215 SP Hilversum
035-6219279

dr P.H.D. Leupen
Burg, Lambooylaan 15
1217 LB Hilversum
035-6245704

E.E. van Mensch (voorzitter)
JHB Koekkoekstraat 26
1214 AD Hilversum
035-6292826 (kantoor), 035-6234913

C. van Aggelen (geb. 1954). Groepsleraar aan de Daltonschool De Meent. Bestuurslid van de Hilversumse historische kring "Albertus Perk". Publiceert over uiteenlopende onderwerpen. Studeerde aardrijkskunde aan de VL/VU te Amsterdam. Woont in Hilversum.

Piet Bakker (geb. 1937). Sinds 1963 als bioloog werkzaam bij de Vereniging Natuurmonumenten te Amsterdam en 's-Graveland. Thans belast met het beleid t.a.v. cultuurhistorie en landschap in de terreinen van Natuurmonumenten. Adviseert via zijn Adviesbureau voor cultuurhistorie 'Verweving' over historische buitenplaatsen, traditionele boerentuinen en oude cultuurplanten.

Chris de Bont (geb. 1951) is sinds 1982 als historisch geograaf werkzaam bij het DLO-Staring Centrum te Wageningen, waar hij zich voornamelijk bezighoudt met zogenaamde toegepast historische geografisch onderzoek. In opdracht van rijk, provincies en ministeries verricht hij onderzoek naar de geschiedenis van het hedendaagse cultuurlandschap ten behoeve van provinciale streekplannen en landinrichtingsprojecten, maar ook om bij grootschalige ingrepen in het landschap de cultuurhistorische betekenis een rol te laten spelen. Momenteel werkt hij in opdracht van het Ministerie van Landbouw aan een landelijk geografisch informatiesysteem waarin de cultuurhistorische waarden van het landschap zijn opgenomen.

F. Brand (geb. 1941). Hoofd-geluidstechnicus bij het Nederlands Omroepproductie Bedrijf (NOB), voorheen de NOS te Hilversum. Als filmgeluidstechnicus in 1961 in dienst gekomen bij de NTS te Bussum. Vele jaren bestuurslid (penningmeester) geweest van de Historische Kring Loosdrecht. Vanaf 1974 redactielid van het periodiek van de kring.

Drs Martine Eerelman (geb. 1973) is in 1996 afgestudeerd in de studie Algemene Letteren aan de Universiteit Utrecht, met als specialisatie Cultuureducatie. Zij heeft in het mededelingenblad nr.4 1996 van de Stichting Utrechtse Kastelen naar aanleiding van haar doctoraalscriptie een artikel gepubliceerd over de presentatie van het verleden in vijf Utrechtse kastelen.

Arthur Hanselman (geb. 1971). Studeerde geschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

Hans Kosman is publicist en PR-adviseur te Wassenaar.

Drs C.L. van der Leer (geb. 1944). Studeerde economische wetenschappen aan de Erasmus-universiteit te Rotterdam. Is docent en conrector bij de Haagse Scholengemeenschap Zandvliet. Publicaties: 'De tuinen van Meerdervoort. Van ridderlijke Hofstede tot luisterrijke buitenplaats', in *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden* (1994); 'Gedrieën alleen voor het geluk geboren' een historische vertelling over drie zusters Pompe van Meerdervoort in de verzamelbundel *Alleenstaanden* (1995); 'Constantijn Huygens en Voorburg. Een hoveling en zijn hofstede', 'Constantijn Huygens op Hofwijck. Een hoveling als hovenier' en 'Constantijn Huygens in Den Haag. Een hoveling in de hofstad', drie artikelen in de reeks *Historisch Voorburg* (1996)

B. de Ligt (geb. 1934). Vervroegd uitgetreden leraar Nederlands. Is lid van de redactie van het tijdschrift van de historische Kring Loosdrecht.

R. Loenen (geb. 1935). Was werkzaam als docent luchtvaart Interne bedrijfsschool Holland-International, Rijswijk. Publicaties in het tijdschrift van de Historische Kring Loosdrecht. Woont te Austerlitz.

Dr A.A. Manten (geb. 1933). Studeerde geologie en biologie. Trad in 1960 in dienst van de Wetenschappelijke Uitgeverij. Richtte in 1985 de historische kring Breukelen op en is tot op heden voorzitter van deze kring. Tevens voorzitter van het provinciaal steunpunt "Stichting Stichtse Geschiedenis. Vele publicaties op historisch gebied, speciaal in het huisorgaan van de historische kring Breukelen.

Verantwoording illustraties

Omslag: p. 49 – Rijksmuseum, Amsterdam

Titelpagina: p. 50 – Goois Museum

Voorwoord: p. 51 – Goois Museum

Modderen aan de voet van het Gooi: p. 53, 54, 57 – Coll. van de auteur

p. 60 – Coll. Goois Museum

Heren van Amstel: p. 63 – W.A. Rijksvrijheer van Spaen, *Historie der Heeren van Amstel, van Ysselstein en van Myn-den*, Den Haag 1807.

p. 66, 69 – Ludolf Smids, *Schatkamer der Nederlandsche oudheden*, Amsterdam 1711.

p. 68 – Periodiek Historische Kring Loosdrecht, 13e jrg, nr. 56, p. 22, februari 1986.

Mijnden: p. 70, 71, 72, 74, 75, 76, 78 – Coll. Historische Kring Loosdrecht

p. 73 – J.G.N. Renaud, Variaties op het thema kasteel, 1966.

p. 77 – P.J. Laugers, Gezigten aan de rivier de Vecht, 1836.

p. 79 – A. Becker-Jordens, Een kabinet van Utrechtse gezichten, 1973.

Plannen tot inpolderen: p. 81 – Topografische Dienst, coll. Goois Museum.

p. 88 – VVV-Loosdrecht, coll. Goois Museum

p. 89 – Foto coll. Goois Museum

Waterwinning: p. 94 – Foto J. Mol

p. 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102 – H. Kosman, Drinken uit de plas, 1988.

Eikenrode: p. 104, 105, 106, 107, 108 – Coll. Historische Kring Loosdrecht

H. van Sypesteijn en het oude hek: p. 110 – Gravure F. van Bleyswyck 1729, coll. van de auteur

p. 111, 112, 113a – Archief Kasteel-museum Sypesteijn

p. 113b – Archief Instituut Effatha, Voorburg

p. 114 – Coll. van de auteur

p. 115 – Foto H.C. Poppius

C.H.G.A. van Sypesteijn: p. 117, 118 – Archief Kasteel-museum Sypesteijn

p. 119, 120 – Coll. Goois Museum

J.B. Benningh: p. 122 – Iconografisch Bureau, Den Haag

Vliegveld Hilversum: p. 126 – Topografische Dienst

p. 130, 131, 132, 133, 134 – van de auteur

p. 127, 128 – Stevens, Hilversum

p. 129 – Sectie Luchtmachtstherie

Activiteiten TVE: p. 136 – Coll. Historische Kring Loosdrecht

Varia: p. 140 – Coll. Goois Museum

Foto A. van den Enden, *Loosdrechtse Plassen*, ca. 1930.

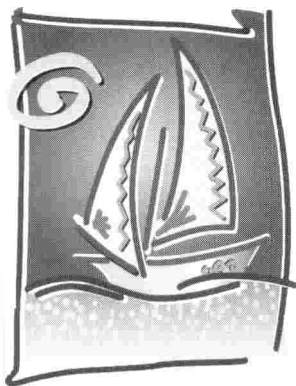

SCHEPEN OP WIELEN

Geen bedrijf in Nederland kan bogen op zo'n ervaring in het over de weg transporteren van jachten. Zeilschepen en motorjachten van elk formaat koersen op de speciale diepladers van Van de Wetering, de Internationale Boottransporteurs uit Loosdrecht, naar elke denkbare haven in Europa en zelfs daarbuiten. Aan het stuurwiel mannen die thuis zijn in Europa, mannen die weten dat zij een kostbare lading vervoeren die piekijn en onbeschadigd moet worden afgeleverd in de haven van bestemming. 20 Imposante trucks-met-dieplader zijn continu op de weg in heel Europa.

Van de Wetering **Internationale Boottransporten**

Tjalk 2, Postbus 85, 1230 AB Loosdrecht.
Tel.: 035 582 55 50, Fax: 035 582 62 24.

ottenhome

Partycenter, Capitainerie, café
& barbecue-terras aan de
Loosdrechtse Plassen o.a. voor:

Familiefeesten
Bootverhuur
Aktieve arrangementen
Zakelijke bijeenkomsten
Puzzeltochten
Barbecue partys

Vraag vrijblijvend onze informatieset aan.

Oud Loosdrechtsedijk 207 - 1231 LW Loosdrecht
tel. 035 - 5823331 fax 035 - 5823072

De historie van Loosdrecht vindt U in één product:

De Loosdrechtse Turf

Natuurlijk van Echte bakker Jacques Maas

jm Bakkerij
Jacques Maas

Nootweg 22 • Nieuw Loosdrecht
Tel. 035 - 5823847 • Fax 035 - 5821288

MEYER & STEINS BISSCHOP

NOTARISSEN

RIJKSWEG 2

1412 BA NAARDEN

tel. (035) 6943331

fax (035) 6944324

Tevens verhuur van:

**Diepladers
Ambulances
Opleggers
Dieplaad Kippers
Schamelwagens
Gesloten wagens**

**Voor partikulier
en bedrijfsleven
voor lange of
korte periode**

Tijdig reserveren voorkomt teleurstellingen!!!

Nieuw-Loosdrechtsedijk 40, Loosdrecht, tel. (035) 5821411

SUPER

v/d Bunt

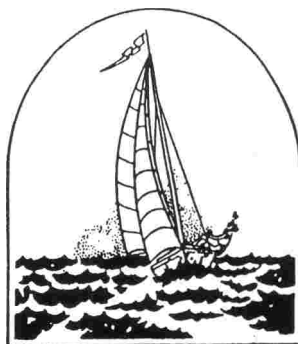
**Voor al uw
dagelijkse
boodschappen!**

Nootweg 53 • Loosdrecht

Telefoon 035 - 582 3774

**Cafetaria
DE SCHAKEL**

**Nieuw Loosdrechtsedijk 26
Loosdrecht
Tel. 035 - 58 25 377**

Electro-apparatuur die U bij ons aanschafft heeft een naam en is dus van de beste kwaliteit. We doen alleen zaken met de bekende merken. En omdat we dat in het groot doen (met 5000 Europese collega's tegelijk) krijgen we de prijzen van de grote merken klein. Zodat U voor de beste kwaliteit nooit teveel betaalt.

Anton van Melsen
audio/video

VERKOOP EN REPARATIE VAN RADIO
TELEVISIE, AFSPEELAPP., KLEIN HUISHOUDELIJK
Nootweg 20 1231 CV Loosdrecht Telefoon (035) 582 3711

G.v.d. Wilt b.v.

COMPLETE
WONINGINRICHTING

NOOTWEG 11
LOOSDRECHT

TEL.: 035 - 582 3428

WIJ HEBBEN ALLES
VOOR UW WONING

bouwbedrijf aalberts bv

postbus 18, 1230 AA Loosdrecht
Nieuw-Loosdrechtsedijk 105, 1231 KN Loosdrecht
Telefoon 035 - 582 32 89

Uitgeverij Verloren ^B_V

MAAKT GESCHIEDENIS

Larenseweg 123 - 1221 CL Hilversum - ☎ 035-6859856 - ✉ 035-6836557

UITGEVER VAN DE NODIGE BOEKEN OVER HILVERSUM
EN VELE ANDERE HISTORISCHE UITGAVEN. UIT DE CATALOGUS:

PAUL VAN DER VLIET, *Onno Zwier van Haren (1713-1779). Staatsman en dichter.*

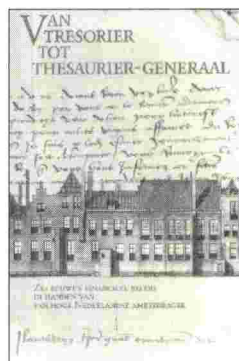
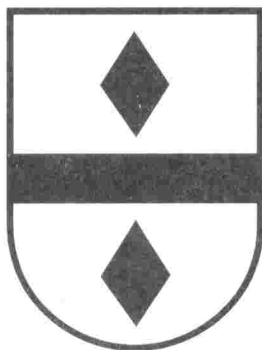
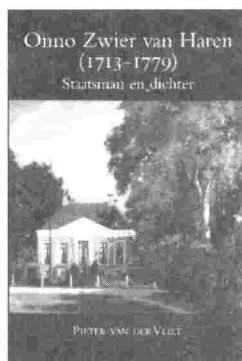
Een beschuldiging van incest maakte in 1760 een abrupt einde aan de politieke carrière van de Friese edelman Onno Zwier van Haren. In zijn literaire oeuvre weet hij zijn val aan een politieke samenzwering vanwege zijn goede relaties met de Oranjes. Deze interessante biografie beschrijft leven en werk van staatsman en dichter.

470 blz., geïllustreerd, ISBN 90-6550-550-4, f79,-

Van tesorier tot thesaurier-generaal. Zes eeuwen financieel beleid van een hoge Nederlandse ambtsdrager.

In 1387 werd voor het eerst het woord 'tesorier' gebruikt als aanduiding voor de centrale financiële ambtenaar in Den Haag. Ruim 50 ambtenaren hebben sindsdien deze functie bekleed. In dit royaal geïllustreerde boek wordt een beeld gegeven van de geschiedenis van dit onderbelichte, oude beroep. Onder redactie van J.Th. de Smidt, R.H.J.M. Gradus, G.A. Kaatee e.a.

576 blz., geïllustreerd, ISBN 90-6550-542-3, f59,-

Uw boekhandelaar kan U informeren over onze uitgaven, ook over de Hilversumse geschiedenis. Als U dat wilt zetten wij U graag op onze verzendlijst.

